

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİNİN TEMSİLDE ADALET-
YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ ÇERÇEVESİNDE DEMOKRASİ
VE EKONOMİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülşah ÇEVİK

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

Bilecik, 2016

10089638

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDABALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİNİN TEMSİLDE ADALET-
YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ ÇERÇEVESİNDE DEMOKRASİ
VE EKONOMİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülşah ÇEVİK

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

Bilecik, 2016

10089638

BEYAN

“Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkesi Çerçevesinde Demokrasi ve Ekonomi İlişkisinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Gülşah ÇEVİK

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında seçimler ve seçim sistemlerinin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini sağlayıp sağlamadığı üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda uygulanan seçim sistemleri demokratik ve ekonomik anlamda da incelenmiştir.

Tez konuyla ilgili kitap, dergi, makale, resmi dokümanlarla birlikte internet kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarında benden desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU'na teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca bana olan desteklerini hiç esirgemeyen ve bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Demokratik katılım ve seçim kavramları ülkemizde son zamanlarda üzerinde durulan konulardan birisi olmuştur. Seçim sistemleri, uygulanan seçimlerin demokratik süreci hakkında bilgi vermektedir. Her şeyden önce uygulanan seçim sistemlerinin demokratik olması ve pek tabii ki ülkenin yararı ön planda olması gerekmektedir. Ülkemizde çok partili dönemden bu yana çok sayıda seçim sistemleri denenmiştir. Ya her seçimde yeni kanunlara gidilmiş ya da bir önce uygulanan kanunda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu tür bir uygulama ise demokratik siyaset açısından sakınca göstermektedir.

Temsilde Adalet ve Yönetimde istikrar ilkeleri ise günümüzde birçok siyasi tartışmaların sebebi olmuştur. Anayasamızın 67. Maddesinde seçim kanunlarının bu iki ilkeyi bağdaştıracak biçimde düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak bir seçim sisteminde bu ilkelerin bağdaştırılmasını sağlamak her zaman mümkün olmamaktadır. Keza ülkemizde uygulanan seçim sistemlerinde çoğunlukla bu ilkelerden biri ön plandayken diğeri arka plana itilmektedir.

Aynı zamanda hükümetlerin ekonomik performansı seçmenler açısından önem arz etmektedir. Bu nedendir ki hükümetler çoğunlukla iktidara gelmek için seçim öncesi seçmenlerin yararına birçok ekonomik düzenlemeler yapmakta, halk için kısa dönemde genişletici politikalarla refah oluşturmaktadır. Ancak seçim öncesi yapılan bu uygulamalar seçim sonrası uzun vadede ekonomide birçok olumsuzluk yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Seçim Sistemleri, Temsil, Demokrasi, İstikrar, Seçim ve Ekonomi.

ABSTRACT

Democratic participation and selection concepts in our country has been one of the issues highlighted recently. Electoral systems, provide information on the implementation of the democratic process of elections. Everything democratize the electoral system applied before and the benefit of many countries, of course, must be at the forefront. Our country has been tested a number of electoral systems since the multiparty period. Or go to the new law has been in every election or have made several changes to the law that applied before. Such a practice shows the drawbacks in terms of democratic politics.

The principles of justice and political stability represented today have been the cause of many political discussions. Article 69 of the election law in our Constitution it is emphasized that the two countries should be organized in the form of this adapter. But to ensure that these principles be reconciled in an electoral system is not always possible. Likewise, the selection system implemented in our country is mostly one of these principles in the foreground while the other is pushed into the background.

At the same time the economic performance of the government is important in terms of voters. This is why governments often make many economic regulations for the benefit of voters before the elections to come to power, constitute prosperity for people with expansionary policies in the short term. But after the election before the application process has long made the choice to create many adversities in the economy.

Key Words: Selection, Electoral Systems, Representation, Democracy, Stability, Selection and Economy.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMSİL VE DEMOKRASİ

1.1 TEMSİL VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	4
1.1.1. Demokrasi Kavramı.....	4
1.1.1.1. Doğrudan Demokrasi.....	5
1.1.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi.....	6
1.1.1.3. Temsili Demokrasi.....	6
1.1.1.4. Yarı Temsili Demokrasi.....	7
1.1.2. Temsil kavramı.....	7
1.1.2.1. Emredici Vekalet.....	8
1.1.2.2. Temsili Vekalet.....	9
1.1.3. Temsilde Adalet İlkesi Kavramı.....	10
1.2. YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ VE EKONOMİ.....	11
1.2.1. Yönetimde İstikrar İlkesi ve Ekonomi İlişkisi.....	11
1.3. SEÇİM BİLİM VE TEMEL İLKELER.....	12
1.3.1. Seçim Olgusu.....	12
1.3.2. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri.....	12
1.3.2.1. Eşitlik İlkesi.....	13
1.3.2.2. Genellik İlkesi.....	14
1.3.2.3. Bireysellik İlkesi.....	14
1.3.2.4. Gizlilik İlkesi.....	15
1.3.2.5. Serbestlik İlkesi.....	16
1.4. SEÇİM SİSTEMLERİ.....	16

1.4.1. Seçim Sistemleri ve Kavramı.....	16
1.4.2. Seçim Sistemlerinin Teknik Öğeleri.....	18
1.4.2.1. Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi.....	18
1.4.2.2. Adaylık ve Oylama Şekilleri.....	19
1.4.3. Oyların Hesaplanması.....	20
1.4.3.1. Çoğunluk Yöntemi	20
1.4.3.2. Nispi Temsil Yöntemi.....	21
1.4.4. Seçimlerde uygulanan sistemler.....	22
1.4.5. Çoğunluk Sistemleri	22
1.4.5.1. Tek İsimli (Dar Bölge) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi.....	23
1.4.5.2. Tek İsimli (Dar Bölge) İki Turlu Çoğunluk Sistemi	25
1.4.5.3. Listeli Çoğunluk Sistemi.....	26
1.4.5.4. Tercihli Tek Turlu Çoğunluk(alternatif oy) Sistemi	27
1.4.6. Nispi Temsil Sistemleri.....	28
1.4.7. Artık Oyların Kullanılması	28
1.4.8. Listeli Nispi Temsil Sistemleri.....	29
1.4.8.1. Tam Nispi Temsil.....	29
1.4.8.2. Yaklaştırmalı Nispi Temsil Sistemi.....	31
1.4.9 Barajlı sistemler.....	34
1.4.9.1. Basit Seçim Sayılı Baraj.....	34
1.4.9.2. Yüzde Oranlı Baraj.....	34
1.4.9.3. Ülke Düzeyinde Baraj.....	34
1.4.10. Karma Seçim Sistemleri.....	35
1.4.11. Devredilebilir Tek Oy Sistemi.....	36
1.4.12. Seçim Sistemlerinin Siyasal İstikrar Üzerinde Etkisi.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

2.1. ÇOK PARTİLİ DÖNEM-ÇOĞUNLUK SİSTEMİ.....	39
2.1.1. 1946 Seçimleri	39
2.1.2. 1950 Seçimleri	41

2.1.3. 1954 Seçimleri	44
2.1.4 1957 Seçimleri	45
2.2. TÜRKİYE’DE NİSPİ TEMSİL SİSTEMİ UYGULAMALARI	48
2.2.1. 1961 Anayasası Dönemi.....	48
2.2.1.1. 1961 Seçimleri	48
2.2.1.2. 1965 Seçimleri	51
2.2.1.3. 1969 Seçimleri	54
2.2.1.4. 1973 Seçimleri	56
2.2.1.5. 1977 Seçimleri	58
2.2.2. 1982 Anayasası Dönemi.....	59
2.2.2.1. 1983 Seçimleri	59
2.2.2.2. 1987 Seçimleri	62
2.2.2.3. 1991 Seçimleri	64
2.2.2.4. 1995 Seçimleri	65
2.2.2.5. 1999 Seçimleri	67
2.2.2.6. 2002 Seçimleri	69
2.2.2.7. 2007 Seçimleri	71
2.2.2.8. 2011 Seçimleri.....	73
2.2.2.9. 2015 Seçimleri.....	75
2.3. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLER.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİMLERİN EKONOMİSİ VE YÖNETİMDE İSTİKRAR- TEMSİLDE ADALET İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 1946-1960 DÖNEMİ.....	80
3.2. 1960-1980 İTHAL İKAMECİ DÖNEM.....	83
3.3. 1980 ve SONRASI DÖNEM.....	87
3.3.1. 1980-1991 Dönemi.....	87
3.3.2. 1992-2000 Dönemi.....	89
3.3.3. 2000-2015 Dönemi.....	91

3.4. TEMSİLDE ADALET YÖNETİMDE İSTİKRAR İKİLEMİ.....	95
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
ATP	: Aydınlik Türkiye Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BP	: Barış Partisi
BTP	: Bağımsız Türkiye Partisi
CGP	: Cumhuriyet Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviri
DEPAR	: Değişen Türkiye Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
EMEP	: Emek Partisi
FP	: Fazilet Partisi
GP	: Genç Parti
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HADEP	: Halkın Demokratik Partisi

HAS PARTİ	: Halkın Sesi Partisi
HP	: Hürriyet Partisi
HYP	: Halkın Yükseliş Partisi
IDP	: Islahatçı Demokrasi Partisi
İP	: İşçi Partisi
LDP	: Liberal Demokrat Parti
m.d	: Madde
MCP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MMP	: Milliyetçi ve Muhafazakar Parti
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
RP	: Refah Partisi
ss.	: Sayfa Sayısı
S.	: Sayı
SHP	: Sosyal Demokrat Halk Partisi
SP	: Sosyalist Parti
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESAV	: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi

VP : Vatan Partisi
YDH : Yeni Demokrasi Hareketi
YDP : Yeniden Doğuş Partisi
YP : Yeni Parti
YTP : Yeni Türkiye Partisi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Sandalyelerin En Yüksek Artığa Göre Dağılımı	32
Tablo 2 : Sandalyelerin En Yüksek Ortalamaya Göre Dağılımı.....	33
Tablo 3 : 1946 Seçim Sonuçları.....	41
Tablo 4 : 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	43
Tablo 5 : 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	45
Tablo 6 : 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	47
Tablo 7 : 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	50
Tablo 8 : 1965 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	52
Tablo 9 : 1966 Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçim Sonuçları.....	53
Tablo 10 : 1968 Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçim Sonuçları.....	54
Tablo 11 : 1969 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	55
Tablo 12 : 1973 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	57
Tablo 13 : 1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	58
Tablo 14 : 1983 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	61
Tablo 15 : 1987 Genel Seçim Sonuçları.....	63
Tablo 16 : 1991 Genel Seçim Sonuçları.....	64
Tablo 17 : 1995 Genel Seçim Sonuçları.....	66
Tablo 18 : 1999 Genel Seçim Sonuçları.....	68
Tablo 19 : 2002 Genel Seçim Sonuçları.....	70
Tablo 20 : 2007 Genel Seçim Sonuçları.....	72
Tablo 21 : 2011 Genel Seçim Sonuçları.....	74
Tablo 22 : 7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları.....	76
Tablo 23 : 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçları.....	77
Tablo 24 : 1950-1960 Arası Makro Ekonomik Göstergeler.....	81

Tablo 25 : 1960-1970 Arası Ekonomik Göstergeler.....	84
Tablo 26 : III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Makro Ekonomik Göstergeler.....	85
Tablo 27 : 1980-1990 Arası Makro Ekonomik Göstergeler.....	88
Tablo 28 : 1990 2000 Arası Makro Ekonomik Göstergeler.....	90
Tablo 29 : 2002-2014 Arası Makro Ekonomik Göstergeler.....	94
Tablo 30: Çok Partili Dönemde Uygulanan Seçim Sistemleri ve İki İlkenin En Çok Öne Çıktığı Seçimlerin Ekonomisi.....	98

GİRİŞ

Seçim sistemi, temsilcilerin belirlenmesinde kullanılan bir tekniktir. Fakat seçim sistemleri sadece oyların sandalyeye dönüştürülmesini sağlayan bir teknik değil aynı zamanda teknik olduğu kadar seçim sistemlerinin siyasi bir yanı da söz konusudur. Her yapılan seçim sistemi siyasi hayatlar üzerinde değişik sonuçlar doğurmaktadır.

Günümüzün modern demokratik toplumlarında seçimin yeri ve önemi tartışılmaz bir gerçektir. Temel işlevi yönetilenlerin temsil edilmesini sağlamak olan seçim işlemi beraberinde bazı teknik düzenlemeleri de gerektirmektedir. Seçim sistemlerinin belirlenmesi yapılması gerekli bu teknik düzenlemelerin en tartışılması olmakla birlikte en başta gelenidir. Bir ülkede uygulanan seçim sistemi, o ülkenin siyasal ve toplumsal yaşamını büyük ölçüde etkilediğinden uygulanması gereken yöntemin ne olacağı konusu çok tartışılmaktadır. "İstikrar" ve "Temsilde Adalet" ana unsurlarının sağlanması etrafında şekillenen tartışmalar sonucunda her ülke kendi siyasal koşullarına uygun bir seçim sistemini benimseyerek uygulamaya koymaktadır (Gültekin, 2006:1). Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar ilkelerinden bazı ülkeler Temsilde Adalet ilkesini ön plana çıkararak seçim sistemlerini bu ilkeye göre düzenlemiş, bazı ülkeler ise Yönetimde İstikrar ilkesini ön plana çıkararak seçim sistemlerinde buna göre düzenleme yapmıştır. Ülkemizde çok partili dönemle beraber seçim sistemi arayışları başlamıştır. Demokrasi oluşumunda istikrar ve adalet kavramlarının aynı noktada buluşamaması sebebiyle seçim sistemi arayışları daha da belirginlik kazanmıştır.

Temsili demokrasilerde halk kendisini yönetecek kişileri seçer. Gerçekten de rekabet toplumunda uzlaşmanın kilit mekanizması seçimlerdir. Ülkenin siyasal sisteminin önündeki en önemli sorunlardan biri olarak devlet, siyaset ve sivil toplum arasında işleyen bir ilişkinin kurulamamış olması gösterilmektedir. Şüphesiz daha az temsil daha çok istikrar zihniyeti, sivil toplumun yapılanma olanaklarına set çekici niteliktedir. Hiç şüphe yok ki ülkenin istikrarlı hükümetlere sahip olabilmesi demokrasinin geleceği açısından son derece önem taşır. Ancak bununla beraber, "bir demokraside istikrarı sadece aritmetiksel oy çoğunluğu sağlamaz. Hükümetlerin kurulması ve çalışması demokratik istikrar açısından gerekli ama yeterli değildir.

Uyuşmazlıkların ılımlaştırılması demokrasinin ayakta kalmasının başta gelen şartıdır. Bu ise aritmetik değil, siyasi kültür meselesidir” (Yavaşgel, 2014:4-9).

Seçim sistemleri “eşitlik” ve “adalet” ilkelerini ön plana çıkaran nispi temsil sistemleri, “fayda” ve “istikrar” ilkelerine ağırlık veren çoğunluk sistemleri ve bunların dışında her iki sisteminde karışımından oluşan karma sistemler olarak gruplandırılmıştır. Nispi temsil sistemlerinde eşitlik ve adalet ilkelerinden hareketle seçimlerde yarışan tüm siyasi tercihlerin meclise yansması amaçlanmaktadır. Çoğunluk sistemleri ise bütün siyasi tercihlerin temsil edilmesinden ziyade büyük partilere avantaj sağlamak ve güçlü bir hükümet oluşturmaya çalışmaktadır.

Bir ülkenin belli bir seçim sistemini kabul etmesinde yukarıda da bahsettiğimiz gibi önce Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar ilkeleri daha sonrada doğurabileceği siyasi sonuçlar göz önünde tutulmalıdır. Aynı zamanda hangi seçim sistemi uygulanacağı belirlenirken, seçim sistemini kabul edecek olan mevcut iktidarın kendi yararına olabilecek bir seçim sistemi çıkarma isteği de mevcuttur. Burada sadece iktidar partisi değil, diğer partilerde kendi çıkarlarına uygun bir seçim sistemi uygulanmasını istemektedir. Sık sık seçim kanunlarının çıkarılması veya seçim kanunları yapılırken iktidar ve muhalefet partilerinin farklı seçim sistemlerini savunmaları buna bir örnektir. Halbuki burada önemli olan seçim sistemlerinin partiler yararına olması değil, demokratik bir seçim sistemi olması ve ülkenin yararı ön planda olmasıdır.

Aynı zamanda seçim ve ekonomi arasında da bir ilişki söz konusudur. Siyasi iktidarlar seçim öncesinde oy maksimizasyonunu sağlamak için genişletici ekonomi politikaları uygular ve bireyler kısa süreli bir refah dönemi yaşar. Ancak bu durum uzun dönemde ekonomide dalgalanmalara yol açarak olumsuz bir takım sonuçlar doğurur.

Çalışmada ilk bölümde demokrasi, temsil, adalet, istikrar, seçim olgusu kavramları ele alınarak aralarındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar kavramlarının bir arada olması demokrasi için gerekli olduğu üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde seçim ve seçim sistemleri üzerinde durulmuş, seçim sistemi türlerinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda nispi temsil sistemleri, çoğunluk sistemleri ve karma seçim sistemlerinden bahsedilmiş ve yine bu bölümde seçim sistemlerinin siyasi sistem üzerindeki etkisi vurgulanmıştır. Türkiye’de yapılan 1946 sonrası seçimler ve

seçimlerde uygulanan seçim sistemleri ifade edilmiş ve çoğunluk seçim sistemleri 1946-1960; nispi temsil seçim sistemleri ise 1961 Anayasası dönemi ve 1982 Anayasası dönemi kategorisi içerisinde analiz edilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde çeşitli ülkelerde uygulanan seçim sistemlerine de yer verilmiştir.

nc bölümde seçim ekonomisinden bahsedilmiş, seçim öncesi ve seçim sonrası birtakım makroekonomik göstergeler üzerinde durulmuş, bu göstergelerin daha net anlaşılabilmesi için dönemler arası tablolar oluşturulmuştur. Aynı zamanda yönetimde istikrar ve temsilde adalet açısından seçimlerin değerlendirmesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMSİL VE DEMOKRASİ

1.1. TEMSİL VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

1.1.1. Demokrasi Kavramı

Demokrasi latince bir deyim olup, “halk” anlamına gelen “demos” ile “iktidar-egemenlik” anlamına gelen “kratos” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş “halkın iktidarı” anlamına gelir. Demokrasi sözcük anlamıyla halkın kendi kendisini yönetmesi, aralarında hiçbir ayırım olmadan her vatandaşın katılabileceği yönetim biçimi olarak tanımlanır.

16.yy’da devletin ortaya çıkmasıyla birlikte devletin temel özellikleri de ortaya çıkmıştır; devlet yetkilerinin kullanıldığı sınırları belli bir toprak parçası olan ülke, zorlama gücünü elinde bulunduran siyasi ve hukuki teşkilat, devlet yetkilerinin yönetenler aracılığıyla yönetenler üzerinde kullandığı ve bireylerin oluşturduğu halk topluluğu olarak tanımlamak mümkündür (Gültekin, 2006:5).

Halkın tam anlamıyla özgür olabilmesi için yönetilenler ve yöneticiler ayrımı yapılmadan kendi kendini yönetmesi gerekir. Halkın çoğunluk tarafından yönetilmesi durumunda tam anlamıyla özgürlükten söz edilemez. Demokrasinin amacı ise halkın ideal anlamıyla özgür olmasıdır. Oy birliği ile yönetim olmadığına ve ideal özgürlüğe ulaşamadığına göre demokrasinin amacı mümkün olduğu kadar ideal özgürlüğe ulaşmak olmalıdır (Özgül, 2002:21).

Sözcük anlamına göre “halkın iktidarı, iktidarın halka ait olması” anlamına gelen demokrasi kavramı çok farklı şekillerde tanımlanmış olup bunlardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir. Parla, demokrasi konusunda şunları ifade etmektedir: “Genel ve eşit oy, temsil ve adalet, parlamenter meşruiyet gibi kavramlar olsun, hukuk devleti, bağımsız yargı, temel siyasi hak ve özgürlükler olsun, demokrasi denilen ilkeler ve kurumlar bütünü oluşturan öğelerin temelinde iki ana kavram ve bunların üretildiği iki öncül

bulunur; eşitlik ve özgürlük öncelik de eşitlik” olarak tanımlamaktadır. H. Kelsen’e göre “iktidarın objesi ile subjesinin, yönetenlerle yönetilenlerin benzerliğini, halk tarafından halkın hükümetini ifade eder” demokrasi, Duverger tarafından “yöneticilerin dürüst ve serbest seçimler yoluyla yönetilenler tarafından seçildiği rejim” olarak tarif etmektedir. Locke’a göre; “siyasal düzenin kurulmasını sağlayan toplum, yasalarını kendisi yapar ve yasaları uygulayacak görevlileri de kendi belirlerse, bu yönetim biçimine demokrasi denir”. Abraham Lincoln ise demokrasiyi “halkın, halk tarafından halk için idaresi olarak tanımlamaktadır”. Demokrasi kavramıyla ilgili olarak yapılmış daha birçok tanımlama vardır. Demokrasiyi; iktidarın kaynağını halkta bulan halkın halk tarafından ve halkın iradesi doğrultusunda yönetilmesini, yani yöneten- yönetilen özdeşliğini sağlamaya yönelmiş, özgürlüğe ve eşitliğe dayalı bir yönetim biçimi olarak anlatan bir tanımlamanın bu tanımlamalardaki ortak noktaları oluşturabileceği düşünülmektedir (Gültekin, 2006:5-6).

Toplumda demokrasinin uygulanış biçimi dört biçimde görülmektedir.

1.1.1.1. Doğrudan demokrasi

Doğrudan demokraside halk, yasalar için toplanarak doğrudan doğruya karar alır. Halkın tamamının alınan kararlarda etkili olmasıdır. Doğrudan demokrasi sisteminde halk temsilciler veya vekiller olmadan kendi kendini yönetmekte, yasaları toplanarak yapmaktadır. Halk bir araya gelerek yasaları yapar, yasaların yürütülmesi ise yöneticilere bırakılır. Bu sistemde meclis yoktur, bu nedenle uygulanması zordur.

Doğrudan demokrasi uygulaması tarihte Atina sitesinde uygulandığı örnek olarak gösterilir. Ancak Atina sitesinde temsili demokrasiyi gerektiren bir genişliği olmayan bir site demokrasisiydi. Atina’da yabancıların, kadınların, kölelerin, dışındaki yönetilen toplumun ancak çok dar bir kesimine vatandaşlık sıfatı ve siyasal haklardan yararlanma olanağı verilmiştir (Duverger, 1986:16).

Günümüzde ise doğrudan demokrasi coğrafi alan büyüklüğü, nüfusun kalabalıklaşması, yoğun bir iş yaşamı gibi maddi olanaksızlıklar ve yönetimin karmaşıklaşarak daha fazla bir bilgi birikimi gerektirmesi gibi karşılaşılan teknik

sorunlar nedeniyle uygulanamamaktadır. Doğrudan demokrasi uygulama olarak günümüzde İsviçre'nin bir kaç kantonunda uygulanmaktadır (Gültekin, 2006:7).

1.1.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Halkın temsilcilerinin yanı sıra, bazı konularda halkoyuna da başvurulmasını öngören bir sistemdir. Yarı doğrudan demokrasi, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin bir sentezi şeklindedir. Bir yandan temsili demokrasi uygulanmakta diğer yandan halk yönetime katılmaktadır.

Bu sistemde halk, iktidarı temsilcileri aracılığıyla bölüşmektedir. Halk temsilcilerini kendi seçer, ancak bazı önemli konularda özellikle de yasama alanında yetkisini kullanır (Gözübüyük, 1994:59). Halk üç şekilde doğrudan yönetime katılabilir: Referandum (halkoyuna başvurma), halkın vetosu ve halkın kanun teklifi.

Referandum, yasama organının yaptığı bir yasayı halkın evet ya da hayır şeklinde oylamasıdır. Referandum yarı doğrudan demokrasilerde sıkça kullanılmaktadır. Referandum, kamuoyunun görüşünü öğrenmeye yarayan siyasal ve istisnai bir yöntemdir. Bu yöntemle iş veya işleme hukukilik kazandırma amacı güdülür (Gözübüyük, 1994:59).

Halkın vetosu ise referandum yapılması için halkın girişimde bulunmasıdır. Halkın isteğiyle yapılan oylama sonucu yasa ya kabul edilecek ya da reddedilecektir. Halkın yasa önerisi yönteminde ise halkın, belli sayıda imza toplayarak, belli bir kanunda belli bir konuda kanun çıkarılmasını veya yasalarda değişiklik yapılması için parlamentonun harekete geçirilmesidir. Halkın talep etmiş olduğu yasa önerisi üzerinde son sözü söyleme parlamentoya aittir (Gözübüyük, 1994:59).

1.1.1.3. Temsili Demokrasi

Temsili Demokrasi, millete ait olan egemenliğin milletin seçtiği temsilciler aracılığı ile kullanılmasıdır. Temsili demokraside seçim temel araçtır. Her ne kadar seçmen ile temsilci arasındaki bağ seçimden seçime kurulmakta ise de dilekçe hakkı gibi usullerle vatandaşın katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Temsili demokrasi milli

egemenlik teorisine dayanmaktadır. Temsilci, seçildiği bölgenin değil, tüm milletin temsilcisi konumundadır. Temsili demokrasi uygulayan ülkelere örnek olarak Türkiye, Almanya, İngiltere, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Hollanda'yı saymak mümkündür (Tunç, 2008:1117).

Temsili Demokrasi, ülkemizde ve dünyada en çok uygulanan yöntemdir. İdeal bir temsil yöntemini bulmak mümkün gözükme de teorik olarak bu yöntem egemenliğin kullanılması yönünden daha akılcı ve pratik gözükmektedir. Temsili demokrasi, demokrasinin gereği olan halkın yönetime katılımının daha fazla sağlaması diğer demokrasi yöntemlerine göre daha çok fırsat vermektedir (Gültekin, 2006:9).

1.1.1.4. Yarı Temsili Demokrasi

Yurttaşların yönetimle ilgili kararların alınmasına bizzat katılmaksızın, yalnızca bu kararların alınmasını etkiledikleri bir yönetim biçimidir. Temsili demokraside halk, parlamentonun feshi ve erken seçim, temsilcilerin azledilmesi, dilekçe verme, danışma, referandum ve politik grevle yasama organını etkileyerek yasal düzenlemelerde etkinliğini gösterirse de doğrudan yasama işinin içinde değildir (Varlık ve Ören, 2003:176).

1.1.2. Temsil Kavramı

Klasik teoriye göre temsili hükümet, egemenliğin sahibi olan milletin, bunun kullanılmasını kendisini temsil eden organlara devrettiği bir yönetim biçimidir. Demokrasi ancak "temsili rejimle" mümkün olabildiğine ve bu rejimde bir tarafta temsil eden bir organ ile diğer tarafta temsil edilen halk yani bir seçmen kitlesi olduğuna göre bu ikisi arasındaki ilişkinin hukuki dayanağı ne olacaktır? Bu ilişkinin niteliği daima bir temsil fikri ile izah edilmiştir. Arapça bir sözcük olan "misal" den türetilmiştir (Varlık ve Ören, 2003:177).

1.1.2.1. Emredici Vekâlet

Siyasal temsil, bir kimsenin bir diğere kendi ad ve namına hareket etme yetkisi vermesidir. Vekâlet veren, vekilin yapacağı işlemlerin sorumluluğunu önceden kabullenmiş olur. Bu bakışla temsilcilerin atanması, seçilenlere seçmenler tarafından verilmiş bir görev kabul edilir. Bundan dolayı temsil eden, temsil edilenin isteklerine uymak zorundadır. Seçmenlerin isteklerini yerine getirmeyen vekili azledebilme yetkileri vardı. Avrupa'da uygulanan bu biçim yetki vermeye "Emredici Vekâlet" denilmektedir (Armaoğlu, 1953:8).

Milletvekilinin ancak seçim çevresinin vekili olduğunu kabul eden emredici vekâlet, hukuki açıdan şu esaslara dayanmaktadır: Seçmenler, temsilcinin hukuken dikkate alması gereken bir programı ve direktifi tespit ederler. Belli bir konuda temsilcinin ne yönde davranacağına ilişkin bir direktif yoksa bu takdirde temsilci, seçmenlerin politik düşüncesi ve çıkarları doğrultusunda tutum alacaktır. Temsilcilerin, yaptıkları faaliyetler ve gördükleri işlerle ilgili olarak belirli süreler sonunda seçmenlerine hesap vermeleri gerekir. Hesap verme sonunda temsilcinin, seçmenlerin direktiflerine uygun davranmadığı ortaya çıkarsa, bunlara karşı hukuki ve cezai sorumluluğu vardır. Seçmenler, temsilciyi istedikleri zaman görevden azledebilirler (Teziç, 1997:222).

Emredici vekâlet, kısa süreli toplanan ve gündemi önceden belli olan konularda, danışma nitelikli meclisler için uygun düşeceği görülmektedir. Sürekli toplantı halinde olan kamu yönetimine ilişkin kararları alan ve bu kararlara tartışarak varan temsili karar organları için, bu tür vekâlet ilişkisinin elverişli olduğu söylenemez. Halk adına kanun yapmak üzere parlamento oluşturulmasındaki amaç buradaki tartışmalarda farklı görüşlerden ve çıkar çatışmalarından gerçeğin ortaya çıkacağı umududur. Bunun ilk koşulu da; temsilcinin, parlamento çatısı altında kendisini seçenlere karşı tamamen bağımsız olması, böylece de tartışmalar sonucunda kamuya yararlı olduğuna inandığı görüş ya da karar doğrultusunda bir tutum alabilmesi, oyunu kullanabilmesidir. Oysa emredici vekâlette temsilci, doğruluğuna inandığı görüş ya da ülke yararına en uygun çözüm biçimine göre değil, fakat mutlak biçimde, ilgili konularda bilgi düzeyleri pek yeterli olmayan seçmenlerin tercihlerine göre hareket edecektir (Gültekin, 2006: 11).

Gelişen toplumsal koşullar doğrudan demokrasi uygulamalarını ortadan kaldırmış, demokrasinin gelişmesine ve toplumun ihtiyaçlarına paralel olarak toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyen emredici vekâlet uygulaması terk edilerek “Temsili Vekâlet” uygulamalarına geçilmiştir.

1.1.2.2. Temsili Vekâlet

Temsili Vekâlet, tek ve bölünmez toplum tarafından bir meclise verilmiş bir vekâlet vardır. Temsilciler kendilerini seçen seçmenleri değil bütün bir milleti temsil etmektedirler. Bu anlayışta, “vekâlet” her milletvekiline bireysel olarak değil fakat bir bütün olarak, milletin kendisini temsil etmesini sağlamak için oluşturduğu organa ya da parlamentoya verilmiştir (Varlık ve Ören, 2003:181).

Bu tür vekâlet ilişkisinde temsilci, Yönetime ilişkin konularda kendi düşünce ve bilgilerine göre karar verir. Seçmenlerinden talimat alması ve buna uygun olarak hareket etmesi gerekli değildir. Bunun sonucu olarak, davranışlarından dolayı seçmenlerine karşı hukuken sorumlu değildir (Araslı, 1972:13).

Seçmenler ise, Temsilciye talimat vermedikleri için davranışlarından dolayı onu hukuken sorumlu tutamadıkları gibi, görevinden de azledemezler. Fakat yine de temsilcilerle seçmenler arasında, temsilcileri oy almak amacıyla seçmenin görüşlerini, dilek ve isteklerini dikkate almaya iten ve onları, seçmene karşı sorumlu duruma getiren bir siyasî ilişki, bir siyasi sorumluluk bağı mevcuttur. Bu ilişki çevresinde seçmen, temsilcilerin çalışmalarını yakından izler ve uygun görmediği kimselere seçim zamanı tekrar oy vermez. Bunun yanında seçmenlerin, kendilerine karşı hukuken sorumlu olmayan ve talimatları çerçevesinde hareket etmeyen bu temsilcilere ücret ödemek zorunlulukları da yoktur (Araslı, 1972:13).

Temsili vekâlette egemenlik bütün millete ait olduğundan ve egemenliğin bölünemeyeceğinden dolayı, bunun kullanılmasını bireye değil parlamentoya verilmektedir. Temsili vekâlet, parlamentoya belirli bir işi yaptırmak için değil, milleti temsil etmek, parlamentoya tanınan yetkiler içinde millet adına istekte bulunmak için verilmiş bir yetkidir. Böylece parlamentonun iradesi, milletin iradesi gibi kabul edilmektedir. Temsili vekâlette her milletvekili bütün milletin temsilcisidir. Çünkü

vekâleti veren milletin bütününü olduğundan temsilcisinin de bütün milleti temsil etmesi kaçınılmaz olmaktadır (Gültekin, 2006:13).

Sonuç olarak bu gün bu yöntemler içerisinde en çok uygulanma imkânı bulan ve ülkemizde de uygulanan “temsili demokrasi” yöntemidir. İdeal bir temsili yönetim bulmak mümkün olmasa da teorik olarak bu yöntem egemenliğin kullanılması yönünden daha akılcı gözükmektedir. Demokrasinin bir gereği haline gelen halkın daha fazla yönetime katılımını sağlamasını önemli ölçüde gerçekleştirmektedir. Ancak bu yöntem idarenin uzmanlaşmış kişilerden oluşmaması gibi zayıf yönleri bulunmaktadır (Gültekin, 2006:13).

1.1.3. Temsilde Adalet İlkesi Kavramı

Modern demokrasilerde seçim sisteminin iki temel işlevinden söz edilebilir. Birincisi, halkın yönetime katılımını, halk içindeki değişik görüşlerin iktidara yansımalarını sağlamak, ikincisi ise hükümetin oluşması sonucunu doğurmaktır. Seçim kurumunun birinci yönü seçim hukukunda “adalet” ya da “demokratik temsil” ilkesi ile birlikte anılırken, ikinci yönü “istikrar” ilkesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Temsil adaleti, sistemin çok partililiğe uygun düşmesi ve çok sesliliğe uygun siyasal zeminin oluşması açısından son derece önemli ve bu yüzden de vazgeçilmez bir ilkedir. Demokratik temsil ya da temsilde adalet, partilerin almış oldukları oy oranıyla milletvekili sayısı arasındaki orantılılığı ifade eder (Bulut, 2002:prag 2-3).

Özellikleri gereği, bir seçim sisteminde yönetimde istikrar ve temsilde adalet kavramlarından biri öne çıktığı zaman diğeri arka plana itilmektedir. Her ne kadar Anayasamızın 67. maddesi, ‘Seçim kanunlarının, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçiminde düzenlenmesini’ öngörüyorsa da, bir seçim sisteminde bu ilkelerin bağdaştırılması ne yazık ki her zaman olanaklı olmamaktadır.

1.2. YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ VE EKONOMİ

1.2.1. Yönetimde İstikrar İlkesi ve Ekonomi İlişkisi

Yönetimde İstikrar ilkesi büyük partilere avantaj sağlayarak istikrarlı hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmayı amaçlar. Böylelikle ülke ekonomisi de iyi durumda olacaktır.

1980 ve 1990'lı yıllar siyasal istikrar ile ekonomik istikrar arasındaki ilişkileri tartışarak geçti. Üzerinde ortak anlayışa varılan görüş; siyasal istikrarın, ekonomik istikrar için 'olmazsa olmaz' bir gerek şart olduğu idi. Siyasal istikrar, ekonomik istikrarı sağlayabilmek için gerek şarttır ama yeter şart değildir. Yani siyasal istikrarın varlığı ekonomik istikrarı sağlamak için gerekli olmakla birlikte, tek başına bu amacı sağlamak için yeterli olamaz. Siyasal istikrarın yanında sosyal istikrarın varlığı da şarttır. Siyasal istikrar deyimini, siyasal iktidarın, toplumdan aldığı yetkiyle, yasal düzenlemeleri yapması, ülke yönetimini istikrarlı bir biçimde yürütmesi ve yaptığı işlerde halkın desteğini alması olarak tanımlarsak yanılmış olmayız. Ekonomik istikrardan kasıt ise çok daha objektif ölçülerle tanımlanabilecek bir şeydir. Ekonomik büyümenin potansiyel büyüme dolayında sürdürülmesi, işsizliğin düşürülmesi, enflasyonun, bütçe açığının, cari açığın denetim altında tutulabilmesi gibi konular ekonomik istikrarın varlığını gösterir. Sosyal istikrar, bir toplumun sosyal konularda iktidar ile genel olarak benzer düşünceye ve davranışa sahip olması olarak tanımlanabilir. Yaygınlaşan sokak protestoları, toplumun çeşitli kurumlarından gelen başkaldırıları, sosyal istikrarın zayıfladığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Burada konu ettiğimiz ekonomik istikrar orta - uzun dönemli istikrardır. Kısa dönemde siyasal istikrarın varlığı, ekonomik istikrarı sağlayabilir. Bunu orta - uzun döneme yaymanın yolu, siyasal ve sosyal istikrarı kullanarak, toplumun ihtiyaç duyduğu yapısal reformları yapmaktan geçiyor (<http://www.mahfiegilmez.com>, 2014).

1.3. SEÇİMBİLİM VE TEMEL İLKELER

1.3.1. Seçim Olgusu

Seçim Olgusu, yönetilenlerin yönetenleri belirlemesiyle sonuçlanan hukuksal yöntemler ve işlemler bütünü olarak tanımlanabilir. Hukuksal açıdan seçim işleminde seçmen olabilecek yurttaş niteliği belirlenir, çeşitli seçim yöntemlerinin farkları ortaya konur, oylamanın nasıl olacağı kurallara bağlanır. Bu kurallar yer ve zamana göre değişirler ve genellikle de siyasal rejimlerin yapılarının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Daha çok da seçim sistemi, “yakın bir amaç için ya da ilke nedenleriyle ona bir anlam, bir erim özel bir yön vermeye çalışan karşıt güçler ve ideolojiler arasındaki bir dizi uzlaşmanın sonucu gibi görünür” (Yavaşgel, 2014:51).

Bilindiği üzere özellikle Fransız İhtilali’nden sonra halkın egemen olduğu demokratik sistemlerin oluşum süreci başlamış, halk her geçen gün kendi istek ve ihtiyaçlarını gerçekleştirecek yönetimleri yine kendilerinin belirledikleri sistemle iktidara getirme yolunda adımlar atmıştır. XIX. yy’ın yaygın akımlarından milli egemenlik ve demokrasi de bugünkü yönetim ve seçim sistemlerini belirleyen temel zemini oluşturmuştur.

1.3.2. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri

Seçme hakkının demokratikleşmesi süreci oldukça uzun sürmüştür, söz konusu evrim 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bugün rahatlıkla demokratik seçme hakkından söz edebiliyoruz artık. Elbette ki günümüzde demokratik siyasal rejimlerde bile seçme yetkisi her durumdaki insana kayıtsız şartsız tanınmış bir yetki değildir. Seçme hakkından anlaşılması gereken insanların salt doğuş, ırk, servet, cinsiyet ve öğrenim koşullarına göre seçme hakkının dışında bırakılamayacağı olmalıdır. Ancak bu durumdan çocukların ve akıl hastalarının da oy hakkına eşit şekilde sahip olacağı anlaşılmalıdır. Çağdaş toplumda seçme hakkını daha kamu yararına kılmak amacıyla yasa koyucu tarafından kimi kısıtlamalara gidildiği bir gerçektir. Ancak, bu gerekli kısıtlamalara karşın seçme hakkının her şeyden önce en temel insan hakkı olduğu

gerçeği göz ardı edilmemeye çalışılmıştır. Bugün seçme hakkının genel, eşit, bireysel, gizli ve serbest olması ona demokratik niteliği kazandırmaktadır (Yavaşgel, 2014:62).

1.3.2.1. Eşitlik İlkesi

Ekonomik ve sosyal durumu, zenginlik ve öğrenim derecesi ne olursa olsun herkesin bir tek oya sahip olmasına eşit oy ilkesi denmektedir. Genellikle seçme hakkının eşitliği veya tek kişi tek oy ilkesinden, seçimlerde ve referandumlarda her seçmenin tek ve eşit oy kullanması anlaşılır. Yani hiçbir seçmenin birden çok oy kullanma hakkı bulunmamaktadır. Tarihte bir kişiye birden çok oy hakkı tanındığı dönemler görülmüştür. Çok sayılı, katsayılı ve aile oyu biçiminde uygulanmıştır. Örneğin; 1983 yılında Belçika’da Anayasa ile 35 yaşında, evli ve çocuk sahibi vatandaşları ile devlete yılda en az 5 frank vergi ödeyenlere birden fazla oy hakkı verilmiştir. Aynı şekilde İngiltere’de 1948 yılına kadar bir kimse hem oturduğu yerde, hem de en az 10 İngiliz sterlini değerinde bir iş yerine sahip bulunduğu çevrede oy verilebilirdi. Başka bir uygulama da aile oyu şeklinde görülmektedir (Özgül, 2002:47).

Çoğul oy kullanma hakkı tanıyarak ‘tek kişi tek oy’ ilkesini zedeleyen bu uygulamalar, o dönemde toplum içerisinde bazı kişilerin oylarının daha değerli görülmesiyle doğrudan ilgilidir. Bu nedenle Avrupa’da bu haksız eşitsiz uygulamadan 1. Dünya Savaşı sonunda vazgeçilmiş bunun yerine ‘tek kişi tek oy’ yani eşitlik ilkesi benimsenmiştir (Yavaşgel, 2014: 63).

Türkiye’de ise kanun koyucu çoğul oy yani katmerli oy sistemlerine ya da aile oyu yöntemlerine yer vermemiştir. Bir başka ifade ile belli bir sınıfa oy verme işleminde üstünlük tanınmamıştır. Anayasamızın 67. Maddesi ile seçimlerin eşitlik ilkesine göre yapılması hükme bağlanmış durumdadır. Ülkemizde eşit oy ilkesi yasal güvence altına alınmıştır (Yavaşgel, 2014:64).

1.3.2.2. Genellik İlkesi

Genel oy ilkesi cinsiyet, ırk, dil, din, sınıf, sosyal statü, servet, eğitim ve benzeri sınırlamalar olmadan her vatandaşın oy hakkına sahip olması anlamına gelir. Eski Yunan'dan günümüze gelinceye kadar seçimlerin demokratikleşmesi sürecinde en önemli gelişme sınırlı oydan genel oya geçiş sistemi olmuştur. Yani genel oy ilkesi siyasi hürriyetin de toplumsal ilerlemenin de bir aracı gibidir. Ancak seçme ve oy hakkı her insana verilmiş bir hak olmayıp yaş, kısıtlılık, mahkûmiyet gibi bazı durumlarla sınırlandırılabilir. Elbette çocuklar, akıl hastaları ve mahkûmlar gibi medeni haklardan yoksun kimselerin seçme ve seçilme hakkı olmamalıdır. Çağdaş hukuk toplumlarında kamu hayatına daha yararlı olacağı düşüncesiyle bu türden bir takım sınırlamalar getirilmektedir. Anayasa ve seçim mevzuatında seçme ve seçilme hakkı ile ilgili olarak getirilen bu gibi şartların genel oy ilkesini zedelemeyeceği açıktır (Karakaşlı, 2010:31).

Günümüzde genel oy ilkesi demokratik yönetimin temelini oluşturur. Demokrasinin en iyi uygulandığı ülkeler olarak bilinen birçok batı ülkesinde oy hakkının gelişmesi, genel oya geçilmesi, ancak 19. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. Bu gelişim bile çok yavaş ilerlemiş, kadınlara oy hakkının tanınması 20. yüzyılın ilk yarısında mümkün olabilmiştir. Bununla birlikte yakın zamanlara kadar da kadınlara oy hakkı tanınmıyordu. Kadınlara oy hakkı, Fransa'da 1944'te, İtalya'da 1946'da, Belçika'da 1948'de, İsviçre'de 1971'de tanınmıştır. Türkiye'de ise oy hakkına ilişkin gelişmeler, söz konusu batılı ülkelere göre daha hızlı olmuş, onlardan çok önceleri, 1934 yılında, kadınlara oy hakkı tanınmıştır (Bingöl, 2007:51).

1.3.2.3. Bireysellik İlkesi

Seçme hakkının bireyselliği ilkesine göre seçmen kendisine ait bir oyu başkası aracılığıyla kullanamaz. Seçme hakkının kişiye bağlı oluşundan anlaşılması gereken, seçmenin sandık başına giderek oyunu kendi elleriyle kullanması olmalıdır. Bu nedenle, söz konusu hakkın vekâlet ya da temsil yoluyla kullanılabilmesi uygun olmadığı için bireysellik özelliğinden söz edilir. Hatta "seçme işleminin seçmenin kendisi tarafından yapılması gereken ve bir başkasına geçirilmesi mümkün bulunmayan resmi bir işlem"

olduğundan bile söz edilir. Bu nedenle, siyasal bir hak olarak seçme hakkının her zaman kişisel bir nitelik taşıdığı benimsenmiş bulunmaktadır (Yavaşgel, 2014:66).

Ancak, bu genel kuralın her zaman kesinlikle uygulandığını ileri sürmek mümkün değildir. Çünkü seçim günü birtakım engellerden ötürü oy verme yerine veya sandık başına şahsen gidemeyecek durumda olan seçmenler için seçim hukuku alanında, bazı idarî ve hukukî kolaylıklar bulunmuş ve denenmiştir. Meselâ Amerika, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, İngiltere, İsveç, Kenya, Nyasaland ve Rodezya gibi ülkelerde, oy verme günü belirli sebep ve engellerden dolayı sandık başında bulunamayan (absent) seçmenlerin gıyaben (in absentia) oy kullanmaları mümkündür. Gıyabî oy usulünün amacı, demokratik düzenin gereklerine uyarak, mümkün mertebe çok sayıda vatandaşın seçimlere katılmasını ve seçme hakkını yitirmemesini sağlamaktır. Gerçekte, gıyabî oy usulü bir kısım seçmene üstünlük veya ayrıcalık tanımak amacıyla kabul edilmemiştir. Bu usul, seçmenin oy verme imkânsızlığını gidermek, ona kolaylık sağlamak düşüncesiyle benimsenmiştir (Karamustafaoğlu, 1970:141).

1.3.2.4. Gizlilik İlkesi

Gizlilik ilkesi de seçme hakkının en önemli unsurlarından birisidir. Seçimlerin gizli oy ilkesine göre yapılması ve seçmenin oyunu gizli olarak kullanması seçmen açısından güvenli bir ortam yaratmaktadır. Gizli oy, seçmenin seçme hakkını hiçbir etki veya baskı altında kalmaksızın yalnız kendi duygu ve inançlarına göre kullanılmasını sağlamak amacıyla kabul edilmiş ve benimsenmiş bir ilkedir. Bu ilke, hiç kimsenin seçmenin nasıl oy kullandığını bilmemesi temeline dayanmaktadır. Seçmen kapalı bir yerde kendi öz iradesi ve tercihi ile dış etkilerden uzak, baş başa kalabilmelidir. Bunu sağlamak ve güvence altına almak da büyük ölçüde devletin ve yasa koyucunun görevidir. Kapalı oy verme yeri ve resmi mühürlü oy pusulası ve zarfı, gizli oyun gerçekleşebilmesinin olmazsa olmaz koşullarından biridir. Çünkü seçmen oyunun serbest olması, seçmen üzerindeki her türlü dış baskının kaldırılması demektir. Ülkemizde 1876 Anayasası seçimlerin gizli oyla yapılmasını öngörüyordu. Cumhuriyet döneminde bu konuda bir düzenleme yoktu. İlk kez 1950 seçimleri gizli oyla yapılmıştır. 1961 ve 1982 Anayasaları gizli oy ilkesine açıkça yer vermiştir (Özgül, 2002: 49-50).

1.3.2.5. Serbestlik İlkesi

Serbest seçme hakkı, hür ve demokratik yönetimin temeli sayılmaktadır. Serbest oy, her türlü siyasal, ekonomik etki veya baskıdan uzak olarak verilen oy demektir. Başka deyişle, oy serbestisi seçmen üzerinde her çeşit dış engelin veya baskının yokluğudur. İşte, bu temel ilke gereğince seçmen, oy pusulasına beğendiği kimselerin adlarını yazıp atmak hususunda bağımsızdır. Hiç kimse seçmeni oy'unu dilediği kimseden başkasına verdirmek için korkutamaz, yıldırılmaz ve yanıltamaz (Karamustafaoğlu, 1970:158-159).

Serbestlik ilkesinin içerdiği bir diğer kavram da, oy verme eyleminin zorunlu mu, yoksa isteğe bağlı mı olacağıdır. Günümüzdeki uygulamalar, ülkelerin bu konuda aynı şekilde hareket etmediklerini göstermektedir. Kimi ülkelerde oy verme, kanunlarla zorunlu tutulmuş, oy vermeyenler hakkında cezai sorumluluklar getirilmiştir. Kimi ülkelerde de oy verme kişinin isteğine bağlı bir eylem olarak düşünülmüştür. Zorunlu ya da isteğe bağlı oy verme konusu, bunun bir hak ya da görev olduğunu savunan düşüncelerle yakından ilgilidir. Seçme ya da oy verme yoluyla, eyleminin seçmen açısından soyut bir görev olduğunu savunanlara göre, vatandaşların seçmen olarak kamu yönetimine katılmaları zorunlu olmalıdır. Çünkü demokrasinin başarısı vatandaşların politikaya duyacakları geniş ilgi ve katılmaya bağlıdır. Ayrıca oy verme zorunlu olur ise, seçmenlerin, seçimlere daha fazla katılmasının sağlanacağına inanılmaktadır. Örneğin 1893 yılında Belçika'da seçimlere katılma oranının çok düşük olması nedeniyle zorunlu oy yönteminin benimsendiği görülmektedir. Günümüzde Avusturya'nın bazı eyaletlerinde, Belçika'da, İtalya'da, Yunanistan'da, Türkiye'de ve diğer bazı ülkelerde oy verme kanunlarla zorunlu bir görev olarak belirlenmiştir (Özgül, 2002:50).

1.4. SEÇİM SİSTEMLERİ

1.4.1. Seçim Sistemleri ve Kavramı

Seçim sistemleri demokrasinin en popüler tanımı ile onu, tarafsız bir şekilde idare edilen ve oyların dürüstçe sayıldığı düzenli seçimlerle eş tutmaktadır (Gültekin,

2006: 14). Seçim sistemi, dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanabilir. Dar anlamda seçim sistemi çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma sistem ile bunların çeşitleridir. Geniş anlamda seçim sistemi, seçimin sadece hukuk boyutunun ele alınmadığı, seçim düzeninin özgürlükler rejimi üzerine kurulduğu seçimin alt yapısını oluşturan temel konuların bir bütün olarak ele alındığı sistemdir. Başka bir deyişle, seçim sistemi, temsilcilerin belirlenmesinde uygulanan teknik yöntemdir (Özgül, 2002:59).

Seçim kurumunun ortaya çıkışından bugüne kadar geçen sürede, kurumsal olarak üretilmiş ve de değişik toplumlarda uygulanmış bulunan seçim sistemlerinin sayısı oldukça fazladır. Demokratik olsun olmasın seçime yer veren siyasal sistemlerde birbirinden farklı seçim sistemleri uygulanmaktadır. Bu nedenle en iyi ya da en kötü seçim sisteminin hangisi olduğu konusunda kimi aşırı değerlendirmeler dışında, oluşmuş kesin bir kanı söz konusu değildir (Yavaşgel, 2014:76).

Seçimle ilgili bu genel tanımlardan seçimin içinde seçilebilmek ve seçime katılmak şeklinde iki ana unsur olduğu, bunların kanunlarla sağlanmış olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yani seçimde seçilebilmek için aday olanlarla onları seçmek için sandık başına giden seçmenler vardır. Oy hakkı ve seçimler, demokratik rejimde en temel katılım teknikleri olup günümüz demokratik rejimlerinde seçme bütün yurttaşlara ait bir haktır. Serbestçe, engelsizce ve eşit şartlarda yarışarak aday olanlarla, serbestçe sandık başına gidip istediği adaya ve siyasi partiye oy verebilen seçmenlerin bulunmadığı bir seçim gerçek ve demokratik bir seçim değildir. Demokratik bir seçimde bunların ayrıca halkın gerçek iradesini ortaya çıkaracak ve her türlü hile yollarını kapatacak adil bir sayım-döküm ve sonuç belirleme-açıklama yöntemleriyle desteklenmiş olması gerekmektedir (Karakaşlı, 2010:16).

Yönetenlerle yönetilenler arasındaki iletişimi seçim sistemi biçimlendirir. Yönetenlerin gerçek anlamda yönetilenleri temsil ettikleri oranda rejimin demokratlığından söz edilebilecektir. Çağdaş siyasal toplumlarda kitle haberleşme araçlarının sürekli yanlı yayınları karşısında seçmenin yaptığı iş bir temsilci seçmek değil, yönetime aday olanların vaat ettikleri siyasal düzene 'evet' ya da 'hayır' demekten ibarettir. Burada önemli olanın seçmene özgür bir seçme ortamının sağlanmasıdır, yoksa çoğulcu bir seçme hakkının tanınmış olması değildir, olamaz da.

Yoğun yönlendirmeler ya da kimi baskılar özgürce seçme hakkını elinden alıyorsa bireyin, o zaman bu hakkın değerinden söz edilmemelidir. İşte bu bağlamda yaşanan sorunları ortadan kaldırmada yetkili kanun koyucudan serbestçe, özgür seçim ortamı sağlayacak seçim düzenlemeleri ortaya koyması beklenmelidir (Yavaşgel, 2014:78).

Günümüzde, seçim sistemleri iki temel ilkeyi içermektedir. Bunlar adalet ve fayda ilkeleridir. Seçim sistemlerinde her iki ilkenin de bulunması ideal bir durumdur. Bunun sağlanabilmesi güç, fakat seçim sistemi tercihine bağlıdır. Seçimlerde uygulanan sistemler; çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma sistemdir. Çoğunluk sistemi fayda ilkesini ön plana çıkarırken; nispi temsil sistemi adalet ilkesini benimser. Karma sistemlerde ise, bazen çoğunluk sisteminin ağırlığı gözlenirken, bazen de nispi temsil sistemine ağırlık verilmektedir (Özgül, 2002:59).

1.4.2. Seçim Sistemlerinin Teknik Öğeleri

Karmaşık yapıları olan seçim sistemleri çok farklı teknik öğelerden oluşurlar. Seçim bölgesinin belirlenmesi, adaylık şekli, oylama şekli ve oyların hesaplanması şeklinde gruplandırılan bu öğelerin her biri tek başına belirli etkiler oluşturabilmeleri ile beraber; çeşitli biçimlerde uygulanmaları sonucunda seçim sonuçları açısından da çeşitli siyasal sonuçlar doğurabilir.

1.4.2.1. Seçim Bölgelerinin Belirlenmesi

Seçim bölgesi sayısının ve büyüklüğünün kararlaştırılmasıdır. Seçim büyüklüğünden anlaşılması gereken, bölgesel olarak büyük olması değil çıkarılacak milletvekili sayısıdır. Buna göre; bir milletvekili çıkaracak seçim bölgeleri dar bölge olmaktadır. Geniş bölgeler ise, en az iki milletvekili çıkararak bölgelerdir ve çıkarılacak milletvekili sayısına göre de; küçük (2–5 milletvekili), orta (6–10 milletvekili) ve büyük (10 ve üzeri) olmak üzere gruplandırılır.

1.4.2.2. Adaylık ve Oylama Şekilleri

Tek isim ve liste usulü şeklinde iki tür adaylık söz konusu olmakta oylama şekli de kanunla açıklanmaktadır.

Tek İsim Yöntemi

Burada her bir seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili için partiler tarafından birer tane aday gösterilir ve seçmenden partilerin göstermiş olduğu tek isimli adaylara oy vermeleri istenmektedir.

Liste Yöntemi

Liste usulünde ise, milletvekili adaylarının olduğu listeler üç değişik şekilde seçmene sunulur ve seçmenden bunları oylaması beklenmektedir. Üç liste türü şunlardır:

Bloke Liste

Aday sıralaması parti üst kurullarınca saptanmış blok halindeki listeler seçmene sunulmaktadır. Tek bir oyu olan seçmen için önceden belirlenmiş bu listelerden birini tümüyle onaylamak dışında bir seçenek yoktur. Bu kısıtlılığa karşın partilerin güçsüz olduğu ve milletvekillerinin aşırı bağımsız hareket ettiği durumlarda; adayın partiye bağımlılığını kuvvetlendirdiği için bloke liste uygulaması faydalı görülebileceği gibi; örneğin parti listelerinin uygulanması halinde; uzmanları, kadınları veya belirli toplumsal grupların temsilcilerinin listede seçilebileceği sıralara yerleştirilmesi açısından müdahalelere açık olması yönünden de yararlı bulunabilir (Gültekin, 2006:22).

Tercihli Liste

Parti üst kurullarının hazırladıkları listelerin yalnızca birer ön yapı olarak görüldüğü bu uygulamada seçmene, parti listesindeki adayların sırasını değiştirme ve

dolayısıyla partinin hangi aday tarafından temsil edileceğini belirleme hakkı doğmaktadır. Bir liste bir de aday oyu olmak üzere en azından iki veya seçilecek milletvekili sayısı kadar oyu olan seçmen bazı durumlarda aynı aday için birden fazla oy kullanabilecektir (Gültekin, 2006:22).

Karma Liste

Bu yöntem seçmene parti sınırlamalarını aşma ve değişik parti listelerinde yer almış olan adayları seçerek seçmenin listesini istediği adaylardan oluşturma imkânı bulur.

1.4.3. Oyların Hesaplanması

1.4.3.1. Çoğunluk Yöntemi

Çoğunluk yönteminde milletvekili seçilecek olan adayın istenilen oy çoğunluğunu alması gerekir.

Mutlak (Salt) Çoğunluk

Salt çoğunlukta, adayın seçilebilmesi için, kullanılan oyların yarısından çoğunu alması gerekir. Salt çoğunluk, basit çoğunluğa göre, katılımcıların eğilimlerini daha doğru bir şekilde yansıtmaktadır.

Salt çoğunluğun uygulandığı seçimlerde, ilk oylamada adayların salt çoğunluğu sağlayamaması durumunda, ikinci oylamaya gidilir. İkinci oylamada, seçimi sonuçlandırabilmek için, çeşitli yöntemler uygulanır. Örneğin, ikinci oylamada basit çoğunlukla yetinileceği gibi, belli oranda oy alamamış adayların seçim dışında bırakılması yoluna da gidilebilmektedir.

Basit (Nispi) Çoğunluk

En fazla oy sayısı demektir. Alternatifler arasından kullanılan geçerli oyların en çoğunu alan aday veya parti seçilmektedir. Örneğin; üç milletvekilinin seçileceği bir

seçim çevresinde kullanılan 1000 oydan adaylar $A= 450$, $B= 350$, $C= 200$ 'ünü almış ise bu durumda basit çoğunluk yöntemine göre seçilecek olan aday, diğerlerine oranla en çok oyu aldığı için "A" adayı olacaktır (Gültekin, 2006:23).

Bu sisteme göre yapılan seçimlerde, adayların içinde, en çok oyu almış olan seçilir. Basit çoğunlukta, ikinci oylamaya gerek kalmadan adaylardan seçimi kazanan belli olur.

Nitelikli Çoğunluk

Nitelikli çoğunluğa, vasıflı çoğunluk da denir. Buna göre seçilebilmek için, seçimlerde kullanılan oyların, ya da kayıtlı seçmen oylarının belli bir oranını almak gerekir. Bu oran yasalarda belirtilmiştir. Örneğin, % oranının şart olduğu bir seçimde; bir seçim çevresinde kullanılan 1000 oydan adaylar $A= 650$, $B= 250$, $C= 100$ 'ünü almış ise oran gereği belirlenen 650 sayısını elde ettiği için A adayı kazanacaktır. Böyle bir yöntemin uygulanması ilk turda gereken oranı yakalamayı zorlaştırmakta ve çoğunluk sağlanamadığı için ikinci tura gidilmesi zorunlu görünmektedir.

1.4.3.2. Nispi Temsil Yöntemi

Nispi yöntemde sandalye dağılımı değişik adayların veya partilerin elde edecekleri oy oranına göre belirlenir. Bu yöntemin uygulandığı durumlarda oyların sandalye sayısına dönüştürülmesi için hesaplama yöntemleri kullanılır ki bunların en önemlileri en yüksek ortalama yöntemi ve seçim sayısı yöntemidir.

En Yüksek Ortalama Yöntemi

Özelliği; partilerin oy sayısının her parti için büyükten küçüğe doğru sıralanan aritmetik diziler oluşacak şekilde belirli rakamlara bölünmesidir. Milletvekillerinin dağılımı en yüksek ortalamalara veya en yüksek paylara göre gerçekleştirilir.

Seçim Sayısı Yöntemi

a) Çevre Seçim Sayısı: Her seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Örneğin, Seçim çevresinde 7 milletvekili seçilecektir ve kullanılan geçerli oylardan A= 10.000, B= 20.000, C= 40.000 oyun sahibidir. Bu durumda önce geçerli oyların toplamı bulunmalıdır. $A + B + C = 70.000$ geçerli oy söz konusudur. 7 milletvekili seçileceğine için bu sayı 7'ye bölünmelidir. $70.000 / 7 = 10.000$ elde edilen bu sayı “Seçim Sayısı”dır.

b) Değişmez Tek Sayı: Kazanacak adayı saptamak konusunda en belirleyici rolü oynayan sayı, çevre seçim sayısından farklı olarak kanun koyucu tarafından seçimin başında, bütün seçim bölgeleri için aynı olacak şekilde saptanır. Seçim çevrelerinde listelerin kazanacağı milletvekillikleri, o seçim çevresinde aldıkları oyun bu değişmez sayıya bölünmesi suretiyle hesaplanır. Ülkede seçilecek toplam milletvekili sayısı önceden bilinmez, milletvekili geçerli oy sayısına bağlıdır (Gültekin, 2002:25).

c) Milli Seçim Sayısı: Seçilecek milletvekili sayısının önceden belirgin olduğu bu yöntemde siyasi partilerin yurt genelinde elde ettikleri geçerli oyların milletvekili sayısına bölünmesi sonucunda seçim sayısı hesaplanmaktadır. Elde edilen bu tek seçim sayısı her seçim çevresinde uygulanır. Buna göre her seçim bölgesinde listelere kaçır milletvekili düşeceği, her listenin seçim çevresinde aldığı oyun ulusal seçim sayısına bölünmesi sonucunda orta çıkmaktadır.

1.4.4. Seçimlerde Uygulanan Sistemler

Seçimlerde uygulanan sistemler; Çoğunluk sistemi, Nispi temsil sistemi ve Karma sistemlerdir. Çoğunluk sistemi fayda ilkesini ön plana çıkarmakta; nispi temsil sistemi ise adalet ilkesini ön plana çıkarmaktadır. Karma sistemler ise çoğunluk sistemi ve nispi temsil sisteminin karması niteliğindedir.

1.4.5. Çoğunluk Sistemleri

Çoğunluk sistemlerini genel hatlarıyla tanımlamak zor değildir, adından da anlaşılacağı gibi bu sistemlerde en fazla oyu alan aday seçilir. Bu temel ilke üzerinde

anlaşıldıktan sonra sistem içerisinde farklı biçimlerin uygulanması olanaklıdır. Bu sistem demokratik seçim uygulamalarının en başından beri bilinen ve kullanılan temel sistemdir. Oldukça basit olan yapısından dolayı geniş bir kullanım alanı sunmaktadır. Ancak zaman içerisinde toplumlar daha fazla genişleyip karmaşıklıktıkça ve toplum yapıları homojenlikten heterojenliğe doğru hareket ettikçe sisteminde ortaya çıkan yeni gereksinimlere cevap verebilmesi için kendisini geliştirmesi gerekmiştir (Sarıkoça, 2010:77).

Çoğunluk sistemi kendi içinde milletvekillerinin ya birer milletvekili çıkaran seçim çevrelerinden seçilmelerine ya da birden çok milletvekillerinin aynı çevreden seçilmelerine göre 'tek adlı' veya 'çok adlı' seçimin tek turda veya iki turda yapılmasına göre 'tek turlu' veya 'iki turlu' olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2004:29).

1.4.5.1. Tek İsimli (Dar Bölge) Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu seçim sistemi, tek turda tamamlanır ve oyların en çoğunu alan aday, seçimi kazanmış olur. Her seçim çevresinde tek milletvekili seçilir. Bu sistemde sonucu almak son derece basittir. Nispî temsil sistemlerinde olduğu gibi uzun hesaplamalara gerek kalmaz, diğer adayların aldıkları oy oranları ne olursa olsun, adaylar arasından bir oy bile önde olan aday seçilmiş olur. Bu nedenle bu sisteme "First-past-the post", yani "birinci kazanır" ismi de verilmektedir (Bingöl, 2007:24).

Bu sistem bir partinin tek başına parlamento çoğunluğunu sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu durum, hükümetlerin kurulmasını ve devamını sağlamakta önemli bir rol oynar. Böylece, tek turlu çoğunluk sistemi, istikrarlı hükümetlerin çıkmasına elverişlidir. Zaten bu sistemde yarar veya istikrar ilkesi ön plandadır. Tek turlu çoğunluk sisteminde genellikle koalisyonlara gerek kalmayacağı için seçimi kazanan parti kendi programını tam olarak uygulamak olanağını bulabilecek dolayısıyla icraatının sorumluluğu da tamamen kendisine ait olacaktı (Yıldırım, 2001:114)

Basit oluşundan dolayı uygulama kolaylığı sağlayan bu sistemin kuskusuz hem faydalı hem de zararlı yönleri vardır. Yararlarını şöyle sıralamak mümkündür: Seçim çevresinin küçüklüğü sebebiyle seçmen ve temsilci birbirini daha yakından tanımakta,

temsilci seçmenle daha iyi iletişim kurabilmektedir. Sorunlarını temsilcisine daha rahat ulaştırabilmektedir. Seçim çevresinin küçüklüğü adaylara rahat ve kolay bir seçim kampanyası imkânı sağlamaktadır. Seçmenler oylarının boşa gitmemesi için ülkede kazanma ihtimali fazla olan partilere oy vermek istemekte, dolayısıyla tercihlerini kolay yapmaktadırlar. Seçimin sonucu bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlamasını kolaylaştıracağından, genellikle hükümeti kurmaya yetecek kadar bir çoğunluk oluşabilmektedir (Gültekin, 2006:27).

Tek adaylı tek turlu seçim sisteminin olumsuz olarak nitelenen özellikleri de vardır. Bu sistemde seçim bölgeleri göreceli olarak küçük olduğu için temsilcilerin seçim bölgesindeki vatandaşlarla oldukça sıkı diyaloga girmesi kaçınılmazdır. Bu yaklaşmanın bölge sorunlarına yakın olmak ve çözüm üretmek için kullanılması pek çok yarar sağlayacaktır. Ancak temsilcilerin seçmenlerle bu derece yakın ilişkiler içerisinde olması, onların, seçmenlerinin kişisel sorunlarına olan ilgilerine ulusal problemlerle olan ilişkilerden daha fazla önem vermeleri sonucunu doğurabilir. Seçim bölgesinin demografik durum, mezhep, etnik ayrılıklar, toplumsal ilişki yapısı (aşiretler, toprak ağalığının devam etmesi, dini cemaat liderleri vb.), kişisel ve ekonomik durum adayların seçiminde siyasi fikirlerden ve programlardan daha fazla etkili olacaktır. Seçim sırasında adaylar arasında siyasi propagandadan öte, hatta onu gölgede bırakacak biçimde kişisel yıpratma mücadelelerinin gelişmesine neden olabilir. Bu sistemde parti ve program kadar, hatta zaman zaman onlardan da önce adayların kimliği önemli olduğundan seçimi partiden ziyade adayın kazandığı iddia edilebilir ve bu durum temsilcinin partiye olan bağlılığını azaltabilir, parti disiplinini zayıflatabilir (Sarıkoça, 2010:79-80).

Çoğunluk sistemleri içinde iki partili sistemi yaratmaya en müktedir formülün tek turlu tek isimli çoğunluk formülü olduğu tarihsel açıdan doğrulanabilir niteliktedir. Ancak günümüzde tek turlu tek isimli çoğunluk formülünün iki partili sistem yaratma gücü sorgulanmaktadır. Durumun tespiti ise ancak söz konusu formülü uygulayan ülkelerdeki ampirik veriler ışığında gerçekleştirilebilir. Anglo-sakson dünyasında yaygın bir uygulaması olmasına karşın günümüzde tek turlu tek isimli (first past the post - çizgiyi ilk geçen veya dar bölge seçim sistemi olarak da adlandırılabilir.) çoğunluk formülü ABD, Hindistan, Kanada ve İngiltere’de uygulanmaktadır (Erdoğan, 2013:103).

1.4.5.2. Tek İsimli (Dar Bölge) İki Turlu Çoğunluk Sistemi

İki turlu tek adlı çoğunluk sistemi, geçerli oyların ilk turda salt çoğunluğunun alınması, bunun gerçekleşmemesi durumunda ise ikinci turda basit çoğunluğunu elde eden adayın seçilmesini açıklayan bir sistemdir. Geleneksel Fransız seçim sistemi olarak bilinen bu sistemin iki temel özelliği vardır. Sistemin birinci özelliği dar bölge olarak adlandırılan tek sandalyeli seçim çevrelerinden oluşmasıdır. İkinci özellik, her seçim çevresinde seçimin sonuçlanması için bir adayın geçerli oyların %50+1'ini almasının zorunlu olmasıdır. Oyların bir hayli dağınık olduğu partiler seçiminde birinci turda mutlak çoğunluğun bir aday tarafından sağlanması istisnai bir durum olduğundan, milletvekillerinin belirlenmesi seçim çevrelerinin çok büyük bir kısmında ikinci turda gerçekleşir (Yıldırım, 2001:118).

Sistemin faydaları açısından yaklaşıldığında iki turlu sistemin faydaları burada görülür. Bu sistemin kendine özgü faydalarından biri, seçimi kazananın, seçmenlerin yarısından fazlasının veya buna yakın bir kısmının desteğini sağlamasıdır. Bunun dışında; birbirine yakın görüşleri savunan partiler arasında işbirliği ve bütünleşmeyi sağlaması önemlidir. Sistemin kuralları güçlü müttefik partilerin mevcut olabildiğini sağlamaktadır. Ancak büyük bir partinin adayı bulunduğu zaman kazançlı çıkılabileceğini bilen adaylar nihai fikir ayrılıkları ne olursa olsun bir arada olmanın yollarını ararlar. Yer alacakları parti içinde muhalif olsalar da, yine de ayrı ayrı katılmaları halinde yenilmeleri kaçınılmaz olan seçim kavgasını birlikte göğüslemeden kaynaklanan güçlü bir birliktelik yaşanır. Diğer yandan ittifak kurma iki turlu sisteme özgü bir özelliktir. En önemli partiler için bile mutlaka gerekli olan şey, seçim ittifakları kurabilecek yeterlilikte ve istekte olup bunu seçmenin huzurunda gerçekleştirebilmektir. Hiçbir adayın ilk turda çoğunluğu elde edemediği durumlarda ikinci tura katılacak olan adayların seçilebilmek için bir ya da birkaç başka adayın isteklerine kulak vermesi gerekir. Bu gereklilik büyük partileri bütün adaylarının yenilmesi ihtimaline karşı ortaklar aramaya ve ittifaklar oluşturmaya zorlar. Sağ ve sol kanatta doğal olarak büyük bir ittifak oluşturulması bu yolla gerçekleşmekte, temelde bunu sağlayan seçim sisteminin kendisidir (Gültekin, 2006:30).

Tek adaylı iki turlu seçim sistemi günümüzde başta Fransa olmak üzere Rusya, Peru ve Şili'de uygulanmaktadır. İki turlu çoğunluk sistemi tek turlu çoğunluk

sisteminden farklı olarak çok partili siyasi yaşamın gerçekleştirilmesinde daha elverişlidir. Seçimin iki turlu olması, tüm partilerin ilk turda şanslarını denemelerine olanak sağlamaktadır. İkinci tur öncesinde ise gerçekleştirilen seçim pazarlıkları ya da seçim anlaşmaları küçük partilerinde siyasal yaşamda etkili olabilmelerine olanak vermektedir. Fakat iki turlu seçim sistemi genellikle partilere parlamentoda çoğunluk olma olanağı vermediğinden güçlü iktidarlardan daha çok koalisyonlara yol açmaktadır (Sarıkoça, 2010: 81).

1.4.5.3. Listeli Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk seçim sistemi, tek adlı olarak dar bölge çerçevesinde uygulanabildiği, gibi listeli olarak geniş bölge çerçevesinde de uygulanabilmektedir. Listeli çoğunluk sisteminde partilerin seçmenlere sundukları listelerdeki aday sayısı o çevreden seçilecek milletvekili sayısına eşittir. Bu bakımdan seçmen, oy pusulasını liste halinde kullandığı için buna 'listeli seçim' denilmektedir (Yıldırım, 2001:122).

Liste çoğunluk sisteminin en temel özelliği, her partinin bir seçim çevresinde seçilmesi gereken temsilci sayısı kadar aday ismini bir liste halinde düzenleyerek seçimlerde seçmenlere sunması ve seçmenlerin de tercih ettikleri listeyi oylamalarıdır. Listenin belirlenmesinde farklı yöntemler kullanılabilir. Bunlar kapalı – bloke – liste ve karma listedir. Kapalı liste yönteminde seçmen kendisine sunulan aday listelerinden birisini tercih ederek, üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan olduğu gibi sandığa atmak zorundadır. Karma liste usulünde ise seçmen, listede değişiklik yapmak, yani listedeki bazı isimleri silerek yerine başka listelerde yer alan adayları yazma olanağına sahiptir. Dolayısıyla seçmen, partiler tarafından kendisine sunulan aday listelerindeki isimlerden seçme yaparak kendi listesini oluşturmakta tamamen serbest bırakılmaktadır. Listeli çoğunluk sisteminin değinilmesi gereken bir başka özelliği de, bu sistemin tek turlu ya da iki turlu uygulanabilmesidir. Listeli çoğunluk tek turlu olarak uygulandığında parti listesinin bir seçim çevresinde seçimi kazanabilmesi için nispi, yani basit çoğunluğu, iki turlu olarak uygulandığında ise bu durumda da mutlak çoğunluğu sağlamaları gerekmektedir. İki turlu listeli çoğunluk sistemini örneklendirmek gerekirse bu sistem III. Cumhuriyet döneminde Fransa da uygulanmıştır. Sisteme göre bir parti listesinin birinci turda seçimleri kazanabilmesi için

kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu ve o çevredeki seçmen oylarının en az $\frac{1}{4}$ ' ünü alması gerekirdi. Bu koşullar gerçekleşmediği takdirde, bir süre sonra yapılan ikinci tur seçimlerde en çok oy alan parti listesi seçimi kazanırdı, seçimi kazanmak için ikinci turda yalnızca mutlak çoğunluk aranırdı (Yavaşgel, 2014:96-97).

1.4.5.4. Tercihli Tek Turlu Çoğunluk(Alternatif Oy) Sistemi

1870'lerde Massachussettes Institute of Technology (MIT) profesörlerinden Ware tarafından geliştirilen "tercihli tek turlu çoğunluk (alternatif oy) sistemi" Avustralya ile ada devleti Nauru'da uygulanmaktadır. Sistem, tek adlı-tek turlu çoğunluk (dar bölge) sisteminin farklı bir uygulamasıdır. Bu seçim sisteminde de her seçim çevresinden tek temsilci seçilir. Seçim tek turda tamamlanır ve oyların mutlak (salt) çoğunluğunu alan aday seçimi kazanmış olur (Bingöl, 2007:27).

Bu sistem de sonuç olarak iki turlu seçim sisteminin beraberinde getirdiği sorunlara benzer problemler doğurur. İkinci tercihi belirlemek için partiler ve adaylar arasında ittifaklar ve pazarlıklar yapılır. Bu sistemin sağlıklı uygulanabilmesi için seçmenlerin seçim uygulamaları hakkında iyi bilgilendirilmiş olmaları ve oy kullanırken dikkatli olmaları gerekmektedir. Bu sistem, iki turlu çoğunluk sisteminde olduğu gibi seçilecek adayın salt çoğunluk oylarıyla gerçekleştirmeyi amaçlar. Bu sistemde küçük partilerin parlamentoda temsil edilmesi hemen hemen olanaksızdır (Sarıkoca, 2010:86).

Alternatif oy usulü, her ne kadar karmaşık olsa da seçmenlere birden fazla tercih hakkı tanınmasıyla tek turlu tek isimli çoğunluk sisteminden daha adaletli sonuçlara ulaşmayı sağlayabilmektedir. Nitekim özellikle Avustralya siyasal sistemi üzerine yapılan son çalışmalar bunu göstermiştir. Ayrıca alternatif oy usulü, parti sisteminde güçlü iki parti olsa da diğer partilerin de bunlarla yarışabilmesine cevap verir. Avustralya'da Liberal Parti ve İşçi Partisi'nin dışında kalan partilerin varlığı ve etkinliği bunu açıkça ortaya koymaktadır. Yine de belirtmek gerekir ki alternatif oy usulü, parti sistemleri üzerindeki etkisi bakımından tek turlu tek isimli çoğunluk usulüne benzer. Bu yönüyle alternatif oy usulü, Avustralya gibi uyumlu bir siyasal kültür ve sosyolojik koşulların olduğu ülkede uygulanabilir ve düalist nitelikli bir parti sistemi yaratabilecek mahiyettedir (Erdoğan, 2013:118).

1.4.6. Nispi Temsil Sistemleri

Nispi temsil, oylar ile sandalyeler arasındaki ilişkiyi daha orantılı, birbirine yakın bir düzeye getirmeye çalışan seçim sistemlerini ifade etmek için kullanılan genel bir kavramdır. Ve genellikle çok üyeli seçim çevrelerinde uygulanmaktadır (Yavaşgel, 2014:102). Çoğunluk sisteminin eksiklikleri göz önünde tutularak geliştirilen nispi temsil sistemi, ilkinde göre daha yeni bir seçim sistemidir. Nispi temsil sistemi, I. Dünya Savaşı'nı izleyen 1950'li yıllarda (İngiltere, Sovyetler Birliği ve Türkiye dışında) hemen her ülkede uygulanmıştır. Özellikle Avrupa ülkelerinde geniş kabul gören nispi temsil sisteminin tanımı amacından çıkarılabilir. Nispi temsil sisteminin amacı, her partiye sayısal gücü ile orantılı olarak temsil edilme olanağını vermektir (Özgül, 2002:65).

Demokratik siyasi çoğunluğu en adaletli biçimde gerçekleştirmeye elverişli bir sistem olarak takdim edilen nispi temsil sistemi, milletvekillerinin seçime katılan listeler arasında aldıkları oy oranına göre paylaşılmasını amaçlar. Böyle olunca, birinci özelliği seçimlerin tek turlu birden çok temsilcinin seçileceği geniş çevrede yapılmasıdır. Bu zorunluluğun sonucu nispi temsil sistemi elde edilen oylar ile parlamentoda kazanılan sandalyeler arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmaktadır. Sonuçta toplumdaki bütün siyasi eğilimlerin önemleri ölçüsünde parlamentoda temsil edilmelerini sağlayarak seçim adaletini gerçekleştirmektedir. Bir başka deyişle, nispi temsil sistemi ülkelerin siyasi haritasını veya bir tür gerçek fotoğrafını yansıtmakta; demokratik çoğulculuk tam anlamıyla gerçekleştirilmektedir (Yiğitbaş, 2009:42).

1.4.7. Artık Oyların Kullanılması

Nispi temsil sistemi teorik olarak basit olmakla birlikte; bu sistemde, bir seçim bölgesinden seçilecek milletvekillerinin partiler arasındaki dağılımını belirleyebilmek için yapılan hesaplamalar her zaman tam sonuç vermemekte; bazen dağıtılamayan milletvekillikleri ve milletvekili seçilmeye yetmeyecek artık oyların kaldığı görülmektedir. İşte bu artık oyların en rasyonel şekilde değerlendirilmesi, artık oyları mecliste temsilini amaçlamaktadır. Bunu sağlamak için ya genel seçimlerin ülke

genelindeki sonuçlarına göre, ya da bölgesel seçim çevrelerinde artık oyların hesaplanmasıyla yapılmaktadır (Gültekin, 2006:33).

1.4.8. Listeli Nispi Temsil Sistemleri

1.4.8.1. Tam Nispi Temsil Sistemi

Bu seçim sisteminin temel amacı, genel olarak nispi temsil sistemlerinin amaçlarının aynıdır; toplumdaki siyasal eğilimlerin tamamının parlamentoya aktarılmasını sağlamak. Bu hedefi gerçekleştirmek için temsil edilmeyen oyların son derece azaltılması amaçlanmaktadır. Nispi temsil sistemlerinde bir seçim bölgesinden seçilecek temsilci sayısının fazlalığı arttıkça sistemin toplumsal özellikleri temsil yeteneği de o oranda artacaktır. Tam nispi temsil sistemi seçim bölgelerini geniş tutarak ve artık oyların hesaplamaya dâhil edilmesini sağlayarak bu amaca hizmet etmektedir (Sarıkoca, 2010:95).

Nispi Temsilin Saf Şekli / Ulusal Seçim Sayısı

Bütün ülke parlamentoya seçilecek bütün milletvekillerinin seçileceği tek bir seçim çevresi olarak kabul edilir. Bu uygulamada seçim sayısı, bütün yurttaki kullanılan geçerli oyların toplamının bütün ülkede seçilecek toplam milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Bu bölme işleminde sonra siyasi partilerin ülke genelinde aldıkları geçerli oyların toplamı, bu ulusal seçim sayısına bölünerek her partinin kaç milletvekilliği kazandığı belirlenmektedir. Boş kalan sandalyeler için, en yüksek artık veya en yüksek ortalama yöntemleri kullanılarak dağıtılmaktadır (Gültekin, 2006:37).

Ulusal Artık Sistemi

Siyasi Partilerin artık oyları ile açık milletvekilliklerini ulusal planda değerlendiren bu sistemde, önce partilerin seçim çevrelerinde temsil edilmeyen artık oyları bir merkezde toplanır. Sonra merkezde toplanan bu oylar açık milletvekilliği sayısına bölünerek bir milli seçim sayısı bulunur. Her partinin ülke çapından elde ettiği

artık oylar toplamında milli seçim sayısı kaç defa varsa ayrıca o partiye o kadar milletvekili daha verilir. Bütün bu işlemler sonucu yinede açık milletvekili kalacak olursa, bu defa en yüksek artık oy bırakan partilere sırasına göre sandalyeler paylaşılır. Bu sistem, Türkiye’de 1965 genel seçimlerinde kullanılmıştır (Yığıtbaş, 2009:48).

Ulusal artık sistemi, saf nispi temsilden sonra yüksek nispiği sağlamaya en elverişli sistem kabul edilir ve küçük partilerin yararına sonuç doğurduğu belirtilir. Daha açıkçası artık-eksik temsili son derece azaltarak büyük parti avantajını ortadan kaldırmaktadır (Yavaşgel, 2014:117).

Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi

Bu sistemde, bütün seçim çevrelerinde uygulanmak üzere seçimden önce bir "değişmez tek seçim sayısı" belirlenmektedir. Daha sonra seçim çevrelerinde bu sayıya göre milletvekillikleri partilere dağıtmakta; her partinin almış olduğu artık oylar ise birkaç seçim çevresinin birleştirilmesinden oluşan seçim çevreleri birlikleri içinde toplanarak bölge bakiyeleri bulunmaktadır. Partilerin bölge bakiyelerinin değişmez tek seçim sayısına bölünmesiyle her partinin seçim çevreleri birliği düzeyinde kazandığı milletvekillikleri ortaya çıkmaktadır. Daha sonra, seçim çevreleri birliğinden artan artık parti oyları ülke düzeyinde birleştirilmektedir. Elde edilen sonuç, yine değişmez tek seçim sayısına bölünerek, her partinin ulusal düzeyde artık milletvekilliğinden kaçınılacağı hesaplanmaktadır (Gültekin, 2006:38).

Bu sistemin temel olumsuzluğu ülke çapında seçilecek temsilci sayısının önceden bilinmemesidir. Parlamantonun üye sayısı ancak seçim tamamlandıktan sonra belirlenebilmektedir. Seçime katılım oranı ne kadar çok olursa parlamento o oranda çok temsilci girmektedir (Sarıkoca, 2010:97).

Bu yöntemin üstün yanı, her milletvekilinin temsil ettiği seçmen sayısının aynı olmasının sağlanması ve partilerin seçim çevrelerindeki artık oylarının değerlendirmesini adil biçimde sonuçlandırmaktadır (Araslı, 1989:227).

1.4.8.2. Yaklaştırmalı Nispi Temsil Sistemi

Bu sistem esas itibariyle sandalyelerin tamamının seçim çevrelerine dağıtılmasını öngörür. Tam nispi temsilden farklı olarak burada artık oy'ların değerlendirilmesi de yalnızca seçim çevrelerinde yapılmaktadır. Özellikle, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların, o çevreden çıkarılacak temsilci sayısına bölünmesi ile seçim çevresi sayısı bulunmakta ve bu sayı her seçim çevresi için ayrıca hesaplanmaktadır (Yavaşgel, 2014:118). Nispi temsil büyük sayılara uygun olmasına karşılık küçük seçim bölgelerinin dar çerçevesine uygun düşmemektedir. Çünkü kullanılan oy sayısı yüksek değilse ortaya çıkan seçim sayısı siyasi partilerin elde ettikleri sayıdan yüksek olabilmektedir. Bir sandalyeyi bölme olanağı olmadığına göre yaklaştırmalara başvurulur (Gültekin, 2006:33). Bundan dolayı kullanılan hesaplama yöntemleri şunlardır: En Yüksek Artık, En Büyük Ortalama ve d'Hondt Yöntemi.

En Yüksek Artık Sistemi

Partilerin aldıkları geçerli oy sayısı, seçim kotasına ya da değişmez tek sayıya bölündükten sonra, artık oyların açıkta kalanları için en fazla artık oyları alan partilere büyüklük sırasına göre dağıtılır. Böylece küçük partiler korunmuş olur. Küçük partiler, seçim kotası veya değişmez tek sayıya ulaşmasalar da, artık oylar sayesinde açıkta kalan milletvekilliklerini alabilirler. Bir başka uygulama da, açıkta kalan milletvekilliklerinin tümünün en büyük artığa sahip partiye verilmesidir (Özgül, 2002:74). Bu sistem küçük partiler yararına işlemektedir. Bu sistemle girilen dar bölge esasına dayalı seçimlerde, küçük partiler seçim kotasının altında kaldıkları için az sayıda temsilci çıkaracak, ancak bu yüzden büyük partilere oranla yüksek artık oylara sahip olacaklardır. Bu artık oyların değerlendirilmesi sonucu büyük partilerin alması gereken oyların çok daha azına küçük partiler temsilcilik elde edebileceklerdir. Bu sistemin uygulanması sonucu küçük partilerin temsil olanağı artmaktadır (Sarıkoca, 2010:100).

En Büyük Ortalama Sistemi

Bu sistemde her partinin aldığı geçerli oy, ilk dağılım sonucu belirlenen milletvekili sayısına '1' ilave edilmesiyle elde edilen sayıya bölünür. Bu işlem sonucu elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanır. Açıkta kalan milletvekili elde edilen bu yeni sayıların karşısındaki en yüksek oyu alan partiye verilir. Eğer daha fazla milletvekili açıkta kalmış ise aynı işlem milletvekili tamamlanana kadar tekrarlanır (Yılmaz, 2004:42).

Örneğin; toplam 200.000 oyun kullanıldığı ve 5 milletvekilinin seçileceği bir seçim çevresinde partilerin aldıkları oylar; A= 45.000, B= 50.000, C= 16.000, D= 35.000, E= 54.000, $200.000/5=40.000$ oy seçim sayısıdır. Buna göre; B, E ve A partileri 1'er milletvekilliği kazanmış olmaktadır. C ve D partileri milletvekilliği kazanamamıştır. Buna karşın, artık oy sayısı şu şekilde oluşmuştur. A= 5.000, B= 10.000, C= 16.000, D= 35.000, E= 14.000 bu durumda dağıtılmamış 2 milletvekilliği kalmıştır. Buna göre C ve D partileri 1'er milletvekili kazanmış olur (Gültekin, 2006:35).

Tablo 1: Sandalyelerin En Yüksek Artığa Göre Dağılımı

Partiler	Artık Oy Sayısı	Kazandığı Milletvekilliği	En Artığa Kazanılan	Yüksek Göre
A	5.000	1	0	
B	10.000	1	0	
C	16.000	0	1	
D	35.000	0	1	
E	14.000	1	0	

Kaynak: (Gültekin, 2006:35).

Tablo 2: Sandalyelerin En Yüksek Ortalamaya Göre Dağılımı

Partiler	Artık Oy Sayısı	Kazandığı Milletvekilliği	En Yüksek Ortalamaya Göre
A	45.000/1+1	1	0
B	50.000/1+1	1	1
C	16.000/1	0	0
D	35.000/1	0	0
E	55.000/1+1	1	1

Kaynak: (Gültekin, 2006:36).

Bu sonuçlara göre, en yüksek ortalamaya E partisi sahip olacaktır. 1.milletvekilliğini E partisi kazanacaktır. 2. milletvekilliğini de B partisi kazanmış olmaktadır. Bu sonuçlara göre partilere göre kazanılmış milletvekilliği sayıları A= 1, B= 2, C= 0, D= 0, E= 2 olacaktır. Bu yöntem uygulandığında büyük partilerin lehine sonuçlar doğurmaktadır (Gültekin, 2006: 36).

d'Hondt Sistemi

d'Hondt sistemi seçim çevresinde oyların paylaşılması işleminde artık oy ve açık milletvekilliği bırakmayan bir usuldür. Seçim kotası gibi unsurların bulunmadığı bu sistemde, seçime katılan siyasi partilerin adları ve aldıkları oylar karşılıklarına yazılır. Partilerin aldıkları oylar önce 1'e, sonra 2'ye, sonra 3'e ve devamında o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı bulunana kadar bölünür. Elde edilen paylar, ayırım yapmaksızın en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar, bu payların sahibi partilere ve bağımsız adaylara -rakamların büyüklüğü sırasına göre- milletvekilliği tahsis olunur (Yılmaz, 2004:43).

1.4.9. Barajlı Sistemler

Orantılı temsil sistemlerinde, temsilde adalet ile birlikte, istikrarlı bir yönetim istenmektedir. Bunu sağlamak için bir takım çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Çözümlerin büyük bir kısmı, parlamentodaki parti sayısını azaltmak için küçük partilerin temsil olanaklarını zorlaştırmaya yöneltmiştir. Bu doğrultuda uygulanan en yaygın yöntem “baraj”lı seçim sistemleri olmuştur.

1.4.9.1. Basit Seçim Sayılı Baraj

Buna göre bir seçim çevresinde, çevre seçim sayısını aşacak ölçüde artık oy alamayan bağımsız aday veya partiler o seçim çevresinden milletvekili çıkaramazlar. Bununla beraber küçük partilerin milletvekili kazanma şanslarını büyük ölçüde azaltılmıştır.

1.4.9.2. Yüzde Oranlı Baraj

Bir partinin veya bağımsız adayın bir seçim çevresinden milletvekili çıkarması için, o seçim çevredeki geçerli oyların % 5 – 10 gibi belirlenen seçim barajı oranında oy alması gerekir. Bu seçim barajın yüksek oranda tutulması, sadece ülkenin genel düzeyinde değil, aynı zamanda seçim çevreleri veya bölge düzeyinde de uygulanmaktadır. Aynı zamanda temsilde adaleti sağlamamaktadır.

1.4.9.3. Ülke Düzeyinde Baraj

Bu seçim yönteminde uygulanan baraj seçim öncesinde ülkenin genelinde yüzde oranlı baraj belirlenmektedir. Bir tür yüzde oranlı baraj olan bu uygulamada barajı, belli bir seçim çevresinde değil ülke düzeyinde konulmaktadır. Ülke düzeyinde kullanılan geçerli oyların belli bir oranı olarak belirlenmekte olup bu oranı geçemeyen partiler veya bağımsız adaylar hiçbir seçim çevresinde milletvekili dağılımına ülke genel barajını aşamadıklarından katılamamaktadırlar (Araslı, 1989:229).

1.4.10. Karma Seçim Sistemleri

Karma seçim sistemlerinin üretilmesi ve uygulanmasının çok değişik amaçları vardır. Genellikle iki ana sistemin sakıncalarını gidermek amacı güdülür (Yavaşgel, 2004:130). Bu seçim sisteminde iki uçta yer alan çoğunluk esaslı ve nispi temsil esaslı sistemlerin bazı özellikleri alınarak ülke yapısına göre değişen bir seçim sistemi oluşturulur. Toplam milletvekili sayısının ne kadarının çoğunluk esasına, ne kadarının da nispi temsil sistemine göre belirleneceği her ülkeye göre değişmektedir (Özkan, 2007:111). Karma sistemlerin üretilmesinde kullanılan teknikler; seçim çevrelerinin yeniden düzenlenmesi için söz konusu çevrelerin ya daraltılmasını ya genişletilmesini ya da genel olarak ülke düzeyinde seçim barajlarının konulmasına yönelik kullanılır (Yavaşgel, 2004:131).

Karma sistemlerin oluşturulmasında amaçlanan hem güçlü bir iktidarı ortaya çıkarmak hem de seçimde kullanılan oylar ile dağıtılan temsilcilikler arasında adaletli bir oran sağlayarak aşkın temsile olanak tanımaktadır. Aslında bu iki amacın birbiriyle çelişki içerisinde olduğu açıktır. Bu yüzden karma seçim sistemlerinin hazırlanmasında bu iki amaçtan birisine daha fazla ağırlık verilmesi kaçınılmazdır. Bu sistemin uygulandığı seçimlerde ortaya çıkan sonuçlar, sistemin oluşturulması sırasında daha çok güçlü hükümet kurulmasının yollarının araştırıldığını düşündürmektedir (Sarıkoca, 2010:106). Karma seçim sistemlerinde uygulanan başlıca yöntemler ‘sınırlı oy’, ‘devredilemez tek oy’ ve ‘yığmal oy’ sistemleridir.

Sınırlı oy sisteminde seçmene bir seçim çevresinde, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısından daha az tercih yapma olanağı verilir. Böylelikle seçmen, oy pusulasına seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına kadar aday ismi yazamamaktadır. Bu sistem bir seçim çevresinde seçmenlerin sınırlı tercih yapma haklarından ötürü en güçlü partiyi seçilecek milletvekilliklerinde daha az aday göstermeye zorlar. Bu şekilde de büyük partiler istemeseler de birkaç sandalyeyi rakiplerine bırakmak durumunda kalırlar (Yavaşgel, 2014:128).

Devredilemez tek oy sisteminde seçmenler bir seçim bölgesinde kullanabilecekleri tek bir oya sahiptirler. Örneğin bir seçim bölgesinde dört temsilci seçilecek olsa bile seçmenler sadece bir adaya oy verme hakkına sahiptir. Bu sistemin uygulandığı seçimlerde, bir partinin adayları sadece rakip partinin adaylarıyla değil,

birbirleriyle de rekabet etmek zorundadır. Seçmenin tek oy hakkı olmasına karşın seçim bölgesinden birden çok aday seçileceği için bu sistem partileri gösterilecek aday sayısı ve adayların belirlenmesi açısından oldukça zorlamaktadır. Yıgmalı oy sistemi ise bir tür tercihli oy sistemidir. Bu sistemde her seçmenin seçilecek temsilci kadar oy kullanma hakkı vardır. Seçmen isterse bütün oy haklarını bir aday için kullanabileceği gibi isterse bu oyları birkaç aday arasında dağıtabilir. Temsilcilerin seçilmesi için nispi çoğunluk yeterli olmaktadır. Bu durumda en fazla oy alan adaylar seçilmiş olmaktadır. Bu sistemin küçük partiler için olumlu tarafı, eğer seçmenlerini yönlendirmeyi başarabilir ve az sayıda aday gösterirlerse, temsilcilik kazanma şansı sunmasıdır (Sarıkoca, 2010:108).

1.4.11. Devredilebilir Tek Oy Sistemi

Devredilebilir tek oy usulü, seçmenin kişi seçiminde geniş bir söz hakkı olduğu ve bunun yararlarını siyasal düşünce ve kanaatlerin parlamentoda orantılı olarak temsil edilmesinin yararlarıyla birleştiren bir seçim usulü olarak görülmektedir. Bowler ve Farrel, devredilebilir tek oy usulünün kişisel nitelikleri ön plana çıkarmasının parti listeli nispi temsil sisteminden daha fazla parti parçalanmasına ve çok partili siyasal hayata sebep olmasının beklenebileceğini söylemektedirler (Erdoğan, 2013:123).

Devredilebilir tek oy yöntemi, seçmenlerin isteklerini parlamentoya taşımada oldukça başarılıdır. Bu sistemin uygulanmasında tercihli tek turlu çoğunluk sistemine benzer özellikler vardır. Bu sistemde öncelikle bir seçim bölgesinde seçilebilmek için gereken seçim kotasını elde eden adayların bu kotanın üzerinde kalan oyları diğer adaylara devredilmekte sonra da en az oy alan aday elenerek onun oyları kalan adaylara dağıtılmaktadır. Seçim bölgelerinde seçmenler öncelikle istedikleri adaya oy verecekler sonrada ikinci, üçüncü, vb. derecede tercih ettikleri adayları oy pusulasında belirteceklerdir (Sarıkoca, 2010:103).

Bu sistem, tek tek adaylar üzerinde geniş bir tercih olanağı sağlaması ve nispi sonuçlar doğurması gibi olumlu özelliklerine karşın, İrlanda ve Avustralya gibi çok az sayıda ülke tarafından kullanılmıştır. Nedeni açıktır, bu sistem uygulamada çok zor işlemektedir. Devredilebilir tek oy, çoğunluk sistemlerine karşı nispi sonuçlarından

dolayı büyük umutlarla ortaya çıkarılmasına karşılık, bugün sanayileşmiş demokratik toplumlarda elverişli bir sistem olarak kabul edilmemektedir (Yavaşgel, 2014:126).

1.4.12. Seçim Sistemlerinin Siyasal İstikrar Üzerinde Etkisi

Türkiye’de seçim sistemine ilişkin tartışmalar ışığında genelleyecek olursak kuşkusuz bütün beklentiler adil bir seçim sistemine yöneliktir. Demokrasinin olmazsa olmazı durumundaki iki koşuluda yerine getirmesi beklenilmektedir. Bunlarda sistemin hem katılımıcılığı sağlayabilmesi hem de çoğulculuğu kavrayabilmesidir. Demokratik rejimlerde seçim sistemleri, halkın iradesini yasama meclisine yansıtma ya da yansıtamama sonucunu yaratır. Demokrasi, çoğunluk yönetiminde azınlık haklarının korunmasını garanti altına alan bir yönetim biçimidir. İşte bu sağlanabildiği oranda siyasal istikrarda sağlanır. Oysa bugünkü uygulamada seçmen önüne konulan listelere, kimin milletvekili olacağını, kendisini kimin temsil edeceğini bilmeden oy’unu vermektedir. Listeler parti merkezlerinde liderlerin isteği doğrultusunda hazırlanmaktadır (Yavaşgel, 2014:141-142).

Seçim sistemi nasıl olursa olsun önemli bir özellik seçimin nasıl uygulandığı ve seçme hakkının nasıl kullanıldığıyla ilgilidir. Eğer halk bilinçli bir biçimde ve sonuçları gözetilerek kullanılıyorsa bu durumda böylesi seçmenlerin çoğunlukta olduğu bir toplumda demokrasi bilinci gerçekten yerleşmiş demektir. Seçmenin bilinç düzeyi ve yaklaşımlarının seçim sistemleri üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, tüm toplumlara aynı derecede yararlı olacak ideal bir seçim sistemi mevcut değildir. Seçim sistemlerinin etkileri birçok nedene bağlıdır. Bu yüzden zaman ve mekânın sistematik olarak dikkate alınması gerekmektedir. Bir seçim sisteminin aynı anda hem siyasal istikrarı sağlaması, hem de toplumsal eğilimlerin büyük çoğunluğunu parlamentoya aktarması olası değildir. Bu iki temel yaklaşımdan birisinin yararına diğerinin de zararına olmak üzere bazı tavizler vermek zorunludur. Seçim sisteminin hangi yaklaşıma ağırlı vereceğinin, siyasal istikrarın mı yoksa temsilde adaletin sağlanmasının mı daha çok önem taşıdığı belirlenmesi, teorik boyuttaki demokrasi-siyaset tartışmalarından ziyade uygulamadaki siyasi güç hesaplarına bağlıdır (Sarıkoca, 2010:111-112).

Anayasamızın 67. maddesi gereğince seçim sistemimizde temsilde adaleti ve siyasal istikrarı sağlama ilkelere yasal güvence altına alınmıştır. Ancak bu iki ilke özünde birbirinin zıttı, ters yönde işleyen ilkelere dir. Bundan dolayı seçim sistemlerinde temsilde adalet ilkesine ağırlık verildiğinde hükümetin (siyasal) istikrarsızlığı gündeme gelebilmekte, ya da siyasal istikrar ön planda olduğunda, temsilde adalet bozulabilmektedir. Bu durumda da sistemin demokratik işleyip işlemediği birtakım tartışmalara yol açmaktadır. Bu iki ilkeyi birleştirmek oldukça güçtür. Bu iki ilkeden de belirli ölçülerde yararlanılarak ülkenin siyasal kültürü ile uzlaşacak yeni bir sistem oluşturulmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

2.1. ÇOK PARTİLİ DÖNEM - ÇOĞUNLUK SİSTEMİ DÖNEMİ (1946 - 1960)

1945'te II. Dünya Savaşı, demokratik rejimi savunan Batı ülkelerinin zaferiyle sona erince, yıllardır süregelen ırkçı savaş tehditleri dalgası, yerini demokratikleşme dalgasına bıraktı. Türkiye de bu dalganın etkisiyle, Batılı devletlerin de baskılarıyla, demokratik atılımları yapmak için harekete geçti. Cumhuriyet Halk Partisi yönetimini, liberalleşme konusunda atacağı adımlarla ilgili olarak ilk açıklamaları, Nisan 1945'te Birleşmiş Milletler Anayasası'nın hazırlandığı San Fransisco Konferansı'nda dile getirilmiştir. Bu konferansta, Türk delegesi, harpten sonra Türkiye'de her türlü demokratik cereyanların gelişmesine müsaade edileceğini söylemiştir. Bu amaçla, ilk olarak çok partili demokratik hayata geçiş hazırlıklarına başlandı (Özgül, 2002:108).

2.1.1. 1946 Seçimleri

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler karşısında Türkiye'nin ilgisiz kalması konjektör gereği mümkün olmamıştır. 1945 yılında mihver devletlerine karşı sembolik bir savaş ilan eden Türkiye bu sayede Birleşmiş Milletler teşkilatına kurucu üye olmasıyla, Türkiye'nin demokratikleşmesini dinamitlemiştir (Tuncay, 1983:2023).

Çok partili siyasal yaşama geçiş kararı verildikten sonra seçim sistemi ve seçimlerin düzenlenmesiyle ilişkili yeni uygulamalara girişilmesi kaçınılmaz olmuştur. Burada hemen belirtmeliyiz ki bu dönemde çok sayıda siyasal parti kurulmasına karşın hükümetin dikkatini çeken ve siyasal yaşamda etkili olan esas siyasal oluşum, Halk Partisinden ayrılan kimselerin kurmuş oldukları Demokrat Parti olmuştur. Demokrat Partinin bir danişıklı dövüş partisi olmadığından anlaşılmasından hemen sonra Türkiye'de daha önce Hürriyet ve İtilaf, Terakkipver ve Serbest Fırka örneklerinden de olduğu

gibi iktidara karşı olan bütün muhalifler ideoloji ve düşünce farklılığı gözetmeksizin bu partinin çatısı altında birleşmişlerdir (Sarıkoca, 2010:169-170).

Demokrat Parti yöneticileri, iktidar partisi CHP'den seçim yasasında ve seçim sisteminde bazı değişiklikler yapmasını istemiş, bu değişiklikler yapılmaz ise seçimlere katılmayacaklarını açıklamışlardır. DP'nin değişmesini istediği noktalar; seçimlerin tek dereceli olması, nispi temsil sisteminin benimsenmesi ve seçimlerin yürütmenin denetimi altında değil, yargı denetimi altında yapılmasıdır. 5 Haziran 1945'te çıkarılan 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile 4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanunu yürürlükten kaldırıldı ve Türkiye'de ilk kez demokratik seçim niteliklerine yaklaşan bir seçim yasası çıkarıldı (Özgül, 2002:109).

Bu yasanın temel özellikleri şunlardır:

- Seçimler iki dereceli olmaktan çıkarılmış yerine tek dereceli seçim sistemi uygulamasına geçilmiştir.

- Aday olmak için bir parti listesi içinde yer alınması zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Liste usulü çoğunluk sisteminin uygulanması benimsenmiştir.

- Bu farklılıklar dışında, 4918 Sayılı Kanun, 4320 Sayılı Kanun'la büyük ölçüde benzeşmektedir. Seçim sistemi olarak çoğunluk sistemi benimsenmiştir. Bu kanun, Türkiye'de ilk defa tek dereceli seçimleri gerçekleştirmekle beraber, getirdiği hükümlerle özgür bir seçimin güvencelerini sağlamaktan uzaktı. 4918 Sayılı Kanun'un iki temel olumsuz yönü vardı. Bunlar; seçimin gizliliğinin sağlanamaması ve seçimlerin yargının denetimine değil, yürütmenin denetimine bırakılmasıydı. Ancak iktidar yine de seçimlerin 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilmesine karar vermiştir.

DP'yi yeterince örgütlemeyen hazırlıksız yakalamayı amaçlayan CHP, hem genel seçimlerin öne alınarak Temmuz 1946'da yapılmasını kararlaştırmış hem de belediye seçimleri Eylül 1946'da yapılması gerekirken, Mayıs ayına alınmıştır. DP iktidarın bu tutumunu gerekçe göstererek belediye seçimlerine katılmamıştır. 21 Temmuz 1946 tarihinde, Türk demokrasisi, siyasal hayatının dönüm noktalarından birini gerçekleştirerek, çok partili sürecin ilk seçimini tüm ülke genelinde yapmıştır. Seçmenlerin doğrudan doğruya kendi milletvekillerini seçtiği, Türk demokrasisinin ilk sınavı olarak nitelendirilen bu seçime üç parti katılmış ve CHP farklı bir şekilde

kazanmıştır. Ancak seçimleri kazanan CHP, karşısında oldukça güçlü DP muhalefeti ile karşılaşmıştır (Yılmaz, 2004:56).

Tablo 3: 1946 Seçim Sonuçları

Partiler	Milletvekili Sayısı
CHP	397
DP	61
Bağımsız	7
TOPLAM	465

Kaynak: Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, 2001, s.210.

Bu seçim sonuçları, gerek listeli çoğunluk sisteminin nitelikleri gerekse uygulamanın güvenilirliği açısından Demokrat Parti tarafından şaibeli olduğu ileri sürülerek büyük ölçüde eleştirilmiştir. Yine bu seçimlere katılan ancak hiç milletvekilliği kazanamayan Milli Kalkınma Partisi ise, 1946-1950 yılları arasında kurulan siyasi partiler içinde, programında uygulanmasını istediği nispi temsil seçim sistemi konusunda açık bir hüküm bulunan tek parti olarak göze çarpmaktadır (Yıldırım, 2001:195).

2.1.2. 1950 Seçimleri

1950 seçimlerinin en büyük özelliği, ilk defa iktidarın özgür bir seçim sonucunda el değiştirmiş olmasıdır. Halk Partisi hükümeti, bu seçimler öncesinde muhaliflerinde desteğiyle seçim kanununu yenilemiştir (Sarıkoca, 2010:172). 16 Şubat 1950 tarihli 5545 sayılı yasa tasarısı, uzman bir kadro ile hazırlanmıştır. Bu tasarımı hazırlayan bilim kurulu, seçim sistemi üzerinde çok durmamıştır. Zaten bu tasarıdaki esas amaç da seçimlerdeki serbestlik ve dürüstlük konularını geliştirmek ve iyileştirmektir. Bu nedenle, “gizli oy – açık sayımlı” ve “yargıç denetimli” ilkeleri gerçekleştirilmek üzere bu tasarı hazırlanmıştır (Kılıç, 2014:32). Bu tasarıdaki temel ilkeler şu şekildedir;

- Seçim hükümetlerin değil halkın ve siyasi partilerin işidir. Bugüne kadar hep şikâyet konusu olan idare amir ve memurlar seçim sisteminin dışında bırakılacaktır.

- Yargıçlar, seçimlerdeki denetim ve gözetim işlerini ve seçim anlaşmazlıklarının çabuk bir şekilde çözülmesi görevini üstleneceklerdir.

- Seçmen kütükleri ve listeleri, denetimlerinin halk ve yargıçlar tarafından en kolay şekilde yapılarak düzenlenecektir.

- Seçim işlemleri, seçmenler tarafından kontrol edilebilecek yer ve yöntemde olacak şekilde düzenlenecektir.

Bu ilkeler, seçim güvenliğini sağlamaya yönelik adımlardır. Ayrıca, bunlarla beraber orantılı temsil sistemi konusu da gündeme gelmiştir.

Yeni kanuna göre, “Milletvekili seçimi tek derecelidir ve çoğunluk yöntemine göre, genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve kişiseldir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır” (m.d 1). Seçim sistemi açısından bir değişiklik getirmeyen bu kanun, daha çok seçimin yönetimi ile ilgili olarak getirdiği hükümler açısından önem taşımaktadır. Uygulanan seçim sistemi ise şöyledir: Her parti illerin oluşturduğu seçim çevrelerinde listeler halinde adaylarını sunmakta, en çok oy alan parti listesi, o ildeki milletvekillerinin hepsini kazanmaktadır (Yıldırım, 2001:195).

16 Şubat 1950 tarihinde çıkarılan Seçim Kanunu’na DP ve CHP olumlu oy verirken, Millet Partisi(MP) red oyu kullanmıştır. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan bu seçimin en önemli özelliği, Cumhuriyet’ten bu yana siyasal iktidarın değiştiği ilk seçim olma özelliğini taşımasıdır. Katılma oranı çok yüksek olan bu seçimi, büyük bir farkla DP kazanmış ve iktidar olmuştur. 1950 seçimleri, liste usulü basit çoğunluk sistemine göre yapılmıştır (Yılmaz, 2004:58).

Tablo 4: 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı	8.905.743					
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	7.953.055					
Seçime Katılma Oranı	%89,3					
Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı %	Çıkarılan Milletvekilli Sayısı	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın / Eksik Temsil
DP	4.241.393	52,7	415	85,2	10.220	+ 32,5
CHP	3.176.561	39,4	69	14,2	46.037	- 25,2
MP	250.414	3,1	1	0,2	250.414	- 2,9
Bağımsız	383.282	4,8	2	0,4	191.641	- 4,4

Kaynak: (Yüce, 2008 :7).

Çoğunluk sistemi, her seçim bölgesinde en yüksek oyu alan partiye bütün temsilcilikleri verdiği için, bu yöntemle aşırı bir aşkın temsil olanağına kavuşan DP, 415 milletvekilliği almıştır. Yüzde 40'a yakın oy alan CHP, bu oranın üçte biri kadar milletvekilliği kazanabilmiştir. Bu dönemdeki tartışmaların en ilginç noktası da şu olmuştur: 1950 seçimlerinden önce iktidarda kalacağını tahmin eden ve muhalefetin nispi temsil sisteminin benimsenmesi doğrultusundaki görüşlerine itibar etmeyen CHP, seçim sonucunda, parlamentoda %13 oranında temsil edilir duruma gelince, çoğunluk sisteminin adil ve haklı bir temsile yer vermediğini, bu sistemle bir parti diktatöryasına gidilebileceğini, o nedenle çoğunluk sisteminin bırakılarak, nispi temsil sisteminin kabul edilmesini istemeye başlamıştır. 1950'den önce muhalefette olan ve iktidar partisinden nispi temsil sisteminin uygulanmasını isteyen DP ise, bir daha bu sistemin adını anmamış ve çoğunluk sisteminden memnun olarak, iktidarını sağlamlaştırmak için çoğunluk sisteminden ödün vermemiştir. Diğer yandan, CHP'nin seçim yenilgisinin nedenlerinin başında, pek çok yazar tarafından halktan uzaklaşması ve ekonomik durumun kötüleşmesi gösterilmiştir. Türkiye'de demokratik nitelikler açısından, en

azından şekil şartları bakımından uygun sayılabilecek bu seçime karşın, Tunaya, “Türkiye’de çok partili sistem mevcut değildir ve mevzuata nazaran da kurulamayacaktır” diyerek görünüşte var olan çok partili sistemin gerçekte var olmadığını belirtmiştir (Özgül, 2002:111-112).

2.1.3. 1954 Seçimleri

1954 seçimlerine kadar çoğunluk yönteminin avantajlarından sonuna kadar faydalanmayı amaçlayan Cumhuriyet Halk Partisi 14 Mayıs 1950 seçimlerinde oyların % 40’ını almasına rağmen Büyük Millet Meclisi’nde az sayıda milletvekili sayısıyla temsil olunmaya başlayınca ilk defa olarak bu yöntemin sakıncaları üzerinde durmak zorunda kalmıştır. 1950 ile 1954 seçimleri arasındaki devrede seçim sonuçlarını partilerin aldıkları oy sayılarına yaklaştıracak ve bu suretle farklı tercihlerin mecliste temsil edilmesini sağlayacak yöntemler aramaya itmiştir. Çoğunluk usulü seçim sistemi uygulanması sonucu partilerin aldıkları oy oranlarında parlamentoda temsil edilememeleri 1950 - 1954 seçimlerinde temel bir tartışma konusu olacaktır. İktidar partisi DP bu meselede 1954 seçimlerinde kayıtsız kalmıştır. 1954 seçimleri çoğunluk ve liste usulü ile yapılmıştır (Gültekin, 2006:68).

1954 seçimleri, 1950 yılında çıkarılan Milletvekili Seçim Kanunu’na göre yapılmıştır. 17 Şubat 1954 tarih ve 6272 sayılı Kanun ile 5545 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun ile düzenlemeler yapılmış ancak önemli bir değişiklik getirilmemiştir. Bu kanunla partilere ya da bağımsız adaylara ait basılı oy pusulalarının kullanılması imkanı ortadan kaldırılmış ve yalnızca adayların boş bir kağıda istedikleri adayların adlarını yazarak oy kullanmalarına izin verilmiştir. Oy verme yeri dışında önceden el yazısıyla hazırlanmış oy pusulaları da geçerli sayılmıştır (Yılmaz, 2004:60). Liste usulü basit çoğunluk sistemine göre yapılan 2 Mayıs 1954 seçimleri şu şekildedir:

Tablo 5: 1954 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Seçmen Sayısı	10.262.063					
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.095.617					
Seçime Katılma Oranı	% 88,6					
Partiler	Aldığı oy sayısı	Oy oranı %	Çıkarılan milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
DP	5.151.550	52,6	502	93,2	10.201	35,2
CHP	3.161.696	35,4	31	5,8	101.990	-29,7
CMP	434.085	4,9	-	0,9	86.817	-4,0
Bağımsızlar	137.318	1,5	-	-	137.318	-0,9

Kaynak: : (Yüce, 2008:8).

5545 Sayılı Kanun'a göre, milletvekili sayısı nüfusa bağlı olduğu için, nüfus arttıkça, bazı illerin ve dolayısıyla toplam milletvekili sayısı artmaktadır. 1950'de 487 olan milletvekili sayısı, 1954'de 535 olmuştur. Seçime katılım % 88,6 gibi yine yüksek bir oranda gerçekleşirken, 1954 seçimlerinin sonuçları çoğunluk sisteminin en olumsuz özelliği olan "adaletsizliğe" açık bir örnek olarak gösterilebilir. Muhalefetin, oyların % 42,4'üne sahip olmasına karşın sandalyelerin sadece % 6,72'sini alabilmesi; buna karşılık iktidar partisinin oyların % 57,6'sını alarak, sandalyelerin % 93,2'sini kazanması; temel sorunun bir seçim sistemi olduğu konusunda muhalefeti harekete geçirmiştir. Böylece, seçim sistemi konusundaki tartışmalar çoğunluk kazanmıştır (Özgül, 2002:113).

2.1.4. 1957 Seçimleri

1954 seçimlerinden 1957 seçimlerine kadar geçen süreç, Türk siyaset tarihinde seçimler açısından önemli bir dönemdir. 1954'ten sonra ortaya çıkan enflasyon ve Kıbrıs meselesi gibi meseleler; 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde İstanbul ve İzmir'de gösterilerin yapılmasına yol açmıştır. DP'den ayrılıp Hürriyet partisini kuran ve ispat

hakkı isteyen vekiller de ayrı bir problem teşkil ediyordu; ekonomik sorunlar arttıkça haliyle halktan gelen tepkiler de artmaktaydı, aynı zamanda muhalefetten gelen eleştiriler de aynı doğrultuda yükseliyordu. Tüm bunları engellemek ve bastırmak isteyen iktidar ise gücünü basına yöneltti ve basın kanununu gündeme getirdi. Bu kanunda tanımlanan ispat hakkı maddesi büyük tartışmalara neden olmuş, nihayetinde de DP'nin içinden muhalif bir grubun ayrılarak HP'yi kurmaları ile sonuçlanmıştır. İspat hakkı konusundaki tartışmalar, ekonominin sıkıntılı olduğu bir süreç olan özellikle 1954 sonrasında muhalefetin en sık gündeme getirdiği konu olmuştur (Kılıç, 2014:65).

Muhalefet partileri, CHP, CMP ve HP 1957 seçimlerinden önce bir “muhalefet cephesi” oluşturmuşlar ve seçimlerde bir güç birliği yapmayı kararlaştırmışlardır. Buna karşı, Demokrat Parti iktidarı, giderek katılaştan tutumuyla, muhalefet partilerinin bu işbirliğini engellemek için birçok antidemokratik yönteme başvurdu. Muhtemel oy kaybını ya da iktidarı kaybetme riskini göz önüne alan DP'nin bu tutumları sonunda, 27 Mayıs Darbesi'ne davetiye çıkarmıştır. Demokrat Parti'nin, tahmin ettiği oy kaybını önlemek amacıyla, 1 sene önceye aldığı 27 Ekim 1957 seçimleri oldukça olaylı geçmiştir (Güvenir, 1982:239). DP, seçimlerden önce kendi lehine olacak şekilde seçim kanunları üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır.

Kanunda yapılan en önemli değişikliğe göre bir siyasi parti, örgütlendiği bütün seçim bölgelerinde seçime katılmak ve seçime katıldığı bütün yerlerde seçilecek milletvekili kadar aday göstermek zorundaydı. Buna uymayan partiler ülke genelinde seçime katılma hakkını kaybetmekteydi. Böylelikle muhalefet partilerinin illerde milletvekili kontenjanlarını önceden aralarında paylaşıp tek liste ile seçime girmelerinin yolu kapatılıyordu. Diğer bir değişiklikle bir partiye adaylık için başvuran kimse, o partinin aday listesinde yer alsın veya almasın hiçbir seçim bölgesinde başka bir partiden veya bağımsız olarak aday olmayacaktı. Bir başka önemli değişikliğe göre seçimin zamanında yapılması halinde seçim tarihinden en az altı ay önce üyesi buldukları partiden ayrılmamış olanlar bir başka partiden aday gösterilmeyecekti. Burada DP'den ayrılan ve Hürriyet Partisini kuran şahısların seçilmesini engellemek için küçük partilerin aleyhine bazı değişiklikler yapıldığı gözlemlenmiştir. Bütün bu önlemlere rağmen muhalefetin aldığı toplam oy sayısı iktidarın aldığı toplam oy sayısından fazla olarak gerçekleşmiştir. DP seçimde oyu azalmasına rağmen, uygulanan

liste usulü basit çoğunluk sistemi sayesinde tek başına iktidar olmayı başarmıştır (Yılmaz, 2004:62).

Tablo 6: 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı	12.078.623
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.250.949
Seçime Katılma Oranı	% 76,6

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı %	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı %	Milletvekili Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
DP	4.372.621	47,9	424	69,6	10.312	+21,7
CHP	3.753.136	41,1	178	29,2	21.085	-11,9
CMP	652.064	7,1	4	0,6	163.016	-6,5
HP	350.597	3,8	4	0,6	87.649	-3,2
Bağımsızlar	4.994	0,1	2	-	-	-0,1

Kaynak: (Yüce, 2008:8).

1957 seçim sonuçları DP'ye yönelik ciddi bir ihtar olarak değerlendirilebilir. 1957 seçimleri muhalefet açısından tam bir başarıyla sonuçlanmış, oyların %41,1'ini alan CHP mecliste 178 milletvekilliği ile temsil edilmiştir. Bu seçimlerde DP oyların %47,9'unu alarak 424 milletvekilliği ile mecliste sandalyelerin %69,6'nı kazanmıştır.

Bu sonuçlar uygulanan seçim sisteminin DP'ye sunmuş olduğu bir avantajdır. Bu seçimin en önemli sonuçlarından biri seçimde kullanılan geçerli toplam oyların içerisinde DP'nin oylarının azınlığa düşmesidir. 1957 seçimlerinden sonra meclise muhalefet partilerinden parlamentoda temsil olanağı üç parti bulmuştur. İktidar partisi, Hür. P. ile CMP'i bertaraf edebilmek için meclis içtüzüğünde yaptığı bir değişiklikle, mecliste grup kurma sayısını 15'e çıkarmıştır. Bu karar muhalefet partilerinde başka bir hareketin meydana gelmesine sebep olmuş; Hürriyet Partisi 1957 seçimlerini takip eden zamanlarda yaptığı bir kongrede, CHP ile birleşme kararı almış, CMP'de Köylü

Partisi'yle birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) kurulmasına sebep olmuştur (Gültekin, 2006:71-72).

2.2. TÜRKİYE'DE NİSPİ TEMSİL SİSTEMİ UYGULAMALARI

2.2.1. 1961 Anayasası Dönemi

2.2.1.1. 1961 Seçimleri

1957 seçimlerinden sonra iktidar partisinin muhalefet tarafından anayasaya aykırı kabul ettiği tutum ve davranışlarının muhalefet partisi tarafından halka iyi bir politik ustalıkla anlatması, anayasa aykırı kabul edilen tutum karşısında halk topluluklarını, üniversiteleri, gençleri harekete geçirmiş ve meşruiyetini kaybetmiş olan iktidarı iktidardan uzaklaştırmak için gerekli zemini hazırlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 27 Mayıs 1960 yönetime el koymasıyla DP iktidarı son bulmuştur. Askerin yönetime el koymasıyla demokrasi askıya alınmıştır. Parlatmentonun feshedilmesiyle parlatmentonun görevlerinin bir süre için "Milli Birlik Komitesi"ne devredildiğini açıklamış ivedilikle anayasayı ve seçim yasasını hazırlayıp en kısa zamanda seçimlere gidilmesini sağlayacak bir kurucu meclis oluşturma yoluna gitmiştir. Kurucu meclise iki önemli görev verilmişti. Halkoyuna sunulacak olan yeni anayasayı görüşüp kabul etmek ve yeni seçim kanununu hazırlamak. Bu amaçla kurucu meclis ilk olarak anayasa ve seçim kanunu komisyonlarını oluşturacak kişileri göreve getirmiştir. Anayasa komisyonu tarafından hazırlanan yeni anayasa tasarısında öncelikle yer alan konu; eskiden beri denetleyici bir kurum olarak düşünülen ikinci meclisin kurulması olmuştur. Anayasa tasarısında bunun dışında seçimlerin, genel ilkeleriyle belirlenmiş olduğu görülmektedir. 1961 Anayasa tasarısı gerek kurucu mecliste gerekse kamuoyunda serbest ve çok yönlü bir biçimde tüm ayrıntılarıyla tartışılıp oluşturulduktan sonra 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulmuş ve oy kullanan % 61 seçmen tarafından kabul edilmiştir (Gültekin, 2006:73-74).

Milletvekili seçilebilmek için gereken koşullar 68. maddede sıralanmıştır. Daha önce de geçerli olan hukuki problemleri olanların milletvekili olamayacağına ilişkin hükümlerin yanı sıra, koşul olarak 30 yaşını doldurmak ve okuryazar olmak şartları

hükme bağlanmıştır. Cumhuriyet Senatosu'na seçilebilmek için ise, diğer şartların yanı sıra, 40 yaşını doldurmuş olmak ve yüksek öğrenim görmüş olmak koşulları getirilmiştir. 64. ve 73. maddede ise, meclislerin görev süreleri; Millet Meclisi için 4 yıl, Cumhuriyet Senatosu için de, üçte biri her iki yılda bir yenilenmek üzere 6 yıl olarak saptanmıştır (Özgül, 2002:118).

1961 anayasasında seçim sistemi konusunda kesin bir hüküm getirilmemiş ve konu seçim kanunlarına bırakılmıştır. Bununla birlikte 55. Maddede yer alan “seçimler, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılır” hükmü ile seçme hakkının temel ilkeleri Anayasa kuralı haline getirilmiştir. Ayrıca milletvekili sayısı 450, (m.d 67) senatör sayısı 150 olarak (m.d 70) sabit kılınmıştır. Yeni Anayasa'nın 9 Temmuz 1961'de yapılan halk oylamasından sonra yürürlüğe girmesinin ardından Kurucu Meclis TBMM genel seçimlerinin 15 Ekim 1961'de yapılmasını kararlaştırmıştır. Seçime önceden kurulmuş Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyet Köylü Millet Partisi ile yeni kurulan Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi katılmıştır. Katılım oranı %81 olarak gerçekleşmiş ve seçimin kesin bir galibi olmamıştır. 1961 Anayasası iki meclis öngördüğünden, her seçimde iki meclis için seçim yapılmıştır. 1961 genel seçiminde “Seçim Çevresi Barajlı d'Hondt Nispi Temsil Sistemi” uygulanmıştır (Yılmaz, 2004:66).

Tablo 7: 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı	12.925.395
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	10.522.716
Seçime Katılma Oranı	% 81,0
Geçerli Oy Sayısı	10.138.035

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı %	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Meclisteki Sandalye Oranı %	Milletvekili Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
CHP	3.724.752	36,7	173	38,5	21.530	1,8
AP	3.527.435	34,8	158	35,1	22.325	0,3
CKMP	1.415.390	14,0	54	12,0	26.210	-2,0
YTP	1.391.934	13,7	65	14,4	21.414	0,7
Bağımsızlar	81.732	0,8	--	--	--	-0,8

Kaynak: (Yüce, 2008:9).

1961 milletvekili genel seçim sonuçlarına göre CHP 173 üyelik kazanarak milletvekilliklerinin %38,4'ünü elde etmiş, Adalet Partisi ise 158 milletvekilliği ile parlamentoda %35,1'lik bir temsil oranına erişebilmiştir. CKMP 54 milletvekilliğiyle %12, Yeni Türkiye Partisi de 65 milletvekilliğiyle %14,4'lük bir temsil oranı elde etmiştir (Yıldırım, 2001:207).

1961 anayasasına ve düzenlenen yeni seçim kanununa göre Çevre Barajlı d'Hondt sisteminin uygulandığı 15 Ekim 1961 günü yapılan seçimler sonucunda hiçbir parti, mecliste hükümeti tek başına oluşturabilecek sandalye sayısına ulaşamamıştır. Ülkemizde ilk defa koalisyonlar dönemi başlamıştır. Temsilde adalet ilkesi bakımından, diğer seçimlerimize göre nispeten temsilde adaleti sağlamıştır. Bu seçimlerde seçim sistemi nispeten temsilde adaleti sağlarken koalisyon hükümeti dönemini başlatmasıyla yönetimde istikrar sorunu bundan sonra ülkemizin en önemli sorunu haline gelecektir.

2.2.1.2. 1965 Seçimleri

1964 yılındaki, seçimlerle ilgili değişiklikten sonra, 1965 seçimlerine doğru gidilirken, seçim yasalarında iki önemli değişiklik daha yapılmıştır. Yasa değişikliklerinden ilki, 13 Şubat 1965 tarihinde, 533 Sayılı Yasa yoluyla gerçekleştirilmiştir. Hem Cumhuriyet Senatosu seçimlerini, hem de Millet Meclisi seçimlerini bağlayan 306 Sayılı Yasa'nın 32. maddesindeki, elde edilen milletvekilliği sayısının hesaplanması yöntemi farklılaştırılarak Milli Artık (Bakiye) yöntemi kabul edilmiştir. Adalet Partisi'nin sonuna kadar karşı çıkmasına karşın, diğer tüm partilerin desteklemesi ile Milli Artık (Bakiye) yönteminin yanında, birleşik oy pusulasının kullanılması kuralı da yeni yasada yer almıştır (Özgül, 2002:124).

Ulusal artık seçim yönteminin temel niteliğini bir nispi temsil içinde bir sandalyeye düşen oy barajından artan oyların, daha çok küçük partiler lehine olan bir seçim yöntemidir. Nispi temsilde büyük partilerin artık oyları küçük partilerin artık oylarına oranla daha azdır. Küçük partilerin artık oyları seçime girdikleri seçim bölgelerinin sayısı arttıkça toplam artık oy sayısı atmaktadır. Seçim çevresinde temsil edilmeyen artıklar bir araya getirilip değerlendirildiğinde, büyük partilerin normal olarak sahip olacakları sandalyelerin bir kısmını onların elinden alıp, artık oy sayısı miktarına göre küçük partilere dağıtılmaktadır. Küçük partilere verilen bu sandalyeler kitle partileri tarafından istenmemektedir. Ulusal artık seçim sisteminde milletvekili dağılımında seçime giren her partinin artık bakiye geçerli toplam oylarını gösteren sayının, o seçim çevresinin seçim sayısına oranı bulunmakta ve bu seçim çevreleri her parti için ayrı ayrı olmak üzere bu yüzde oranlarının büyüklüklerine göre, liste halinde sıraya konulmakta; daha sonra, her partiye ulusal seçim çevresinden düşen milletvekillikleri bu listelerin başından başlayarak dağıtılmaktadır (Gültekin, 2006:77-78).

1965 seçimlerine gidilmeden önce değişen tek şey seçim sistemi değildir. 1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan yaklaşımı çerçevesinde Türkiye'de farklı düşünce akımları gelişmeye başlamıştır. Ayrıca 1930'lu yıllardan beri üzerinde çalışılan devlet eliyle burjuvazi yetiştirme hareketi yavaş yavaş meyvelerini vermeye başlamıştır. Bu burjuvazinin karşısında ise çoğu devlet işletmelerinde çalışmakla birlikte bir sınıfsallaşmaya başlamış işçi kitlesi de ortaya çıkmaya

başlamıştır. İşçi sınıfının gelişimine 1961 anayasasının tanıdığı olanaklar ve haklar da destek olmuştur (Sarıkoça, 2010:190).

Tablo 8: 1965 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı %	Çıkarılan milletvekili Sayısı	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+-)
AP	4.921.235	52,9	240	53,3	20.505	0,4
CHP	2.675.785	28,7	134	29,8	19.968	1,1
MP	582.704	6,3	31	6,9	18.726	0,6
YTP	346.514	3,7	19	4,2	18.237	0,5
TİP	276.101	3,0	14	3,3	18.407	0,3
CKMP	208.696	2,2	11	2,5	18.972	0,3
Bağımsızlar	296.523	3,2	1	0,0	-	-3,2

Kaynak: (Yüce, 2008:10).

Seçimlerde en büyük pay hiç şüphesiz 450 üyeli meclise 240 milletvekili sokan AP'ye aittir. Ancak 1965 seçimlerinde dikkat çeken bir diğer parti ise İşçi Partisi olmuştur. Oyların %3'ünü alan TİP, meclise 14 milletvekili sokmayı başarmıştır. Bunda en büyük başarı şüphesiz seçimlerde uygulanan "Milli Bakiye" sistemidir.

Bu sistem 27 Mayıs sonrası iktidardaki partilerin gücünü kırmak amacıyla düşünülmüştür. 27 Mayıs öncesi meclislerinde iki partili bir yapı bulunmakta ve iktidar partisinin aldığı oydan daha fazla güç elde ettiği görülmektedir. Bu durum ülkede ikiliğe ve çatışmalara sebep olmuştur. Bu nedenle küçük partilerin de temsil edilebileceği bir meclis yapısı düşünülmüştür. Bu sistem ile birinci parti mutlak hâkim olamamaktadır. Küçük partilerle uzlaşma aramak durumundadır. 1965 seçimlerinde Milli Bakiye'ye

ayrılan 133 milletvekilliği partiler arasında dağıtılmıştır. Buna göre; AP:36, CHP:32, MP:25, TİP:13, YTP:16, CKMP:11 vekillik elde etmişlerdir. Günümüzde ise meclise girebilmek için % 10 oy almak gerekmektedir. AP, % 52 oyla 450 vekilliğin 240'nı kazanabilirken, 2007 seçimlerinde AKP ise % 46 oyla 550 vekilliğin 341'ni kazanmıştır. Oy oranı fazla olan AP'nin meclisteki gücü daha düşük kalmıştır. 1965 seçimlerinde uygulanan sistem meclisin çok sesli olmasını sağlamış, 6 parti meclise girmiş, halkın temsilini arttırmıştır (Tarım, 2013:54).

1965 tarihli 533 sayılı Kanun ile getirilen Milli Artık Yöntemi, Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçiminde de geçerli olmuştur. Bu yöntemle 1966 tarihinde yapılan Cumhuriyet senatosu 1/3 yenileme seçimlerinin sonuçları şu şekildedir:

Tablo 9: 1966 Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçim Sonuçları

Partiler	Aldığı oy sayısı	Geçerli oya oranı %	Kazandığı senatör
AP	1.688.316	56,9	35
CHP	877.066	29,6	13
MP	157.115	5,3	1
TİP	116.375	3,8	1
YTP	70.043	2,4	1
CKMP	57.367	1,9	1
Bağımsızlar	980	0,1	-

Kaynak: (Özgül, 2002:126).

Görüldüğü üzere bu sonuçlara göre Adalet Partisi 35, Cumhuriyet Halk Partisi 13, diğer partiler ise 1'er senatör kazanmıştır. Seçim sonuçları milletvekili seçim sonuçlarıyla paralellik göstermiştir. Bu seçimin 2 yıl sonrasında ise, 1968 yılında C grubu 1/3 yenileme seçimleri yapılmıştır.

Tablo 10: 1968 Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçim Sonuçları

Partiler	Aldığı oy sayısı	Geçerli oya oranı %	Senato üyeliği kazanma yüzdesi
AP	1.656.802	49,9	71,7
CHP	899.444	27,1	24,5
MP	284.234	8,6	1,9
TİP	200.737	6,1	1,9
YTP	157.062	4,7	-
CKMP	66.232	1,9	-
Bağımsızlar	58.317	1,7	-

Kaynak: (Özgül, 2002:127).

2.2.1.3. 1969 Seçimleri

Adalet Partisi 1965 seçimlerinde küçük partilerin parlamentoya temsilci göndermesi, seçimlerde başka bir sistem uygulansaydı anayasayı değiştirebilecek meclis çoğunluğu elde edilebileceğini görünce meclise milli bakiye sisteminin değiştirilmesi yönünde yasa önerisinde bulunmuştur. Parlamentoda TİP ve CHP milletvekillerinin muhalefetine rağmen 20.03.1968 tarih ve 1036 sayılı kanunla kabul edilen yasayla, 1961 Anayasasının benimsediği “Seçim Çevresi Barajlı d'Hondt” sistemi geri getirilmiştir. Ancak TİP milletvekilleri baraj uygulamasının eşitlik uygulamasını zedeleyeceğini belirterek bu değişiklik hakkında Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açması üzerine Anayasa Mahkemesi, 1036 sayılı kanunun “baraja ilişkin hükmünü” anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Anayasa mahkemesinin verdiği bu karar üzerine, kanun koyucunun öngörmediği bir seçim sistemi; “Barajsız d'Hondt” sistemi ortaya çıkmış; bundan sonra yapılan milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde bu seçim sisteminin uygulanmasına karar verilmiştir.

Bundan sonra 1969, 1973 ve 1977 yıllarında yapılacak olan üç genel seçimde uygulanacak olan bu yöntem göre, seçim çevrelerinde seçime katılan partilerin aldıkları geçerli oylar alt alta yazılmış bu rakamlar önce 1'e, sonra 2'ye sonra 3'e... o

seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünmüş, daha sonra elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanarak, milletvekili bu payların sahibi olan partilere rakamların büyüklük sırasına göre dağıtılmıştır (Yıldırım, 2001:214).

Tablo 11: 1969 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı	14.788.552
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.516.035
Seçime Katılma Oranı	% 64,3
Geçerli Oy Sayısı	9.086.296

Partiler	Aldığı oy sayısı	Oy Oranı %	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
AP	4.229.712	46,5	256	56,9	16.522	10,4
CHP	2.487.006	27,4	143	31,8	17.397	4,4
CGP	597.818	6,6	15	3,3	39.854	-3,3
MP	292.961	3,2	6	1,3	48.826	-1,9
MHP	275.091	3,0	1	0,2	275.091	-2,8
TBP	254.695	2,8	8	1,8	31.836	-1,0
TİP	243.631	2,7	2	0,5	121.815	-2,2
YTP	197.929	2,2	6	1,3	32.988	-0,9
Bağımsız	511.023	5,6	13	2,9	39.309	-2,7

Kaynak: (Yüce, 2008:10-11).

1969 genel seçimlerinde seçime katılım oranının % 64,3'e düştüğü görülmektedir. İki büyük parti AP ve CHP almış oldukları oy oranlarına göre mecliste fazla oranda temsil imkânı bulmuştur. AP aldığı % 46 oy oranına karşılık parlamentonun % 56'sına 256 sandalye ile temsil edilmiştir. CHP almış olduğu % 27 oy oranına karşılık parlamentoda % 31,78 oranla 143 sandalye ile temsil edilme imkânına kavuşmuştur. Bu seçimlerde iktidar ve ana muhalefet partileri aşırı temsil edilmiş, diğer partilerin ise eksik temsili söz konusu olmuş, oy kullanan önemli seçmen tercihi parlamentoya yansımamıştır. Parlamentoda milletvekili sayısını 256'ya çıkararak AP tek başına hükümet kurabilecek bir çoğunluk elde etmiş ve 12 Kasım 1969'da Demirel hükümeti göreve başlamıştır (Gültekin, 2006:82).

1969 yılında AP'nin tek başına iktidara gelmesinin ardından hem AP'nin kendi içinde hem de yurttta bazı huzursuzlukların başladığı görülmektedir. Şiddet eylemleri giderek artmış ve 1971 yılında sokak hareketlerine dönüşmüştür. Bunun üzerine 9 Mart 1971 tarihinde içinde sivillerinde bulunduğu bir grup asker tarafından yönetime el konulmak istenilmiş, ancak bu girişim ordunun üst kademesi tarafından engellenmiştir. Bununla birlikte 12 Mart 1971 tarihinde hükümete muhtıra verilmiştir. 1964 yılında AP'nin genel başkanı, 1969 seçimleri sonrası ise Başbakan olan Süleyman Demirel hükümetten istifa etmiş, 26 Mart 1971 tarihinde teknokratlardan kurulu Nihat Erim hükümeti iktidara gelmiştir (Yılmaz, 2004:72).

2.2.1.4. 1973 Seçimleri

1970 yılında dünya ülkelerinde baş gösteren ekonomik krizin ülkemizdeki siyasal, sosyal etkileri karşısında hükümetin, sorunlara bir çözüm getirememesi 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime muhtıra vermesine sebep olmuş ve 14 Ekim 1973'e kadar sürecektir bir "ara dönem" yaşanmıştır. Bu ara dönemde, parlamento ve Silahlı Kuvvetler desteğindeki hükümetler (Erim, Melen ve Talu) görev yapmış, parlamento ve siyasal partiler feshedilmemiş ancak; ülke sıkı yönetim ve yarı askeri bir idareyle yönetilmiştir (Gültekin, 2006:82).

1973 seçimlerinde uygulanan seçim sisteminin 1969 seçimlerindeki tek farkı, seçmene tercih yapma olanağının verilmesidir. Buna göre oyunu tercihli kullanmak isteyen seçmen, yasanın seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısına bağlı olarak saptadığı sayıda tercih işareti kullanmak zorundaydı. Daha az ya da daha çok sayıda yapılan tercih işaretleme dikkate alınmayacaktı. Ayrıca kullanılması oldukça katı kurallara bağlanmış olan tercihli oyların etkili olabilmesi için de ağır sayılabilecek koşullar öngörülmüştür. Bir seçim çevresinde bir aday için kullanılmış olan tercih işaretleri, adayın listesinde yer aldığı partinin oylarının belli bir oranında erişmiyorsa etkisiz kalacaktı. Yasadaki oranlara ulaşan sayıda tercih işareti olan aday ya da adaylar ise kendi partilerinin listesinde ön sıraya geçeceklerdi. Ancak, "bir adayın aldığı tercih işaretlerinin toplamı beş binden az ise" adayın partisinin aldığı oy kaç olursa olsun tercih işaretleri dikkate alınmayacaktı. Yine yasayla saptanmış olan bu oranlar seçim çevrelerinin büyüklüğüne göre de değişmekteydi (Yıldırım, 2001:218).

Tablo 12: 1973 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı	16.798.164
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	11.223.843
Seçime Katılma Oranı	% 66,8
Geçerli Oy Sayısı	10.723.658

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı %	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
CHP	3.570.583	33,3	185	41,1	19.300	7,8
AP	3.197.897	29,8	149	33,1	21.462	3,3
DP	1.275.502	11,9	45	10,0	28.344	-1,9
MSP	1.265.771	11,8	48	10,7	26.370	-1,1
CGP	564.343	5,3	13	2,9	43.411	-2,4
MHP	362.208	3,4	3	0,7	120,736	-2,7
TBP	121.759	1,1	1	0,2	121.759	-0,9
MP	62.377	0,6	-	--	--	0,6
Bağımsızlar	303.218	2,8	6	1,3	50.536	-1,5

Kaynak : (Yüce, 2008:11).

1973 seçimlerinde uygulanacak seçim sistemi için 1969 yılında olduğu gibi herhangi bir düzenleme yapılmamış ve önceden kabul edilen Barajsız d'Hondt Sistemi uygulanmıştır. 1950'den bu güne yapılan seçimler sonucunda oyların en fazla parçalandığı seçimler 1973 seçimleri olmuştur. 1973 seçimlerinde CHP % 33,3 oy oranıyla 185 milletvekilliği kazanmış, AP ise % 29,8 oy oranıyla 149 sandalye kazanmıştır. 1973 seçimleri benimsenmiş olan iki partili sistem yargısına gölge düşürmüştür. Çünkü 1960 yılında ortaya çıkan koalisyon dönemi istisna olarak görülmüş ancak 1973 seçimleri sonucunda bir kural haline gelmiştir.

1973 seçimleri, Türk seçim tarihi bakımından önemlidir, çünkü iki büyük partinin egemenliğinin -bir ölçüde de olsa- sona erdiğini göstermiştir. CHP seçimlerden birinci parti çıkmış ve oylarını %10 arttırmıştır. AP, bu seçimde oldukça fazla oy kaybetmiştir. Hemen hemen aynı sonuçlar, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de alınmıştır. Hiçbir partinin aldığı oy, tek başına hükümet kurmak için yeterli olmadığından bu dönemde iki kez koalisyon hükümeti kurulmuş ve ülke tekrar koalisyon dönemine girmiştir. Seçim sonucunda oluşturulan 1. Ecevit hükümeti, 7 Şubat 1974 tarihinde güvenoyu alarak göreve başlamıştır (Yılmaz, 2004:74).

2.2.1.5. 1977 Seçimleri

Normal süresi içinde yapılan genel seçimlerde CHP, yine hem ülke genelinde en çok oyu alan, hem de mecliste en çok milletvekiliyle temsil edilen parti olmuş, oylarını ve milletvekili sayısını daha da arttırmıştı. Seçimlere katılım oranı %72,4 olmuştu (Altan, 1998:65).

Tablo 13: 1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı	21.207.303
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	15.358.210
Seçime Katılma Oranı	% 72,4
Geçerli Oy Sayısı	14.827.172

Partiler	Geçerli oya oranı %	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
CHP	41,3	213	47,3	28.808	5,9
AP	36,9	189	42,0	28.932	5,1
MSP	8,5	24	5,3	52.913	-3,3
MHP	6,4	16	3,6	59.471	-2,8
DP	1,9	1	0,2	274.484	-1,7
TİP	0,2	-	--	--	-0,1
Bağımsızlar	2,5	4	0,9	92.508	-1,6

Kaynak: (Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, 2001, s.222); (Yüce, 2008:12).

5 Haziran 1977 günü yapılan milletvekili genel seçiminin en belirgin özelliği, toplam geçerli oyların % 78,25'inin iktidar adayı iki büyük partide toplanmasına karşılık, geri kalan % 21,75'inin seçime katılan diğer altı parti ile bağımsızlar arasında dağılmasıdır. 1973 milletvekili genel seçiminde toplam geçerli oyların sadece %63,12'sinin iki büyük partiye verildiği, geri kalan % 36,88'inin seçime katılan diğer altı parti ile bağımsızlar arasında paylaşıldığı hatırlanırsa; bu, son derece anlamlı bir gelişmedir. Geçen yasama döneminin hükümet formüllerine bir tepki olarak, seçmenlerin çok geniş bir çoğunlukla oylarını tek parti iktidarı oluşturma yönünde kullandıkları açıktır (Türk, 1979:39).

1973 seçimlerinde olduğu gibi, yine tek başına iktidar olabilecek bir parti çoğunluğu ortaya çıkmamıştır. CHP % 41,4 oy oranı ile 1950'den sonrası aldığı en yüksek oy düzeyine ulaşmış, fakat o da uygulanmakta olan nispi temsilin “Barajsız d'Hondt Usulü” nedeniyle tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşamamıştır. Öte yandan 5 Haziran 1977 seçimleri, nispi temsil sistemlerinin her zaman küçük partilere oy vermeyi cesaretlendirmedeğinin, o sistemlerde de seçmen oylarının iki büyük partiye dönüş yapabileceğinin iyi bir örneği olarak algılanabileceği seçimlerden biri olmuştur (Günel, 2005:116).

2.2.2. 1982 Anayasası Dönemi

2.2.2.1. 1983 Seçimleri

Bir türlü siyasal istikrarın sağlanamaması ve ülkede terör olaylarının artmış olması tekrar askerlere yönetime el koyma fırsatı yaratmıştı. Türkiye Cumhuriyetinde 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle birlikte üçüncü defa demokrasi darbe yemişti. Türk Silahlı Kuvvetleri “emir ve komuta zinciri içinde ve emirle” bir kez daha yönetime el koymuştu. Danışma Meclisi üyeleri arasından seçilen bir komisyon, 17 Temmuz 1982 anayasası tasarisını Danışma Meclisine sunmuştur. Ve ardından 7 Kasım 1982 günü halk oylamasına sunulmuştur. Anayasa % 91'lik bir oranla kabul edilirken, Kenan Evren de Cumhurbaşkanı olmuştur. Ardından 9 Kasım 1982 günü Anayasa 2709 sayılı yasa olarak Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Altan, 1998:66).

1982 Anayasası tek meclisten oluşan bir parlamento düzeni getirmiştir. Milletvekili sayısını 400 olarak kabul etmiştir (m.d 3). 1982 anayasasına göre milletvekili seçilebilmenin şartlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir:

- İlkokul mezunu olmak
- Bir yıl veya daha fazla hapis cezası almamış olmak,
- Kaçakçılık, resmi ihale ve alım-satımlara fesat karıştırmaktan hüküm giymemiş olmak,
- Devlet sınırlarını açığa vurma, ideolojik ve anarşik eylemlere katılmamış ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biri ile hüküm giymemiş olmak,
- Türk Ceza Kanunu'nun 312. , 536. , 537. maddelerindeki eylemleri siyasi ve ideolojik amaçla işlemek ve devlete karşı islenen suçlardan hüküm giymemiş olmak,
- Tüm kamu görevlilerinin aday alabilmeleri için memurluktan çekilmeleri gerekir.

12 Eylül 1980 tarihinde demokrasiye bir kez daha ara verilmesinden iki yıl iki ay sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasası ile Türkiye'de yeniden demokrasiye geçiş süreci başlatılmıştır. 1982 Anayasası da, ilk metninde, 1961 Anayasası gibi seçim sistemi konusunda suskun kalarak herhangi bir seçim sistemi öngörmemiş ve yine 1961 Anayasası'nın 55. maddesinde olduğu gibi, 1982 Anayasası da 67. maddesinde, "Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetimi ve denetimi altında yapılır" hükmünü düzenleyerek, seçim hukukunun temel ilkelerinin bir Anayasa kuralı olarak devamını sürdürmüştür. Ancak, 23/7/1995 tarih ve 4121 sayılı Kanun'la yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 67. maddesine eklenen "Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir" şeklindeki 6. fıkra ile, seçimin iki temel işlevi ve aynı zamanda seçim sistemlerinin iki temel ilkesi, ilk kez bir Anayasa kuralı haline getirilmiştir (Yüzbaşıoğlu, 1996:122). 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, demokratik esaslara uygun seçim ilkelerini saymış ve seçimlerin yargının yönetim ve denetimi altında yapılması esasını öngörmüştür (Aliefendioğlu, 2005:86).

1983 seçim sisteminin getirmiş olduğu en önemli özellik ülke çapında gerçekleşecek olan genel barajdır. Buna göre genel seçimlerde ülke çapında, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerde, geçerli oyların %10'unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramayacaktır.

Tablo 14: 1983 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı	19.767.366
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	18.238.362
Seçime Katılma Oranı	% 92,3
Geçerli Oy Sayısı	17.351.510

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı %	Çıkarılan Milletvekili Sayısı	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
ANAP	7.833.148	45,1	211	53,0	36.948	7,9
HP	5.285.804	30,5	117	29,2	45.177	-1,3
MDP	4.036.970	23,3	71	17,8	56.858	-5,5
Bağımsızlar	195.588	1,1	-	--	--	-1,1

Kaynak: (Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, 2001, s.223); (Yüce, 2008:13)

Yeni anayasa ve değişen seçim yasalarına göre yapılan, 1983 seçimlerine katılıma katılım % 92 olmuştur. Çifte Barajlı d'Hondt seçim sisteminin uygulandığı 1983 seçimlerinde seçime katılan üç partiden biri olan Anavatan Partisi (ANAP) geçerli oyların % 45'ini alarak 211 milletvekili ile parlamentodaki sandalyelerin % 53 oranında bir çoğunluk elde etmiştir. Bu oran ANAP'ın tek başına iktidara gelmesine yetmiştir. Asker destekli Halkçı partisi % 30 oy almış ve parlamentoda % 29 oranında bir çoğunluk sağlamıştır (Gültekin, 2006:91).

ANAP, hem o günün koşullarının kendisine getirdiği çeşitli avantajlara güvenerek, hem de karşısında güçlü bir muhalefet olmadığını düşünerek, bundan sonraki yıllarda yapılacak seçimlerde uzun süre başarılı çıkacağını düşünüyordu. ANAP'ın arkasına aldığı bu rüzgârla 1984 yerel seçimlerine gidildi. Ancak bu defa

seçimlere girecek partilerin sayısında bir artış oldu. Bu defa seçimlere ANAP'ın dışında Doğru Yol Partisi (DYP), Halkçı Parti (HP), Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Refah Partisi (RP), Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) katıldı. ANAP'ın oylarıyla kabul edilen 2972 sayılı yerel yönetim seçimlerine ilişkin yasanın uygulandığı 1984 yerel seçimlerinin yapılacağı gün, ANAP'lı milletvekillerinin oylarıyla 25 Mart olarak belirlendi. ANAP milletvekillerinin seçimleri erkene almak istemelerinin nedeni, henüz yeni bir iktidar olarak, iktidarın sağladığı avantajlardan yararlanmak, iktidarlarının yıpranmasına yol açabilecek zaman kaybına olanak tanımamak ve diğer partilerin toparlanıp güç kazanmalarını beklemeden baskın bir seçim yapmak istemeleriydi. 1984 yerel seçimlerinde ANAP, yerel yönetimlerin bütün organlarında en yüksek oyu alarak 1. parti olmuştur. Türkiye'nin uzun süreden beridir beklediği tek partili güçlü hükümet 1983 genel seçimleriyle sağlanmıştı. Ardından 1 yıl sonra yapılan yerel seçimlerde de iktidar partisi ANAP, iktidar olmanın sağladığı avantajlarla yerel yönetim seçimlerinden de zaferle çıkmayı başardı (Altan, 2005:178-179).

2.2.2.2. 1987 Seçimleri

ANAP iktidarı dört yıllık sürede seçim sisteminde birçok kez değişiklik yapmıştır. Bu değişiklikler sonucunda seçim kanunu demokratik olmayan bir kanun haline gelmiştir. 1987 yılında 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanununda yeniden değişiklik yapılmıştır. Buna göre oylar hesaplanırken; önce ülke barajını aşan partiler ve parti listesinde bağımsız adaylar belirlenecek, daha sonra seçim çevresi barajı hesaplanacaktır. Seçim çevresi barajı seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunacaktır. Bu işlemden sonra, ülke barajını hem de seçim çevresi barajını aşan partiler ve adaylar arasında milletvekillikleri dağıtılacaktır. Bu dağıtım işlemi d'Hondt seçim yöntemine göre yapılacak; kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi partinin kontenjan adayı, seçim çevresi barajını aşmış olmadığına bakılmaksızın birinci milletvekilliğini kazanmış olacaktır. Seçim kanununda yapılan başka bir değişiklikle 34 olan kontenjan milletvekili aday uygulaması 46'ya çıkarılmıştır (Sav, 1987:3). Aynı zamanda milletvekili sayısı 400'den 450'ye çıkarılmış

ve 6'dan fazla milletvekili çıkararak seçim çevreleri birden çok seçim çevresine bölünmüştür.

Tablo 15: 1987 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler Dahil)	26.376.926
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler Dahil)	24.603.541
Seçime Katılma Oranı	% 93,3
Geçerli Oy Sayısı	23.971.629

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Milletvekili sayısı	Oy oranı (%)	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Oranı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
ANAP	8.704.335	292	36,3	64,9	29.809	28,6
DSP	2.044.576	-	8,5	--	--	-8,5
DYP	4.587.062	59	19,1	13,1	77.746	-6,0
RP	1.717.425	-	7,2	--	--	-7,2
SHP	5.931.000	99	24,8	22,0	59.909	-2,8
Bağımsızlar	89.421	-	-	--	--	-0,4

Kaynak: (Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, 2001, s.226); (Yüce, 2008:13-14).

1987 seçimleri öncesinde Başbakan Turgut Özal, tek başına iktidar olmasını sağlayacak bir seçim kanunu değişikliği getirerek Çifte Barajlı d'Hondt sistemine Kontenjan uygulamasını da ekledi. ANAP, bu sayede % 36,3 oy oranıyla, Mecliste % 64,9 oranında milletvekilliği kazanmıştır.

Seçim sonuçlarına göre seçmen sayısı 26.379.926, oy kullanan seçmen sayısı 24.603.041, iştirak oranı 93,3 oyların partilere dağılımı ANAP, 8.704.335 oy almış oy oranı %36,3 ile 292 milletvekili kazanmış ve %64,88 oy oranıyla mecliste temsil edilmiştir. SHP, 5.931.000 oyla oy oranı %24,8 ile 99 milletvekili çıkarmış mecliste %22,1 temsil hakkı elde etmiştir. DYP, 4.587.062 oyla oy oranı %19,1 ile 59 milletvekili çıkarmış, %13,1 oranında mecliste temsil edilmiştir. Diğer partiler milletvekili çıkartamamışlardır (Hacısüleymanoğlu, 2010:47).

2.2.2.3. 1991 Seçimleri

1982 Anayasası ülkede siyasal istikrarı sağlamak adına beş (5) yılda bir milletvekili seçimlerini öngörmüş olmasına karşın, 1980 sonrası dönem olarak tanımlanan yıllar, 1987'den sonra ikinci genel seçimi de 1991'de bir 'erken seçim' olarak yaşamıştır. Yalnız, 1991 seçiminden öncede seçim sisteminde kimi değişikliklere gidilmiş, ilk olarak en yüksek bölgesel baraj %25'e düşürülmüştür. Bunun yanı sıra 1991 seçimlerinde tercihli oy kullanımına da gidilmiştir. Ancak bu iki değişikliğin yanında, 1987 sisteminin kontenjan milletvekili, ulusal baraj ve dar seçim bölgeleri özellikleri korunmuş ve böylelikle sistemin büyük partilerin lehine işlemesi sürdürülmüştür (Yavaşgel, 2014: 172).

Tablo 16: 1991 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler Dahil)	29.979.123
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler Dahil)	25.157.089
Seçime Katılma Oranı	% 83,9
Geçerli Oy Sayısı	24.416.666

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Oy oran (%)	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
ANAP	5.862.623	115	24,0	25,6	50.979	1,6
RP	4.121.355	62	16,9	13,8	66.472	-3,1
SP	108.369	-	0,4	--	--	-0,4
DYP	6.600.726	178	27,0	39,5	37.082	12,5
DSP	2.624.301	7	10,8	1,6	374.901	-9,2
SHP	5.066.571	88	20,8	19,5	57.574	-1,3
Bağımsızlar	32.721	-	0,1	--	--	-0,1

Kaynak: (Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, 2001, s.227); (Yüce, 2008:14-15).

1991 seçimlerinde uygulanan % 10 ülke barajına takılan bazı küçük partiler bu seçimlerde de parlamento dışı kalmamak için seçim öncesinde ittifaklar kurmuşlardır. Bundan hareketle Milliyetçi Çalışma Partisi, İslahatçı Demokrasi Partisi ve Refah Partisi, Refah Partisi çatısı altında ittifak yaparken; Doğru Yol Partisi ile Demokrat Merkez Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile Halkın Emek Partisi de ittifak oluşturmuşlardır. Seçimlere katılım % 83 oranında gerçekleşmiştir. Seçime altı parti katılmış olup; beş parti barajı geçerek mecliste temsil olanağı bulmuştur. Tek başına iktidar imkânını sağlamaya elverişli bir seçim sistemi olan çifte barajlı d'Hondt seçim sistemi, kontenjan usulü ile desteklenmesine karşın tek başına iktidar çıkmamıştır. Bu seçimler sonucuna göre temsil edilmeyen seçmen oranı % 19 oranında olması demokratik ilkelerle uyumsuzdur (Gültekin, 2006:97).

2.2.2.4. 1995 Seçimleri

Yönetimdeki istikrarsızlık, 1991 seçimlerinden sonra da varlığını sürdürmüştür. Bu da beraberinde, yeni değişiklik ve arayışları getirmiştir. 23 Temmuz 1995 tarihli ve 4121 sayılı kanunla birlikte Anayasa değişikliğine gidilerek, TBMM üye sayısı 450'den 550'ye çıkartılmıştır. Aynı zamanda seçmen tabanını da genişletmek adına 18 yaşını dolduran her Türk vatandaşa oy kullanma hakkı tanınmıştır. Daha önemli bir nokta ise, tutuklulara da oy kullanma hakkının tanınmasıdır. Anayasada seçim esasları üzerindeki değişiklikler görüşüledursun, hükümet krizleri meclisi erken seçim yapmaya mecbur bırakmıştır. 27 Ekim 1995 tarihinde alınan bu erken seçim kararıyla birlikte aynı gün, 4125 sayılı seçim yasası getirilmiştir. Bu kanun, daha önceki çevre barajını ve ülke genelindeki %10'luk barajları korurken, kontenjan adaylığı ve tercih oyu usulünü kaldırmıştır. 4125 sayılı yasa, tüm ülkeyi bir seçim çevresi haline getirmiştir ve 550 milletvekilinden 100 tanesinin d'Hondt sistemine göre seçilmesi gündeme gelmiştir. Fakat ülke seçim çevresi milletvekilleri, yani Türkiye milletvekilleri ikinci bir oyla seçilecek ve yalnızca ülke barajını aşan partilere dağıtılacaktı. Bu nedenle partilere verilen oyların biri ülke genelinde diğeri ise seçim çevresiyle ilgili olacak şekilde iki kere değerlendirilmek durumundaydı (Kılıç, 2004:47-48).

Fakat 18 Kasım 1995 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı ile bu düzenleme iptal edilmiştir. Sonuç itibariyle, partiler ülke genelindeki %10'luk barajı ve seçim bölgelerindeki barajı aştıklarında, seçim çevrelerindeki sandalyeleri d'Hondt sistemine göre paylaşacaklardı (Varlık ve Ören, 2001:126).

Seçim çevresi barajlarının Anayasa Mahkemesi'nce iptali üzerine seçim sistemi yeniden %10 ülke seçim barajlı d'Hondt sistemine dönmüştür. Buna göre; ülke genelinde geçerli oyların % 10'unu aşan partiler, her seçim çevresinde sandalyeleri d'Hondt sistemine göre paylaşacaklardır (Gültekin, 2006:98).

Tablo 17: 1995 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	34.155.981					
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	29.101.469					
Seçime Katılma Oranı	% 85,2					
Geçerli Oy Sayısı	28.126.993					
Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Milletvekili sayısı	Oy oranı %	Mecliste Sandalye Oranı %	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
RP	6.012.450	158	21,38	28,7	38.053	7,3
DYP	5.396.009	135	19,18	24,6	39,.970	5,4
ANAP	5.527.288	132	19,65	24,0	41.873	4,4
DSP	4.118.025	76	14,64	13,8	54.184	-0,8
CHP	3.011.076	49	10,71	8,9	661.451	-1,8
MHP	2.301.343	-	8,18	--	--	-8,2
HADEP	1.171.623	-	4,17	--	--	-4,2
YDH	133.889	-	0,48	--	--	-0,5
İP	61.428	-	0,22	--	--	-0,2
Bağımsızlar	133.895	-	0,48	--	--	-0,5

Kaynak: (Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, 2001, s.229); (Yüce, 2008:15-16).

1995 genel seçimleri, önceki seçimlerden daha farklı bir sonuç doğurdu. 1991 genel seçimlerinin galibi DYP iken, bu defa seçimlerin galibi Refah Partisi oldu. Türkiye’de bu seçimlerle birlikte halk, bu defa farklı bir partiyi siyaset sahnesinde önemli konuma getirdi (Altan, 2005:186).

2.2.2.5. 1999 Seçimleri

1995 genel seçimlerinden sonra hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamayınca tekrar koalisyon kurma yoluna gitme zorunluluğu ortaya çıktı. Bu doğrultuda çok sayıda koalisyon denemesine gidildi. Bazen iki partinin kurduğu koalisyon hükümetleri kısa ömürlü oldu, bazen kurulan hükümetler güvenoyu alamadı, bazen de kurulan azınlık hükümetleri, dış destek çekilince istifa etmek zorunda kaldı. Bu karmaşayla geçilen bu dönemde en son kurulan dışarıdan DYP destekli Ecevit hükümeti de sarsıntı geçirince, meclisten hükümet çıkarmak zorlaştı ve TBMM erken genel seçim kararı aldı ve 1999 yılının 18 Nisan’ında genel ve yerel seçimlerin aynı gün yapılması kararlaştırıldı (Altan, 2005:186).

Tablo 18: 1999 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	37.495.217
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	32.650.070
Seçime Katılma Oranı	% 87,1
Geçerli Oy Sayısı	31.184.496

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy oranı (%)	Çıkarılan Milletvekili sayısı	Mecliste Sandalye Oranı (%)	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
DSP	6.919.670	22,2	136	24,7	50.879	2,5
MHP	5.606.583	18,0	129	23,5	43.461	5,4
FP	4.805.381	15,4	111	20,2	43.291	4,8
ANAP	4.122.929	13,2	86	15,6	47.941	2,4
DYP	3.745.417	12,0	85	15,5	44.063	3,5

Kaynak: (Özgül, 2002:146); (Yüce, 2008:16-17).

Seçim sonuçları bir kez daha sürpriz yaratmıştır. Seçmen bu kez de DSP ve MHP'ye yönelmiş ve bu iki partiyi umulmadık ölçüde desteklemiştir. Bu seçime toplam 20 siyasi parti katılmış ve içlerinden 5 tanesi uygulanan %10'luk ülke barajını geçerek parlamentoda temsil edilme olanağına kavuşmuştur. Bu seçimlerde seçmenlerin verdikleri oyların %18,3'ü parlamento dışında kalmıştır. 1999 seçimleri sonucunda DSP, MHP ve ANAP bir koalisyon hükümeti kurmuşlardır. Bu hükümet süresince yaşanan en önemli gelişme Türkiye'nin büyük bir ekonomik kriz içerisine yuvarlanmış olmasıdır. Hükümet bu kriz nedeniyle ortaya çıkan sosyo- ekonomik sorunlarla yoğun biçimde uğraşmış ve bunun sonucunda aşırı biçimde yıpranmıştır (Sarıkoca, 2010:213-214).

Aynı gün yapılan yerel seçim sonuçlarında ise DSP genel seçimlerde aldığı oy oranına ulaşamamasına rağmen yine de yerel seçimlerinde de birinci çıkmış, MHP yine ikinci, FP üçüncü, ANAP dördüncü, DYP ise beşinci parti olmuştur.

2.2.2.6. 2002 Seçimleri

1991 – 2002 arasındaki dönemde Türkiye’de hep bir koalisyon yönetimi olmuştur. 2002 seçimlerine giderken Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik kriz çok büyük boyutlara ulaşmıştı. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ve bunların tetiklediği esnaf eylemleri ile seçime girilmiştir. Bunun yanı sıra, 2002 yılındaki genel seçimde seçim barajının olumsuz etkisi tekrar görülmüştür (Kılıç, 2014:51).

Tablo 19: 2002 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	41.407.027
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrükler dahil)	32.768.161
Seçime Katılma Oranı	% 79,1
Geçerli Oy Sayısı	31.528.783

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy oranı (%)	Milletvekili sayısı	Sandalye oranı (%)	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
AKP	10.808.229	34,26	363	66,00	29.775	31,7
CHP	6.113.352	19,40	178	32,36	34.345	13,0
DYP	3.008.942	9,55	-	-	-	-9,5
MHP	2.635.787	8,34	-	-	-	-8,4
GP	2.285.598	7,25	-	-	-	-7,3
DEHAP	1.960.660	6,23	-	-	-	-6,2
ANAP	1.618.465	5,12	-	-	-	-5,1
SP	785.489	2,49	-	-	-	-2,5
DSP	384.009	1,22	-	-	-	-1,2
YTP	363.869	1,15	-	-	-	-1,2
BBP	322.093	1,02	-	-	-	-1,0
YP	294.909	0,94	-	-	-	-0,9
İP	159.843	0,51	-	-	-	-0,5
BTP	150.482	0,48	-	-	-	-0,5
ÖDP	106.023	0,34	-	-	-	-0,3
LDP	89.331	0,28	-	-	-	-0,3
MP	68.271	0,22	-	-	-	-0,2
TKP	59.180	0,19	-	-	-	-0,2
Bağımsızlar	314.251	1,00	9	1,64	34.912	0,6

Kaynak: (Yılmaz, 2004:98); (Yüce, 2008:17-18).

1999 yılına göre seçim yasasında bir değişiklik yapılmadan seçimler yapıldı. Seçimlere katılım % 79 oranında oldu. % 20 seçmen oy kullanmayarak, % 34 seçmen partilerinin ülke barajını geçememesinden dolayı mecliste temsil imkânı bulamadı. Ülke barajını iki parti geçebildi. AKP kurulalı bir yıl olmasına rağmen % 34 oyla meclisteki sandalye sayısının yaklaşık 3/2'sini elde etti. Seçimlerde ikinci parti CHP % 19 oy almasına rağmen mecliste % 32 oranında sandalye kazandı. Tansu Çiller'in liderliğini yaptığı muhalefetteki Doğru Yol Partisi (DYP) parlamentoya girmeyi başaramadı. Seçimlerde en kötü sonucu alan parti Başbakan Bülent Ecevit'in liderliğini yaptığı Demokratik Sol Parti (DSP) oldu. Bu parti üç yıl önceki seçimlerde oyların yüzde 22'sini almıştı. Koalisyonda yer alan diğer iki parti de çok büyük oy kaybına uğradı. Devlet Bahçeli'nin liderliğini yaptığı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) % 18'den % 8'e ve Mesut Yılmaz'ın Anavatan Partisi (ANAP) % 13'ten % 5'e geriledi. 2002 seçim sonuçlarına göre Türkiye'de seçmenlerin % 58'i temsil edilmemektedir. Temsil edilmeyen % 58 seçmenin % 35'i oy kullanmayarak, % 59'u geçerli oy kullanıp partilerin ülke barajını geçememesi nedeniyle temsil edilmeyen, % 5 seçmen geçersiz oy kullanarak temsil edilemeyen seçmenlerden oluşmaktadır (Gültekin, 2006:104).

2.2.2.7. 2007 Seçimleri

2007 yılına gelindiğinde ülkeyi önce Cumhurbaşkanlığı seçimleri, ardından genel seçimler bekliyordu. Türk siyasi tarihinde en bunalımlı zamanların yaşandığı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bu sefer neler olacaktı? Bu kritik soru gündemin ilk sıralarına yerleşmişti. Cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaşırken Abdullah Gül'ün adaylığına karşı bir refleks olarak Cumhuriyet Mitingleri düzenlendi. 14 Nisan'da Ankara'da başlayan mitingler; İstanbul, Manisa, Çanakkale, İzmir, Samsun ve Denizli'de devam etti. 27 Nisan 2007'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turu yapıldı. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü aday gösteren AKP'nin TBMM'de 367 kişiyi aynı anda toplaması gerekiyordu. Mecliste 351 koltuğa sahip olan AKP, on altı kişiyi Meclise getiremedi ve CHP'nin başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi de seçimleri iptal etti. Genelkurmay Başkanlığı, yankısı günlerce sürecek e-muhtıra ile siyasileri uyardı. Başbakan Erdoğan böyle bir ortamda seçimlerden başka çıkış yolu olmadığını söyledi ve ülke 22 Temmuz'da erken seçime gitti. Seçim sonucunda toplam oyların

yaklaşık % 47'sini alan AKP yeniden tek başına iktidara gelmeyi başarırken; seçimleri ikinci sırada tamamlayan CHP ve üçüncü sıradaki MHP, TBMM'ye giren partiler arasında yer aldılar. Seçime bağımsız adaylarla katılan ve PKK yanlısı söylemleriyle tepki çeken Demokratik Toplum Partisi de grup kurmayı başardı (Balcı ve Bal, 2008:12). Aynı zamanda 2007 genel seçimlerinde de, 1995, 1999 ve 2002 genel seçimlerinde uygulanmış olan %10 Ülke Barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır.

Tablo 20: 2007 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrük Dahil)	42.799.303
Oy Kullanan Seçmen Sayısı(Gümrük Dahil)	36.056.293
Katılım Oranı	%84,25
Geçerli Oy Sayısı	35.049.691

Partiler	Aldığı Toplam Geçerli Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Aldığı Oy Oranı (%)	TBMM'de Temsil Oranı (%)	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
AKP	16.327.291	341	46,58	62,00	15,42
CHP	7.317.808	112	20,88	20,36	-0,52
MHP	5.001.89	71	14,27	12,91	-1,36
DP	1.898.873	-	5,42	-	-5,42
GP	1.064.871	-	3,04	-	-3,04
SP	820.289	-	2,34	-	-2,34
BTP	182.095	-	0,52	-	-0,52
HYP	179.010	-	0,51	-	-0,51
İP	128.148	-	0,37	-	-0,37
ATP	100.982	-	0,29	-	-0,29
TKP	79.258	-	0,23	-	-0,23
ÖDP	52.055	-	0,15	-	-0,15
Bağımsız	1.835.486	26	5,24	-	-0,51

Kaynak: (Ateş,2013:107); (www.wikipedia.org, 2007).

Geçmişteki seçimlerde, yüzde 10'luk ülke barajını geçemedikleri için TBMM dışında kalan partilerden bazıları 2007 seçiminde bağımsız adayları desteklediler (Tuncer, 2007:139).

Katılım oranının % 84,25'i bulduğu 22 Temmuz 2007 seçimlerinde AKP %46,58 ile 341 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin % 62'sine sahip olmuştur. CHP, % 20,88'le 112 milletvekili kazanmış ve meclisteki sandalyelerin yaklaşık % 20'sini elde etmiştir. MHP ise, % 14, 27'lik oy oranıyla 70 milletvekilliğinin sahibi olmuştur. MHP'nin meclisteki sandalye oranı, yaklaşık olarak % 13'e tekabül etmektedir. Seçimlerde ayrıca 26 adet de bağımsız milletvekili adayı parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Seçimlerde bağımsız oylarının toplamı % 5,24 olmuştur. Bağımsızların almış oldukları oyların büyük çoğunluğunun parlamentoya yansıdığı dikkate alınır, kullanılan toplam oyların yaklaşık % 87'sinin parlamentoda temsil edildiği, dolayısıyla % 13'ünün de parlamentoda temsil olanağı bulamadığı görülür. 1995, 1999 ve özellikle 2002 seçimleri dikkate alındığında bu oran, temsil adaleti bakımından oldukça ileri bir düzeyi ifade etmektedir (Bulut, 2007:parag 24-25).

2.2.2.8. 2011 Seçimleri

12 Haziran 2011 genel seçimlerinde de, % 10 Ülke Barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. Seçim süresi beş yıldan dört yıla indirilmiştir.

12 Haziran günü yapılan genel seçimlerde 24. dönem parlamentosu belirlendi. Seçim sonuçlarında birçok faktörün etkisi oldu ve Adalet ve Kalkınma Partisi Türk siyasal tarihinde bir benzeri olmayan şekilde, üst üste üçüncü dönem, hem de oy oranını artırarak iktidarda kalmayı başardı (Göksel ve Çınar, 2011:1). İki muhalefet partisi olan CHP ve MHP, aynı zamanda da BDP'nin desteklediği bağımsız adaylar meclise girebilmişlerdir. Bir parti haricinde seçime katılan diğer partiler %1'in altında kalmışlardır. Bu durum, seçim sisteminin yarattığı bir sonuçtur (Kılıç, 2014:55).

Tablo 21: 2011 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrük Dahil)	52.80.322
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrük Dahil)	43.914.948
Seçime Katılım Oranı	%83,16
Geçerli Oy Sayısı	42.941.763

Partiler	Aldığı Toplam Geçerli Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Aldığı Oy Oranı (%)	Temsil Oranı (%)	Mv. Başına Oy Sayısı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
AKP	21.399.082	327	49,83	59,45	64.441	9,62
CHP	11.155.972	135	25,98	24,55	82.637	-1,43
MHP	5.585.513	53	13,01	9,4	105.387	-3,37
SP	543.454	-	1,27	-	-	-1,27
HAS PARTİ	329.723	-	0,77	-	-	-0,77
BBP	323.251	-	0,75	-	-	-0,75
DP	279.480	-	0,65	-	-	-0,65
HEPAR	124.415	-	0,29	-	-	-0,29
DSP	108.089	-	0,25	-	-	-0,25
DYP	64.607	-	0,15	-	-	-0,15
TKP	64.607	-	0,15	-	-	-0,15
MP	60.716	-	0,14	-	-	-0,14
MMP	36.188	-	0,08	-	-	-0,08
EMEP	32.128	-	0,07	-	-	-0,07
LDP	15.222	-	0,04	-	-	-0,04
Bağımsız	2.819.917	35	6,57	6,5	69.575	-0,21

Kaynak: (Ateş, 2013:132); (www.wikipedia.org, 2011).

12 Haziran 2011 milletvekili genel seçiminden sonra yeni hükümet, AKP İstanbul Milletvekili Recep Tayyip Erdoğan tarafından kurulmuştur. Seçimin önemli bir sonucu, tek başına hükümet kurma konusunda rahat bir çoğunluk kazanan AKP'nin tek başına Anayasa değişikliği yapabileceği bir çoğunluğa ulaşamamış, bu konuda diğer partilerle anlaşma zorunluluğunun ortaya çıkmış olmasıdır.

Katılım oranının % 87,16 olarak gerçekleştiği 12 Haziran 2011 seçimlerinde AKP, bir önceki seçimlere göre oy oranını yükseltmiş ancak milletvekili sayısında düşüş yaşamıştır. AKP, %49,83'lük oy oranıyla 327 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin % 59,45'ine sahip olmuştur. CHP, % 25,98'le 135 milletvekili kazanmış ve meclisteki sandalyelerin % 24,5'ini elde etmiştir. MHP ise, %13,01'lik oy oranıyla 53 milletvekilliğinin sahibi olmuştur. MHP'nin meclisteki sandalye oranı, % 9,6'ya tekabül etmektedir. Seçimlerde ayrıca 35 de bağımsız milletvekili adayı parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Seçimlerde bağımsız oylarının toplamı ise, % 6,57 olmuştur. Bağımsızların parlamentoda temsil oranları da % 6,5 şeklinde gerçekleşmiştir (Bulut, 2011:12).

2.2.2.9. 2015 Seçimleri

7 Haziran seçim sonuçlarına göre hiçbir siyasi parti iktidar olabilmek için gerekli olan 276 sandalye sayısına ulaşamamış ve seçimden koalisyon çıkmıştır. 7 Haziran'da %40,9 oy alan AKP meclise 258 vekil göndermiş ancak hükümet kurmak için yeterli çoğunluğu sağlayamamıştır. CHP %25 oy oranı ile 132 vekil çıkarmıştı. MHP oyların %16,2'si ile 80 milletvekili kazandı ve oy oranını ve sandalye sayısını bir önceki seçimlere göre %3,28 artırdı. Seçimlere ilk kez HDP ise %10 seçim barajını geçerek, aldığı %13,1 oy oranı ile mecliste 80 milletvekili ile temsil edilmeye hak kazandı.

Tablo 22: 7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrük Dahil)	56.608.817
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrük Dahil)	47.507.467
Katılım Oranı	%83,92
Geçerli Oy Sayısı	46,163.243

Partiler	Aldığı Geçerli Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
AKP	18.867.411	40,87	258
CHP	11.518.411	24,95	132
MHP	7.520.006	16,29	80
HDP	6.058.489	13,12	80
SP	949.178	2,06	-
VP	161.674	0,35	-
BTP	96.475	0,21	-
DSP	85.810	0,19	-
Bağımsızlar	488.226	1,06	-

Kaynak: (www.wikipedia.org, 2015).

Hükümeti kurma görevi seçimlerde birinci parti çıkan AKP'ye verildi ve hemen ardından koalisyon görüşmeleri başladı. Ancak bu görüşmelerden bir sonuç alınamadı ve bunun sonucunda erken seçim kararı alınmıştır.

Kasım 2015 Türkiye genel seçimleri, 7 Haziran 2015'te yapılan genel seçimlerden sonra yapılan erken genel seçimlerdir. Anayasaya göre, olağan olarak Haziran 2019'da yapılması gerekmektedir. Ancak güvenoyu alabilecek bir hükümetin kurulamaması, koalisyonun sağlanamaması nedeniyle Cumhurbaşkanı erken seçim kararı almış, sonrasında ise seçim tarihi olarak 1 Kasım 2015 belirlenmiştir.

Tablo 23: 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı (Gümrük Dahil)	56.949.009
Oy Kullanan Seçmen Sayısı (Gümrük Dahil)	48.537.695
Katılım Oranı	%85,23
Geçerli Oy Sayısı	47.840.231

Partiler	Aldığı Toplam Geçerli Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
AKP	23.681.926	49,50	317
CHP	12.111.812	25,32	134
MHP	5.694.136	11,90	40
HDP	5.148.085	10,76	59
SP	325.978	0,68	-
BBP	253.204	0,53	-
VP	118.803	0,25	-
DP	63.319	0,14	-
BTP	49.297	0,10	-
DSP	31.805	0,07	-
Bağımsız	51.038	0,11	-

Kaynak: (www.wikipedia.org, 2015).

1 Kasım 2015 seçim sonuçlarına göre ise AKP 1 Kasım'da oy oranını %9 arttırmıştır. Tek başına hükümet kurmak için gerekli olan 267 milletvekili sayısına ulaşan AKP, 317 milletvekiliyle meclise girmiştir. CHP'nin oyu %25,3 olmuştur ve 7 Haziran'a göre 2 milletvekili daha kazanmıştır. 1 Kasım'da en çok oy kaybeden parti MHP olmuş, yaklaşık 1,9 milyon oy kaybederek %12'ye gerilemiş ve meclisteki 39 sandalyesini kaybetmiştir. 7 Haziran'a oranla %3 gerileyen HDP ise meclise 59 vekilini sokabilmiş, 7 Haziran'a göre 21 vekilini kaybetmiştir.

2.3. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

Almanya Federal Cumhuriyeti; Çift meclislidir (Federal Meclis ve Federal Konsey). Seçim sistemi; Federal meclis üyeliklerinin (656 üye) yarısı, tek adlı dar bölgelerden çoğunluk sistemi ile, diğer yarısı da 16 eyalette oluşturulan parti listelerinden nispi temsil sistemi ile seçilmektedir. Konsey üyeleri, eyalet meclisleri tarafından seçilir. Aynı zamanda seçme ve seçilme hakkı 18 yaştan başlamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri; Çift meclislidir (Temsilciler meclisi ve Senato). Seçme yaşı 18, seçilme yaşı temsilciler meclisi için 25, senato için 30'dur. Seçim sistemi; Temsilciler meclisi üyeleri, tek adlı dar bölgesel basit çoğunluk sistemiyle, Senato üyeleri, her eyaletten iki senatör olmak üzere, basit çoğunluk sistemiyle seçilirler (Gürbüz, 1997:18).

Avustralya; Avustralya'nın parlamento yapısı, Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisten oluşur. Temsilciler Meclisi 148, Senato ise 76 üyeden oluşur. Seçme ve seçilme yaşı 18'dir. Seçim sistemi; Temsilciler Meclisi üyeleri, tek adlı dar bölgelerden, çoğunluk sisteminin bir yöntemi olan tercihli oy yöntemiyle, senato üyeleri ise devredilebilen tek oy yöntemiyle seçilirler.

Endonezya; Tek meclislidir. Seçme yaşı 17, seçilme yaşı 21'dir. Seçim sistemi ise nispi temsil sistemidir. Basit seçim kotasıyla milletvekillerin partilere göre dağılımı oluşmaktadır. Açıkta kalan milletvekilleri için ise en büyük artık yöntemi uygulanır.

Fransa; İki meclisli olan Fransa parlamentosunun yerel yönetimin temsilcileri sıfatını taşıyan Senato Kanadı üyeleri, iki dereceli bir seçimle belirlenir. Bu açıdan senato üyelerinin kimler olacağına karar verecek olanlar, sayıları komünlerin nüfuslarına göre değişen, küçük yerleşim birimlerine öncelik veren, kurullarla saptanan ikinci seçmenlerdir. Fransız parlamentosunun ikinci kanadını oluşturan Millet Meclisi ise genel oya dayalı tek dereceli bir seçimle belirlenir (Yıldırım, 2001:177-178). Seçme yaşı 18, seçilme yaşı Millet Meclisi için 23, Senato için 35'tir.

Hindistan; Halk Meclisi ve Eyaletler Meclisi olmak üzere iki meclisten oluşmaktadır. Seçme yaşı 18, seçilme yaşı Halk Meclisi için 25, Eyaletler Meclisi için 30'dur. Üyeliklerin partilere dağılımı ise nispi temsil sistemine göre yapılmaktadır. Oyların hesaplanmasında d'Hondt yöntemi uygulanmaktadır.

İran; İslam Danışma Meclisi bulunur. Seçme yaşı 16, Seçilme yaşı ise 26'dır. İki türlü seçim sistemi uygulanır. İlk turda adayın oyların 3'te 1'ini almış olması gerekir. İkinci turda ise basit çoğunluk yeterlidir.

İngiltere; Çift meclislidir (Avam Kamarası, Lordlar Kamarası). Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 21'dir. Lordlar Kamarası seçime gelen bir meclis değildir. Lordlar unvanı devam ettiği sürece Lordlar Kamarası üyeliği devam eder. Avam Kamarası üyeliği için tek adlı dar bölgesel çoğunluk sistemi uygulanır. İngiltere bu sistemin beşiğidir. Sisteme İngiliz Sistemi de denir. Diğer yarısı da nispi temsil sistemiyle seçilir (Gürbüz, 1997:19).

İsrail; Tek meclisten oluşan İsrail nispi temsil sistemini benimsemiş ülkeler arasındadır. Seçme yaşı 18, seçilme yaşı ise 21'dir. İsrail seçim sisteminde tüm ülke tek bir seçim sistemidir. Basit seçim kotası ile milletvekillerin partilere göre dağılımı yapılır. İkinci aşamada ise d'Hondt sistemi uygulanır.

İsveç; Tek meclisten oluşan İsveç'te nispi temsil sistemi uygulanır. Milletvekillerin partilere göre dağılımı değiştirilmiş St. Lague denilen bir yöntem uygulanır. Seçme ve seçilme hakkı 18'dir.

Pakistan; Millet Meclisi ve Senatodan oluşmaktadır. Millet Meclisi üyeleri tek adlı dar bölgelerden basit çoğunluk yöntemi ile seçilmekte, Senatörler, eyaletler meclisleri tarafından seçilirler. Seçme yaşı 21, seçilme yaşı Millet Meclisi için 25, Senato için 30'dur.

İtalya; Çift meclislidir (Millet Meclisi, Senato). Seçme yaşı 18, seçilme yaşı Millet Meclisi için 25, Senato için 40'dır. Seçim sistemi, Millet Meclisi için milletvekillerinin 3/4'ü için tek adlı dar bölgelerden basit çoğunluk yöntemiyle, 1/4'ü parti listelerinden nispi temsil sisteminin d'Hondt yöntemiyle yapılır. Senato seçimlerinde de milletvekili seçimlerinde uygulanan yöntem geçerlidir. Senato üyelerinin 3/4'ü (232 üye) tek adlı dar bölgelerden basit çoğunluk yöntemiyle, 1/4'ü ise (83 üye) parti listelerinden nispi temsil sistemiyle seçilirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİMLERİN EKONOMİSİ VE YÖNETİMDE İSTİKRAR - TEMSİLDE ADALET İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 1946-1960 DÖNEMİ

Demokrat Partinin 1946'da kurulması çok partili hayata geçişteki kararlılığın en önemli göstergesidir. 1946 seçimleri sonrasında Recep Peker yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Peker hükümeti dünyada meydana gelen yeni siyasal, askeri ve ekonomik dengeleri de dikkate almış ve ülkenin dış ekonomik ilişkilerinde ve sanayileşme hedeflerinde yeni düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin gerçekçi kur politikası arayışı içinde 7 Eylül 1946'da TL, ABD doları karşısında %50 oranında devalüe edilmiş ve bir ABD doları 2.80 kuruş olmuştur.

Önceki hükümet tarafından hazırlanan planda yer alan ağır sanayi projeleri rafa kaldırılmıştır. Öngörülen yatırımların finansmanında ABD'den sağlanacak yardım kredilerine bel bağlanmıştır. Ancak Peker hükümeti devalüasyon kararına ve büyük sermayeye verilen tavizlere karşın, kamuoyunda aradığı desteği bulamamıştır. Zira dış ticaret açık vermeye devam etmiştir. ABD'den beklenen mali destek sağlanamamıştır. Artık siyasal istikrarsızlık öyle boyutlardaydı ki ülkede ekonomik istikrara yönelme mümkün olmuyordu. Peker hükümeti istifa edince Eylül 1947'de yeni hükümeti Hasan Saka kurmuştur. Fakat ülkede siyasal ve ekonomik istikrarsızlık önlenemiyordu. Anti-devletçi akımlar toplumun her kesiminde ve ülkenin her yerinde Demokrat Parti etrafında toplandıkça, hükümet iş yapamaz hale gelmiştir. Muhalefetin ve İstanbul basınının baskı ve karşı çıkmalarına dayanamayan Saka hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. CHP'nin 27 yıllık yönetiminin son hükümetini Şemsettin Günaltay Ocak 1949'da kurmuştur. Artık ülkede iktisadi yatırımlar, ekonomik politikalar değil siyasal konular ve reformlar tartışılıyordu. Bu tartışma ve çatışmalar 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan dürüst ve demokratik seçimle son bulmuştur. Oyların %53'ünü alan Demokrat

Parti tek başına iktidar olmuştur ve mecliste 408 sandalye ile temsil edilme hakkı kazanmıştır (Kartal, 2003:278).

1946'da çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Çoğunluk sisteminin yönetimde istikrarı önceliğini söylemek gerekir. En çok oyu alan partinin aşırı temsili söz konusu olmaktadır. CHP'nin en çok oyu alacağı beklentisiyle kabul edilen bu sistemde CHP 1946'da başarılı olmuştur. 1946 seçimlerinden sonra halkın iktidara olan güvenini yitirdiği ve seçim güvenliğinin sağlanamaması üzerinde durulmuştur. 1946 seçimlerinde temsilde adalet ilkesi arka plana itilmiş, ilke sağlanamamıştır. Daha çok yönetimde istikrar ilkesi üzerinde durulmuştur.

Tablo 24: 1950-1960 Arası Makro Ekonomik Göstergeler

Yıllar	İthalat Milyon \$	İhracat Milyon \$	Dış Ticaret Dengesi	Enf. Oranı (%)	İşsizlik (%)	Kişi Başı GSMH (TL)	GSMH Cari Fiyatlarla
1950	285,7	263,4	-22,3	-	1,5	420,0	9,694
1951	402,1	314,1	-88,0	3,0	1,7	493,5	11,644
1952	559,9	362,9	-193,0	6,8	1,9	546,6	13,389
1953	532,5	396,1	-136,4	6,3	2,8	623,4	15,607
1954	478,4	334,9	-143,5	12,0	3,2	615,4	15,915
1955	497,6	313,3	-184,3	9,9	3,1	721,8	19,117
1956	407,3	305,0	-102,3	13,2	3,2	818,1	22,047
1957	397,1	345,2	-51,9	19,6	2,8	1059,9	29,310
1958	315,1	247,2	-67,9	11,8	2,9	1229,0	35,000
1959	470,0	353,8	-116,2	18,8	2,9	1481,6	43,670
1960	468,2	320,7	-147,5	2,9	3,1	1549,3	46,664

Kaynak: (TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923-2006); (Sürücü, 2014:50).

DP'nin 1950 yılında iktidara gelmesiyle ekonomi politikalarında belirgin bir değişim süreci yaşanmıştır. 1950-1954 dönemleri arasında iyi giden bir ekonomik politika mevcuttur. Hava koşullarının iyi gitmesi nedeniyle tarım iyi durumdadır. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkeleri, kötü durumdaki ekonomilerini

düzeltilmek için devlet öncülüğünde, kıt kaynaklarını plan veya programlara uygun olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu ülkelerde artık devletin makro düzeyde ekonomiye müdahaleleri olağan, hatta ekonominin istikrar içinde gelişmesi için gerekli sayılıyordu. İşsizlik gizli işsizlikten açık işsizliğe dönüşmüştür.

1950-1960 dönemi ekonomide liberalizasyon döneminin başladığı, kamu kesiminin yanında aynı zamanda özel yatırımların ve dış kaynaklar ile sanayileşme politikalarının ön planda olduğu, alt yapı yatırımlarının hızlandığı bir dönem olmuştur. Aynı şekilde tüketici kesimde ihtiyaçları geliştirip talep yaratan bir dönem olmuştur. Bu dönemde istihdam edilenlerin büyük bir kısmı tarım sektöründe çalıştırılmıştır. Tarıma uygulanan teşvik, koruma ve mali yardımlar tarım politikalarında önemli gelişmelere sebep olmuştur. Kamu sektöründe ücretle çalışanlara yapılan reel ödemelerde artış gözlemlenmiştir. Enflasyon oranlarına bakıldığında ise seçim öncesi daha düşük, seçim ve onu izleyen yıllarda ise daha yüksek olduğu görülmüştür.

1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde listeli çoğunluk sistemi uygulanmış, bu nedenle DP kazandığı oy oranının çok daha üstünde mecliste temsil edilme hakkına sahip olmuştur. Bu nedenle de yönetimde istikrar ilkesi hep ön planda olmuştur. Özellikle 1950 seçimleri bu zamana kadar yapılan seçimler içerisinde yönetimde istikrar ilkesinin ön plana çıkarıldığı temsilde adalet ilkesinin arka planda bırakıldığı ikinci seçimler olmuştur. Burada CHP %-25,2 eksik temsil oranına sahipken, DP %32,5 aşkın temsil oranıyla temsil edilmiştir. 1954 seçimleri ise temsilde adaletsizliğe açık bir örnektir. Seçim sonucunda DP %35 oranında aşırı, CHP %29,2 oranında eksik temsil edilmiştir. Bu seçimlerde bir partinin en fazla temsil oranına ve bir başka partinin ise en fazla eksik temsil oranına sahip olduğu görülmüştür. 1957 seçimleri de listeli basit çoğunluk usulüne göre yapılmıştır ve bu sistemin “seçmen oyuna saygı” bakımından sakıncalı olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. 1957 seçimlerinde tüm muhalefet oylarının toplamı %52 oranında olmasına rağmen, muhalefet mecliste sadece %30 oranında sandalye elde etmiştir. Mecliste bu tür bir dağılımı sağlayan bu seçim sisteminin temsilde adaleti sağlamada başarısız olduğu görülmektedir. Burada da yine temsilde adalet arka planda yer almaktadır.

3.2. 1960-1980 İTHAL İKAMECİ DÖNEM

Türkiye ekonomisinde 1954-1958 döneminde yaşanan bunalım ve ödemeler dengesi krizi, ithal ikameci birikim modeline geçiş sürecini büyük ölçüde hazırlamıştır (Eşiyok, 2006:14). 1960 yılından sonra “Planlı Kalkınma” dönemi başlamıştır. Planlı kalkınma döneminin öngördüğü ekonomi modeli karma ekonomi modelidir. Dış ticaret politikası ise ithal ikamesine dayalı sanayileşmeye dönük yerli sanayi ve üretimini korumaya yönelik bir modeldir. Bununla beraber 1961 yılında çıkarılan bir kanun ile Devlet Planlama Teşkilatı(DPT) kurulmuştur. DPT’ye kalkınma planlarının hazırlanıp, yürütülmesi görevi verilmiştir. Böylelikle ilk beş yıllık kalkınma planının (1963-1967) hazırlığına başlanmıştır.

1961 Anayasası ile kamuya hem ekonomik hem de sosyal alanlarda yeni işlevler verilmiştir. Kamu kesiminin ekonomide yeniden ağırlığı artmıştır. Böylece bu süreçte 1961 milletvekili genel seçimleri yapılmıştır (Durkaya, 1997:55). Seçimlerden koalisyon sonucu çıkmıştır. Nispi temsilin farklı biçimlerinden ilki 1961 seçimlerinde uygulanmış ve Çevre Barajlı d’Hondt yöntemi yürürlüğe koyulmuştur. Bu sistem, Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri arasında temsilde adaletin ön plana çıktığı sistemlerden birisi olmuştur. 1961 seçimlerinde “temsilde adalet” ilkesi ön plana çıkmış ve partilerin aldıkları oy oranları ile temsil oranları arasındaki en yüksek sapma %2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu açıdan 1961 seçimleri, Türkiye’de bugüne kadar yapılan seçimler içerisinde “temsilde adalet” ilkesinin en fazla gözetildiği ikinci seçimler olmuştur. Ancak bu sistem yönetimde istikrar ilkesi açısından olumsuz özellikler taşımaktadır. 1961 seçim sonuçları hiçbir partinin tek başına iktidara gelmemesine neden olmuştur. Bu durum Türkiye’nin koalisyon hükümetleriyle ilk defa tanışmasına sebep olmuştur.

Tablo 25: 1960 - 1970 Arası Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSMH (Milyon \$)	İşsizlik (%)	Büyüme	İhracat Milyon \$	İthalat milyon \$	Dış Tic. Deng. Milyon \$	Büt. Denge Milyon TL	Enflasyon (%)
1960	9,865	3,1	3,4	320,7	467,5	146,8	387,0	5,4
1961	5,479	3,4	2,0	346,7	507,2	160,5	448,6	2,7
1962	6,370	3,4	6,2	381,2	619,4	238,2	100,3	5,7
1963	7,395	3,4	9,7	368,1	687,6	319,5	354,8	4,3
1964	7,853	3,5	4,1	410,8	537,2	126,4	613,4	1,2
1965	8,450	3,7	3,1	463,7	572,0	108,3	900,0	8,1
1966	10,068	3,6	12,0	490,5	718,3	227,8	690,8	4,8
1967	11,176	4,8	4,2	522,3	684,7	162,4	98,7	7,6
1968	18,050	5,2	6,7	496,4	763,7	267,3	691,9	3,2
1969	20,198	5,9	5,4	536,8	801,2	264,4	1.825,9	7,2
1970	19,029	6,4	5,8	588,5	947,	359,1	254,5	6,7

Kaynak: (TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923-2006); (Sürücü, 2014:50).

1960-1980 döneminde 1963-1967, 1968-1972, 1973-1977, 1979-1983 beş yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır. 1980 öncesi uygulanan kalkınma planlarında; milli gelirin yüksek ve istikrarlı büyümesi, ithal ikameci sanayileşme, ödemeler bilançosu sorunlarının çözülmesi, ek istihdam olanaklarının yaratılması, sosyal adaletin ve gelir dağılımında eşitliğin sağlanması ortak amaç olarak benimsenmiştir (Yaşar, 2004:57).

Tablo 26: III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Makro Ekonomik Göstergeler

Yıllar	Büyüme Oranı (%)	Enflasyon (%)	İthalat (Milyon \$)	İhracat (Milyon \$)	Dış Tic. (Milyon \$)	İşsizlik (%)	Dış Borçlar (Milyon \$)
1973	5,4	20,5	2,086	1,317	-769	6,8	2654
1974	7,4	19,9	3,778	1,532	-2,245	7,3	2901
1975	8,0	10,1	4,739	1,401	-3,338	7,6	3012
1976	7,9	15,6	5,129	1,960	-3,168	9,0	3822
1977	3,9	24,1	5,796	1,753	-4,043	10,0	4410

Kaynak: (Buluş ve Diğerleri, 2011:187); (Sürücü, 2014:50).

1965 genel seçimlerine gidilirken ekonomide bir takım değişiklikler dalgalanmalar meydana gelmiştir. Reel para arzı M1 1963 yılında bir önceki yıla göre %2 artış göstermiş, 1964'te seçimden bir yıl önce %13 artış göstermiştir. Dış borçlara ise seçim öncesi daha fazla yönelme olmuş bunun sebebi ise seçim harcamalarının finansmanının dışarıdan sağlanması olmuştur. Dış borçlar 1964 yılında bir önceki yıla göre %30 artmış, 1965 seçim yılında daha da artarak %68 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1963 sonrası işçi sendikaları uygulanan ücret politikalarıyla beraber güçlenmiş, kamu sektöründe çalışanların sayısı giderek artış göstermiştir. Bunun yanında enflasyon oranları seçimlerden hemen önce düşüklük göstermiştir. Bunların sonucunda 1965 seçimleri gerçekleşmiştir. 1965 seçimleri “temsilde adalet” ilkesi açısından Türkiye’de yapılan seçimler içerisinde en adaletli seçimler olmuştur. AP 0,4, CHP 1,1, MP 0,6, YTP 0,5, fazla temsil edilmişlerdir.

1969 seçim döneminde reel kamu gelirlerinde bir önceki yıllara göre azalma görülmüş, 1968 yılında %4 olan enflasyon oranı seçim yılında %8 olmuştur. Para arzında %10 gibi bir artış görülmüştür. 1969 seçimlerine gelindiğinde milletvekili sayısını 256’ya çıkaran AP tek başına hükümet kurabilecek bir çoğunluk elde etmiştir. Bunun yanında iktidar ve ana muhalefet partileri aşırı temsil edilirken diğer partiler eksik temsil edilmiştir. 1969 seçimleri, 1980 öncesinde uygulanan nispi temsil seçim sistemleri içerisinde partilerin aldıkları oy oranları ile temsil oranları arasındaki

farklılığın %10,4 oranı ile en yüksek düzeyde gerçekleştiği seçimler olmuştur. Yönetimde istikrar anlamında pek fazla olumsuz bir durum olmamıştır.

1963-1970 döneminde ekonomide yüksek büyümeler ve fiyat istikrarları bir arada yaşanmıştır. Ancak 1970'den sonra ekonomide fiyat istikrarı bozulmuş, dış ticaret açıkları daha fazla artmaya başlamış, döviz darboğazı yaşanmıştır. Bunların sonucunda 1970'de TL'nin devalüe edildiği bir ekonomik önlem paketi uygulamaya konulmuştur. Devalüasyon sonrasında dış ödemeler geçici bir rahatlama yaşamış fakat 1971 muhtırası ve OPEC'in 1973 yılında petrol ihraç fiyatlarını arttırması Türkiye'nin önce dış ödemelerinde daha sonra ekonominin genelinde tahribata yol açmış ve ülkenin iç ekonomik dengesini bozmuş aynı zamanda uluslararası ekonomik ilişkilerde sorunlara yol açmıştır. 1977 yılına gelindiğinde ödemeler bilançosu açığı önemli derecede artmış bu durum daha fazla dış borçlanmaya sebep olmuştur. Dış borçlar kısa vadede ödenemeyecek gibiydi bu nedenle uzun vadeye dönüştürmek için İMF ile ilişkiler yoğunlaşmış ve stand-by anlaşması imzalanmış ve borçlar ertelenmiştir. 1979 yılında tekrar bir devalüasyon olmuş ancak sorunlara çözüm getirilememiştir. Sanayinin büyüme hızı eksi %5 oranına kadar gerilemiştir. 1973 ve 1977 seçimlerinde istikrar sağlanamamış, istikrarsız bir yapı oluşmuştur.

Nispi temsil sistemi, 1970'lerden başlayarak Türkiye'de yönetimde istikrar sorunu yaratmakla eleştirilmiştir. 1973 seçimler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi'nin %7,8, Adalet Partisi'nin ise %3,3 oranında fazla temsil edilmelerine karşılık; Demokrat Parti %1,9, Milli Selamet Partisi %1,1, Milliyetçi Hareket Partisi %2,7, Türkiye Birlik Partisi %0,9 oranında esik temsil edilmişlerdir (Yıldırım, 2001:219). Koalisyon hükümetlerinin kurulmasına imkân veren bu seçim sistemi de sonuçları itibariyle tartışılmıştır. 1977 seçimleri sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi %5,9 ve Adalet Partisi %5,1 oranında fazla; Milli Selamet Partisi %3,3, Milliyetçi Hareket Partisi %2,8, Cumhuriyet Güven Partisi %1,2 ve Demokrat Parti ise %1,7 oranında eksik temsil edilmişlerdir (Yıldırım,2001:223). 1969, 1973, 1977 yıllarında daha fazla temsil mekanizması ön plana çıkmıştır.

3.3. 1980 ve SONRASI DÖNEM

3.3.1. 1980-1991 Dönemi

Özellikle 1970’li yıllarda ortaya çıkan petrol şokları, ihracatın yetersiz olması, dış ticaret açığının artması, hızlanan enflasyon ve bunların sonucunda ülke içi siyasi gerginliklerin artması 24 Ocak 1980 istikrar tedbirlerinin alınması düşüncesini doğurmuştur. 24 Ocak kararlarının öncelikli hedefi enflasyonu denetim altına almak, içerde arz-talep dengesini dışarıda ise ödemeler dengesini sağlamaktır.

24 Ocak 1980 istikrar tedbirlerinin uygulanması ile birlikte Türkiye ekonomisinde 1980-1982 yılları arasında büyüme hızı eksiden artışa dönerken enflasyon hızı ise önemli oranda düşüş göstermiştir. 1983 yılı seçimleri sonrasında iktidara gelen ANAP kısa sürede döviz kuru, faiz haddi, dış ticaret ve yabancı sermaye politikalarında esaslı değişikliğe gitmiş, ekonomide canlılık yaratmak ve dönüşümü hızlandırmak için genişletici para ve maliye politikaları uygulamaya başlamıştır. 1984-1988 dönemine bakıldığında bu dönemde ihracatın çeşitli teşviklerle desteklendiği, TL’nin dolar karşısında reel bazda %40 oranında devalüe edildiği, ihracat artış hızının yavaşladığı, ithalatın artmaya devam ettiği görülmektedir. 1988 yılına gelindiğinde ise ekonominin döviz açığı büyümüş, tüm kesimler devalüasyon beklentisi içerisine girmişlerdir. Devalüasyon beklentisi ve yüksek enflasyondan kaynaklanan reel faiz düzeyindeki düşme, para ikamesi olgusunu hızlandırmış ve tasarrufçular TL’den kaçıp döviz ve altına yönelmiş, bunun sonucunda 1988-1989 stagflasyonu yaşanmıştır. Bu durumdan kurtulmak için 4 Şubat 1989 kararları alınmıştır (Yaşar, 2004:73-74).

1989 yılında çıkarılan kararla birlikte TL’nin konvertibilitesinin kabul edilerek uluslararası sermaye hareketlerinin tam liberalizasyonu gerçekleşmiştir (Eşiyok, 2006:20). Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ekonomide dengesizliklere sebep olmuş ve krizin 1991 yılındaki savaşa dönüşmesiyle Ortadoğu pazarı daralmış, uluslararası sermaye hareketlerinde yavaşlama olmuştur. 1991 yılının sonlarında erken seçim kararı alınmış ve genişletici maliye politikası uygulaması ile bir canlılık yaşanmıştır.

Tablo 27: 1980- 1990 Arası Makro Ekonomik Göstergeler

Yıllar	Enflasyon	Büyüme	İşsizlik (%)	Dış Tic. Açığı	İç Borç (Milyar TL)	Dış Borç (Milyon \$)	Cari İşlemler Milyon \$
1980	-	-	8,3	4999	-	16,227	-3,408
1981	-	-	7,3	-	12	-	-1,936
1982	-	-	7,2	-	178	-	-952
1983	-	-	7,9	3507	271	18,385	-1,923
1984	50,3	5,9	7,8	3623	692	20,659	-1,439
1985	43,2	5,1	7,3	3385	1,142	25,476	-1,013
1986	29,6	8,1	8,1	3648	1,615	32,101	-1,465
1987	32,0	7,4	8,5	3967	2,841	40,428	-806
1988	68,3	3,7	8,4	2673	3,763	40,722	1,596
1989	69,6	1,9	8,7	4167	8,520	41,751	961
1990	-	-	7,4	9343	12,314	49,035	-2,625

Kaynak: (Dolanay, 2015:20-21) ; (Sürücü, 2014:50).

1983 seçimlerine gelindiğinde ise 1982 Anayasasıyla beraber birtakım değişiklikler yapılmış ve nispi temsil sisteminin bir türü olan Çifte Barajlı d'Hondt Sistemi uygulanmıştır. Böylelikle “%10 ülke barajlı”, “seçim çevresi barajlı” ve “geniş seçim çevreleri daraltılmış” bir seçim sistemi benimsenmiş ve istikrar ilkesini ön plana çıkartarak “yönetilebilir demokrasi” garanti altına alınmıştır. Yönetilebilirliğe seçim sistemiyle de takviye ihtiyacı duyulmuştur.

1987 seçimleri Türkiye’de bugüne kadar uygulanan nispi temsil seçim sistemleri içerisinde en fazla “temsilde adalet” ilkesinin göz ardı edildiği ya da “yönetimde istikrar” ilkesinin vurgulandığı seçimler olmuştur. Seçim sonucunda Anavatan Partisi %28,6 oranında fazla temsiline karşılık Sosyal Demokrat Halkçı Parti %2,8, Doğru Yol Partisi %6 oranında eksik temsil edilmiştir. Dolayısıyla bu seçimler öncesi yasal düzenlemeler sonucunda oluşturulan seçim sistemi “büyük partileri” değil, fakat

yalnızca “birinci partiyi avantajlı kılma özelliği” taşımıştır (Yıldırım, 2001:233). Aynı seçim sistemi uygulaması 1991 seçimlerinde de uygulanmış ve sistemin büyük partilerin lehine işlemesi sürdürülmüştür. 1991 seçimlerinde, 1987 seçimlerinde olduğu kadar olmasa da seçim sistemindeki değişikliklerin neden olduğu adaletsiz temsil kendini göstermiştir ancak, önceki seçimlerde %20’lere varan temsil edilmeyen oy oranı sorunları bu seçimlerde yaşanmamıştır.

3.3.2. 1992-2000 Dönemi

1990 yılında Körfez Krizi’nin yaşanması, 1991 yılı erken seçimlerin yarattığı belirsizlik sonucu, olası bir döviz krizi TCMB’nin piyasalara zamanında müdahalesi ile önlenmiştir. 1989 yılını takiben krizin patlak verdiği 1994 yılına kadar GSMH’de çok ciddi aşağı yukarı hareketler söz konusu olmuştur. Türkiye ekonomisi 1992 yılına, yaşanan Körfez Krizine paralel olarak gelişen cari işlemler açığı, sıfıra yakın büyüme, artan kamu açıkları ve kronik hale gelen enflasyon olgusu ile birlikte girmiştir. Toplam talebin 1993 yılında canlanması; hem reel kesim hem de finans kaynaklarının sınırlarını zorlamış ve kamu otoritesi ek mali kaynak elde edebilmek adına tahkim yoluna başvurmak suretiyle Merkez Bankasından avans kullanmıştır. Türkiye, 1993 yılı sonrasında artık gelenekselleşen kriz senaryoları ile tekrardan karşı karşıya kalmış. Bu çerçevede, bütçe açıkları artmış, fiyatlar genel seviyesi yükselmiş, ithalat ve ihracat arasındaki denge ithalat lehine bozulmuş ve dış borçların servisi ekonomiyi çok ciddi bir biçimde altyapısı hazır olan kriz sürecinin içine atmıştır (Karaçor ve Alptekin, 2006:311). İşte ekonomiyi bu kriz ortamından çıkartabilmek, kamu açıklarını azaltmak ve ekonomik istikrarı sürekli kılmak adına 5 Nisan 1994 istikrar tedbirleri uygulanmıştır. 5 Nisan 1994 tedbirleri ile 1995 yılının ortalarına kadar daraltıcı maliye politikası uygulanmıştır. Daha sonra 1995 yılının sonlarına doğru ülkenin siyasi belirsizliğe sürüklenmesi erken seçim kararı alınmasına sebep olmuştur.

Türkiye’de 1989 yılına kadar KİT’ler genelde kar ederken, bu yıldan sonra zararları hızla artmaya başlamıştır. 1991 yılında zararları 17,6 trilyon liraya yükselmiştir. 1989 yılında başlayıp 1990, 1991 ve 1997 yıllarında devam eden yüksek oranlı ücret artışları, KİT zararlarının ortaya çıkmasında en büyük etken olmuştur. 1991 yılı içinde yapılan toplu iş sözleşmelerinde ortalama %165 artış yapılmıştır. KİT’lerin

zararlarındaki hızlı artış, istihdam maliyetlerindeki yükselişin fiyatlara gerektiği gibi yansıtılmamasından kaynaklanmıştır (Toruk, 2005:501).

Tablo 28: 1990-2000 Arası Makro Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSYH (Bin \$)	Dış Ticaret Dengesi (Milyon TL)	İşsizlik (%)	Kişi Başına Milli Gelir (USD)	Dış Borç Stoku (Bin \$)	İç Borç Stoku (Bin \$)	Büyüm e (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)
1991	200,501	-7,290	8,5	2,666	52,381	23,417	0,9	59,2	8,7
1992	210,583	-8,076	8,4	2,766	58,595	28,201	6,0	61,4	9,0
1993	238,377	-14,081	9,2	3,093	70,512	32,527	8,0	60,3	9,4
1994	176,955	-4,167	8,3	2,195	8,705	26,908	-5,5	149,6	9,1
1995	225,940	-13,152	7,3	2,841	71,986	29,798	7,2	64,9	8,1
1996	243,411	-10,264	6,3	3,005	79,299	38,836	7,0	84,9	7,1
1997	253,755	-15,048	7,2	3,110	84,356	41,494	7,5	91,0	7,3
1998	270,946	-14,038	6,7	3,247	96,351	44,658	3,1	54,3	7,4
1999	247,543	-9,771	7,4	2,912	103,123	54,555	-3,4	62,9	8,2
2000	265,384	-22,057	6,5	3,060	118,602	58,394	6,8	32,7	7,0

Kaynak: (Akgün, 2014: 91-103); ekodialog.com.

1995 seçimlerinden önce seçim kanununda yapılan bir değişiklikle Çifte Barajlı d'Hondt + Kontenjan Sistemi terk edilerek yerine Ülke Barajlı d'Hondt Sistemi getirilmiştir (Sarıkoca, 2010:211). Yani ülke barajı aynen devam edilecek ancak çevre barajı olmayacaktı. 1995 seçimleri temsilde adalet açısından buraya kadar üzerinde durduğumuz 1980 sonrası seçimler arasında en adil seçim sistemi olarak durmaktadır. İstikrar açısından bakıldığında ise, etkin ve yasal barajları düşürmesi nedeniyle, önceki seçimlere göre parti sayısında bir artışa yol açmış, yürütme erki koalisyon hükümetine teslim edilmiştir (Yavaşgel, 2014:174). İstikrarsızlık sorunu bu seçimlerde de yaşanmıştır.

1995 seçimleri sonucunda ortaya çıkan istikrarsızlıklar, kamu açıklarını azaltma yönündeki girişimleri engellemiş ve kamu açıklarının borçlanma yöntemiyle finansmanına devam edilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde konsolide bütçe harcamalarının GSMH'ye oranı %27,7'ye çıkmış, faiz dışı harcamalarda belirgin artışlar ortaya çıkmıştır. 1998 Temmuz'unda hükümet, IMF'nin öncülüğünde kapsamlı bir anti-enflasyonist program başlatmıştır. Fakat 1999 Mart ayında erken seçim kararı alınması kamu harcamalarını artış yönünde teşvik etmiş, 1999 yılının ilk 6 ayında maliye politikalarının gevşetilmesine yol açmıştır. Son olarak ise hükümet Aralık 1999'dan 2002'nin sonuna kadar enflasyonu tek rakamlı bir orana azaltmayı amaçlayan başka bir anti-enflasyonist programı benimsemiş ve programın başlamasından sadece 7 ay sonra Türkiye sert bir finansal krize Kasım 2000'de yakalanmıştır (Yaşar, 2004:86). 1999 yılı sonunda uygulamaya konulan anti-enflasyon programının sağlıklı işlememesinden dolayı Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ortaya çıkmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin para piyasalarındaki yansımaları ise faiz oranları ve döviz kurlarının artışı olmuştur. Ekonomide yaşanan 2000 krizi sonrası, sabit döviz kuru sistemine son verilmiş ve dalgalı kur sistemine geçilmiştir.

1995 ve 1999 seçimlerinde ne temsil adaletinin ne de yönetimde istikrarın tam olarak gerçekleşmediği seçimler olduğunu görüyoruz. Her iki seçimde de parlamentoya beşer parti girdi. %10 seçim barajı yüzünden oy verenlerin 1995'te %15'i; 1999'da ise %20'si parlamentoda temsil edilemedi. 1999'da ancak üç partinin koalisyonuyla bir iktidar ortaya çıktığı düşünülünce bu seçimlerde ne temsilde adaletin ne de yönetimde istikrarın sağlanamadığı görülecektir (Bulut, 2015:3). Ülke barajlı d'Hondt Sistemi fazla bir değişikliğe uğramadan 1999 ve 2002 seçimlerinde de aynen geçerliliğini korumuştur.

3.3.3. 2000-2015 Dönemi

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı net makroekonomik hedefler ortaya koyamamış bu nedenle de krizlerden kaynaklanan belirsizlik ortamından çıkılmasını kolaylaştıramamıştır. Aynı zamanda Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı artan işsizlik, Türkiye'nin içinde bulunduğu durgunluk ve yüksek enflasyon sorunlarına bir çözüm bulamamıştır. Sonuç

olarak 2001 yılında bir takım sıkıntılar yaşanmış; negatif büyüme, %68,5'lik enflasyon oranı, %8,4'lük işsizlik oranı, 84,9 milyar dolar iç borç stoku, 38,7 milyar dolar dış borç stoku oluşmuştur. 2002 seçimleri temsilde adalet ilkesinin en çok zedelendiği seçimler olmuştur. Yönetimde istikrar ise hem 2002 hem de 2007 seçimlerinde sağlanabildiğini söyleyebiliriz.

2002- 2005 döneminde 4 yıl kesintisiz büyüyen Türkiye ekonomisi, enflasyonu da kontrol altına alabilmiştir. Ancak, yüksek büyüme, kamu mali disiplini ve enflasyonun kontrol altına alınması ile birlikte yüksek ithalat artışları, yüksek cari işlemler açığı, yüksek işsizlik oranı ve reel kurda ciddi değerlenme gibi olumsuz unsurlar da ekonominin yapısında mevcut olan parametreleri ifade etmektedir. 2001–2005 yılları arasında reel kur, %42 civarında değerlenmiş, ithalat artışları ihracattan çok daha hızlı olmuş, toplam ithalat 41 milyar dolardan 117 milyar dolara yükselmiş, 2001 yılında 3,4 milyar dolar fazla veren cari işlemler dengesi, 2005 yılında milli gelirin %6'sının üzerinde 22,5 milyar dolarlık bir açığa dönmüş, 3,5 milyon istihdam yaratılmasına rağmen, genel işsizlik oranı %9,5 – 10 seviyelerinin altına çekilememiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006:314). 2006 yılına gelindiğinde ise enflasyon ve iç borçlanma oranlarında iyileşme görülmüş ancak Haziran ayında döviz kuru dalgalanmasının ve harcama kalemlerinde herhangi bir iyileşme gösterememesinin etkisiyle ekonomi 2006 yılının ikinci yarısında yavaşlama sürecine girmiştir. AKP hükümeti ekonomik açıdan reformlar yaparak başarı sağlamış fakat işsizlik problemini çözmeye başarı sağlayamamıştır. 2007 yılının ortalarında hissedilen dünyada baş gösteren küresel kriz Türkiye'yi de etkisi altına almış ve büyüme rakamları düşüş göstermeye başlamış, reel sektör ise olumsuz etkilenmiştir. Bankacılık alanında ise herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır. Bunun nedeni ise 2000-2001 krizlerinden alınan dersler sonucunda güçlü bir bankacılık sisteminin oluşmasıdır. Tüm bu gelişmeler ülkeyi 2007 Temmuz seçimlerine götürmüştür.

2007 seçimlerinde de % Barajlı d'Hondt Sistemi uygulanmıştır. Seçimlerde temsil adaletsizliğini gideren en önemli etken, başta AK Parti olmak üzere, ilk sıralardaki partilerin oy oranlarının yüksek olması ve % 10'luk ülke barajını zorlayan partilerin bulunmamasıdır. 22 Temmuz 2007 seçimlerinde ise seçmen tercihlerinde bölünme yaşanmamış olması, temsil adalet bakımından olumlu sonuç vermiştir. Ancak 2002 seçimlerinin aynısı 2007 seçimlerinde de olmuştur. 22 Temmuz 2007 genel

seçimleri hem temsilde adalet ilkesi hem de yönetimde istikrar ilkesi anlamında 2002 seçimlerine göre “ileriye gidiş” niteliğindedir (Ateş, 2013:109).

2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel ekonomide ortaya çıkan daralmaya bağlı olarak Türkiye ekonomisi yavaşlama eğilimine girmiştir. Bu durum özellikle cari dönem ekonomik gelişmelere daha duyarlı olan dolaylı vergilerde bir düşüşe yol açmıştır. 2009 yılında küresel finans krizinin, hem ekonomideki daralma hem de krize karşı alınan önlemler nedeniyle bütçe üzerinde olumsuz etkileri görülmüştür. 2008 yılı ortalarında başlayan küresel kriz 2009 yılının özellikle ilk yarısında gittikçe derinleşmiştir. 2009 yılının sonlarına doğru dünya çapında baş gösteren toparlanma emareleri 2010 yılında güçlenerek devam etmiştir. Bununla birlikte toparlanmanın gücü ve hızı ülkeler arasında farklılıklar göstermiştir. 2001 yılı itibariyle gerçekleştirilen ekonomik programlar ve yapısal değişiklikler sayesinde Türkiye ekonomisi, 2002 yılından itibaren 2008 yılına dek büyümede pozitif rakamlara ulaşmış, 2009 yılında yaşanılan küresel ekonomik krizde % -4,7 oranında küçülmüştür. 2010 yılında ise ülke ekonomisi %8,9 oranında büyüme göstererek Avrupa'nın en hızlı büyüyen ekonomisi olmuştur. 2011 yılında ise büyüme trendi devam ederek %8,5 oranında gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2008-2009 krizi sırasında işsizlik hızla yükselmiş, 2010 ve 2011 yılında azalma eğilimi içine girmiştir. İhracat ve ithalat 2010 ve 2011 yılında 2009 yılına göre hızla artmış, bununla beraber ithalattaki artış hızı ihracata oranla çok daha fazla olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013:16-17). Bu anlamda 2011 seçimlerinde yönetimde istikrarın sağlandığını söyleyebiliriz.

12 Haziran 2011 genel seçimlerinde de, % 10 lke Barajlı d'Hondt Sistemi uygulanmıştır. Katılım oranının % 87,16 olarak gerçekleştiği 12 Haziran 2011 seçimlerinde, kullanılan toplam oyların yaklaşık % 95'inin parlamentoda temsil edildiği görülmektedir. 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimleri dikkate alındığında bu oran, temsil adaleti bakımından oldukça ileri bir düzeyi ifade etmektedir. Aynı zamanda 2007 ve 2011 seçimlerinde temsilde adalet ve yönetimde istikrar aynı anda gerçekleşmiştir.

2015 yılı Türkiye ekonomisi için zorlu bir yıl olmuştur. Küresel ekonomik büyümeye yönelik tedirginlikler, ABD Merkez Bankası'nın (FED) faiz artırımının Türkiye'ye etkileri ve dolardaki güçlü hareketliliğe bağlı rekorların grldği bir yıl olmuştur. Ancak bu negatif durumlara karşın büyüme beklenmedik bir Şekilde yükselme

göstermiş, ekonomi %3,4 gibi hatırı sayılır bir büyüme yakalamıştır. 2015 yılının sonlarına doğru ise biraz yavaşlama göstermiştir. 2015 yılında hem döviz kurlarında önemli dalgalanmalar hem de Euro/Dolar paritesinde dolar lehine gelişmeler yaşanmıştır. Gelirleri daha çok euro, ödemeleri ise daha çok dolarla olan Türkiye açısından bu gelişme olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Nitekim döviz borcu olan girişimciler önemli miktarlarda kur zararı yaşamıştır. 2015 yılında istihdam artışı işgücüne katılımdaki artış ile dengelenmiştir. Özellikle hizmet sektörü tarım dışı istihdamı sürüklerken sanayi sektörünün katkısı sınırlı olmuştur. 7 Haziran ve 1 Kasım seçimleri arasında kalan 5 aylık siyasi belirsizlik sürecinin, 2015 yılında reel sektöre olumsuz yansıdığı, yılın başında yakalanan olumlu beklentilerin tam olarak gerçekleşmediği görülmüştür.

Tablo 29: 2002-2015 Arası Makro Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSYH (Milyar USD)	Kişi Başına Gelir(USD)	Büyüme (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Bütçe Açığı (%)	Cari Açık (%)
2002	231	3.492	6,2	29,8	10,8	-11,2	-0,3
2003	305	4.592	5,3	18,4	11,0	-8,8	-2,5
2004	390	5.775	9,4	9,3	10,8	-5,4	-3,7
2005	482	7.036	8,4	7,7	10,6	-1,5	-4,6
2006	526	7.597	6,9	9,6	10,2	-0,5	-6,1
2007	649	9.247	4,7	8,4	10,3	-1,6	-5,9
2008	742	10.444	0,7	10,1	11,0	-1,8	-5,7
2009	617	8.561	-4,8	6,8	14,0	-5,5	-2,2
2010	732	10.079	9,2	6,4	11,9	-3,6	-6,2
2011	774	10.444	8,8	10,5	9,8	-1,3	-9,7
2012	786	10.497	2,2	6,2	9,2	-2,2	-6,0
2013	823	10.822	4,2	7,4	9,7	-1,2	-7,9
2014	800	10.404	2,9	8,2	10,9	-1,3	-5,7
2015	720	9.261	4,0	8,8	10,6	-1,2	-4,5

Kaynak: (<http://www.mahfiegilmez.com/2015/04/akpnin-ekonomide-13-yl.html>, 2015);
(<http://www.mahfiegilmez.com/p/gostergeler.html>)

2015 seçimlerinde tek partili iktidarın istikrar getireceğini veya koalisyonun istikrarsızlık getireceğini savunan AKP istikrarın kazanması içinde erken seçim kararı almıştır. AKP her iki seçimde de yüksek temsil hakkı almıştır. Temsilde adalet bakımından ideale giderken yönetimde istikrar açığı ortaya çıkmıştır. Tabi bu mutlak bir

adalet değil, ama önemli ölçüde sağlanmış bir adaletten söz ediyoruz. Sadece AK Partinin tek başına iktidar olamaması değil burada istikrarsızlığı gösteren şey, parlamentoda temsil imkânı bulan partiler arasında koalisyon kurma konusunda bir mutabakatın ortaya çıkmamasına dayanarak bu istikrarsızlığa işaret edilmektedir (Bulut, 2015:6).

Burada tabloya baktığımız zaman bu dönemde yönetimde istikrarın sağlandığını söyledik ancak ekonomiye baktığımızda bunu pek görememekteyiz. 1960-1970 yılları arasındaki ekonomik verilerdeki gibi iyi giden bir ekonomi yoktur bu dönemde. Hâlbuki 2000-2015 dönemi yönetimde istikrarın en fazla sağlandığı dönemlerden biri olmuştur. Geçmiş dönem ekonomilerine baktığımızda o kadar olumsuzluklara rağmen ekonomi iyidir. 2000-2015 dönemine baktığımızda ise yönetimde istikrarın sağlandığını söylüyoruz ancak bunu ekonomide görememekteyiz.

3.4. TEMSİLDE ADALET - YÖNETİMDE İSTIKRAR İKİLEMİ

Bilindiği üzere modern demokrasilerde seçim sistemi siyasal sistemin birçok unsurunu etkilemektedir. Somut olarak bakıldığında seçim sisteminin iki temel işlevi söz konusudur: “Temsilde Adalet” ve “Yönetimde İstikrar” ilkeleri. Birincisi halkın yönetime katılarak değişik görüşlerin iktidara yansımaları sağlamak ki bu temsilde adaleti ön plana çıkarmaktadır. İkincisi ise, hükümetlerin oluşmasını sağlamak işlevidir bu da yönetimde istikrarı ön plana çıkarmaktadır.

Temsil adaleti, sistemin çok partililiğe uygun düşmesi ve çok sesliliğe uygun siyasal zeminin oluşması açısından son derece önemli ve bu yüzden de vazgeçilmez bir ilkedir. Yönetimde istikrar ise, Anayasa Mahkemesinin ifadesiyle, yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama organına yansıtacak yöntemler olarak algılanmaktadır ve bütün ülkelerin olduğu gibi Türkiye'nin de ihtiyacı olması bakımından önemlidir (Bulut, 2011:3).

Anayasamızın 67. Maddesinde bu iki ilkenin bağdaştırılması gerektiği söylenmektedir. Ancak bu iki ilke arasında hep bir çekişme, uyumsuzluk mevcuttur. Temsilde adalet ön plana çıktığında istikrarlı bir hükümetin oluşması arka plana itilmiş, yönetimde istikrar ön plana alındığında ise halkın temsil özelliği arka plana

geçmektedir. İşte burada en önemli sorun bu iki ilkedden hangisine daha çok ağırlık verilmesi gerektiğidir. Temsilde adalet partilerin aldıkları oy ile milletvekili sayısı arasındaki orantıdır. İstikrar ise devamlılık anlamında, seçim sonucunda sürekli güçlü hükümetlerin çıkartılmasıdır. Bu bağlamda, uygulanan seçim sistemlerinin bu iki ilkeyi sağlaması son derece önem arz etmektedir. İşte bu iki ilkedden birine öncelik verildiğinde diğerinin zarar görmesi değişik çeşitli seçim sistemlerinin ortaya çıkmasına ve hangi ilkeye ağırlık verilmesi gerektiği tartışmalarına sebep olmuştur.

Çoğunluk seçim sistemi, en çok oyu alan partinin seçimleri kazanmasıdır. Bu seçim sistemi yönetimde istikrarı kolaylaştırmakta, ancak temsilde adaletsizliğe yol açmaktadır. Çoğunluk sistemi halkın isteklerini tam olarak yansıtamamakta ve dolayısıyla temsilde adaleti sağlayamamaktadır. Burada en çok oyu alan partinin aşırı temsili söz konusudur. Ülkemizde 1946 yılında bu sistem uygulanmaya başlanmıştır. CHP'nin en çok oyu alması için kabul edilmiş ve işe yaramıştır. Ancak 1950 seçimlerinde DP geçerli oyların %53'ünü almış, parlamentodaki sandalyelerin ise %83'üne sahip olmuştur. Bu da almış olduğu oy oranıyla parlamentodaki sandalye sayısında ciddi dengesizliğe sebep olmuştur. Görülüyor ki çoğunluk sistemi her ne kadar yönetimde sürekliliği sağlasa da temsilde adalet bakımından sorun teşkil etmektedir. Aynı dengesizlik 1954 ve 1957 seçimlerinde de görülmüş ve aldıkları oy oranları ile sandalye sayısı arasında dengesizlik meydana gelmiştir.

Nispi temsil sisteminde ise, partilerin aldıkları oy ile parlamentoda temsil oranının birbirine yaklaştığı görülmüştür. Bu seçim sistemi halkın eğilimlerini parlamentoda yansıtmak bakımından adaletli bulunmaktadır ancak yönetimde istikrarsızlığa yol açtığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu sistem aynı zamanda küçük partilerin daha fazla etkin olmasını ve varlıklarını sürdürmelerini sağlamış, siyasal iktidarların, küçük partilerin seçmen eğilimlerini dikkate almaya yöneltmiştir. 1961 Anayasası döneminde nispi temsil sistemi benimsenmiş ve temsilde adalet amaçlanmıştır. Ancak bu sistem 1970'lerden sonra koalisyon hükümetlerinin çıkmasına sebep olmuş ve bununla beraber hükümet krizleri baş göstermeye başlamıştır. Küçük partiler aldıkları oyların ve temsiliyet güçlerinin çok üzerinde pazarlık güçlerine sahip olmuşlar bu da büyük siyasal istikrarsızlığa yol açmıştır. 1980'den sonra 1970'lerde yaşanan bu siyasal istikrarsızlık örnek gösterilmiş ve nispi temsil sistemi barajlı olarak

uygulamaya konulmuştur. Burada hem çok yüksek olan %10 barajı ve hem de seçim çevresi barajı 1995 yılına kadar uygulanmıştır.

Karma seçim sistemleri ise çoğunluk ve nispi seçim sisteminin sakıncalarını kaldırmak ve bu iki sistemin olumlu yanlarını almayı hedeflemiştir. Burada 1987 ve 1991 seçimlerinde hem %10 barajı hem seçim çevresi barajı hem de kontenjan uygulaması karma seçime örnek gösterilebilir. Ancak siyasal yapının bozukluğu nedeniyle bu sistem yönetimde istikrar açısından çözüm olmamış ve bu sistemden vazgeçilmiştir.

Tablo 30: Çok Partili Dönemde Uygulanan Seçim Sistemleri ve İki İlkenin En Çok Öne Çıktığı Seçimlerin Ekonomisi

Seçim Sistemleri	Uygulandığı Milletvekili Seçimler	İki İlkenin Öne Çıktığı Seçimler	İşsizlik %	Büyüme %	Enflasyon %
a. Çoğunluk Esasına Dayalı Seçim Sistemi		1952	1,9	11,9	6,8
Liste Usulü Çoğunluk (Yönetimde İstikrar İlkesinin En Çok Öne Çıktığı Sistem)	1946, 1950, 1954, 1957	1953	2,8	11,2	6,3
b. Nispi Temsil Esasına Dayalı Seçim Sistemi		1954	3,2	-3,0	12,0
Çevre Barajlı d'Hondt+Kontenjan	1987, 1991	1955	3,1	7,9	9,9
Çifte Barajlı d'Hondt	1983	1956	3,2	3,2	13,2
Ülke Barajlı d'Hondt	1995, 1999, 2002, 2007, 2011, 2015	1964	3,5	4,1	1,2
Çevre Barajlı d'Hondt	1961	1965	3,7	3,1	8,1
Barajsız d'Hondt	1969, 1973, 1977	1966	3,6	12,0	4,8
Milli Bakiye (Temsilde Adalet İlkesinin En Çok Öne Çıktığı Sistem)	1965	1967	4,8	4,2	7,6

Kaynak: (Yüce, 2008:19); (<http://terrasus.com>).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere temsilde adalet ilkesine en yakın olan seçim sistemi Milli Bakiye Sistemidir ve bu sistem 1965 seçimlerinde uygulanmıştır. 1965 seçim öncesi ve sonrası ekonomik yapıya baktığımızda genel itibariyle veriler seçim öncesi düşüklük gösterirken seçim sonrası işsizlik, enflasyon rakamları yükselme göstermiştir. Yönetimde istikrar ilkesine en yakın olan seçim sistemi ise Çoğunluk Sistemidir ve bu sistem 1954 seçimlerinde özellikle adaletsizliğin en açık örneği olmuştur. Ekonomik yapıya baktığımızda ise enflasyonun özellikle seçim yılında çift rakamlara ulaştığını görmekteyiz.

Görülüyor ki seçim sistemimiz tek başına ne temsilde adaleti ne de yönetimde istikrarı sağlamıştır. Bu nedenle her ne kadar temsilde adalet açısından bazı seçimler de problem doğurmamış olsa da Türkiye’de demokratik sisteme zarar veren en önemli şey %10 gibi yüksek bir seçim barajının uygulanıyor olmasıdır. Muhalefetteyken barajı yüksek bulup, iktidara geçince seçim barajını unutup, bu adaletsiz durumu düzeltmeye kimse yanaşmamaktadır. Durum böyle olunca da bu adaletsizlik varlığını hala sürdürmektedir. Aynı zamanda ülkemizde uygulanan %10 seçim barajı dünyadaki en yüksek seçim barajıdır. Bu anlamda adaleti sağlamak adına seçim barajının aşağıya çekilmesi gerekmektedir. Yönetimde istikrar açısından baktığımızda bunun istikrarsızlık yaratacağı düşünülebilir ancak siyasi tarihimize baktığımız zaman bu kadar yüksek bir baraja rağmen istikrarsızlığın yaşandığı dönemler de olmuştur.

Bu bağlamda alternatif bir seçim sistemi ülkemize getirilmesi gerekmektedir. Temsilde adalet sağlandığı zaman ekonomide bir takım olumsuzluklar oluşmakta, istikrar oluşturulmak istendiğinde ise demokratikleşme süreci aksayabilmektedir. Burada önemli olan fikirlerin tam olarak meclise yansımaları, tam olarak temsil edilebilme olduğu için uygulanacak seçim sisteminin de buna yönelik olması gerekmektedir. Bu iki ilkeyi bağdaştırmak çok zor olduğundan belki bu gibi yollara başvurularak daha makul bir seçim sistemi oluşturulabilir.

SONUÇ

Demokrasi egemenliğin halka ait olduğu, halkın ülkeyi yönetme yetkisinin doğrudan doğruya kendi seçtiği temsilciler yoluyla kullanıldığı bir rejim şeklidir. Bu rejimin doğru bir şekilde işleyebilmesi için ise ülke yönetimindeki temsilcilerin doğru bir şekilde seçilmesi gereklidir. Bu amacı gerçekleştirmeye en uygun olan seçim sisteminin kurallarının belirlenmesi temsili demokrasilerin her zaman en önemli konusu olmuştur. Herhangi bir ülkede uygulanan seçim sistemi o ülkenin demokratik niteliğini belirlemektedir.

Seçim sistemleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte hatta aynı ülkede bazı siyasal konjektürlere göre zamandan zamana değişim göstermektedir. Ülkeler ise farklı seçim sistemleri karşısında hangisini benimseyecekleri konusunda bazı tercihlerde bulunurlar. İlk başta istenen halkın seçimlerde mükemmel bir şekilde temsil edilmesi, tüm görüşlerin mecliste temsil edilme olanağının olmasıdır. Ancak bu istek her zaman mümkün olmamaktadır. Bugüne kadar yapılan seçimlerde uygulanan seçim sistemlerinden bazıları temsilde adaleti ön plana çıkarırken bazıları yönetimde istikrarı ön plana çıkarmıştır. Her iki ilkenin de tam olarak yansıtıldığı bir dönem olmamıştır. Seçim sistemlerinin ‘yönetimde istikrar’ ve ‘temsilde adalet’ olarak tanımladığımız iki tür yararından söz edilebilir. Ancak her iki ilkenin de çok önemli olmasına karşın bir arada bulunması çok zordur. Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri yönetimde istikrar ilkesini hayata geçirirken, nispi temsil esasına dayanan sistemlerde temsilde adalet ilkesinin uygulanabildiğini görmekteyiz. Bazı seçim sonuçları tek başına iktidarı ve dolayısıyla yönetimde istikrarı sağlamakla birlikte temsilde adaletsizliği hat safhaya çıkarmıştır. Bazıları ise temsilde adaleti sağlamış istikrarı arka plana itmiştir. Bir de bu iki tip arasında yer alan karma seçim sistemleri mevcuttur. Karma sistemler, nispi temsil ve çoğunluk sistemine ait ya da her iki sistemde bulunmayan unsurların birleştirilmesi yoluyla üretilebilmektedir. Ancak çoğunlukla karma seçim sistemleri büyük oranlarda artık / eksik temsil olgusuna yol açmaktadır bu ise temsilde adaleti olduğu kadar, yönetimde istikrarı da gerçekleştirmekten uzak kalmaktadır.

Türkiye’de seçim ve seçim sistemlerine baktığımız zaman demokratik seçim şartlarının 1950’den sonra sağlanabildiği görülmüştür. Tek partili süreçten günümüze kadarki sürede birçok seçim sistemleri uygulanmış ancak hiçbiri kalıcılığını koruyamamıştır. Çok partili süreçle beraber seçimlerin tek turlu yapıma çalışmaları başlamış ve tek turlu seçim kabul edilmiştir. 1946-1960 dönemi çoğunluk sistemine dayanmaktadır. Seçimler tek turlu olduğu gibi aynı zamanda gizli oy açık sayım esasına göre uygulanmaktadır. Seçimlerde siyasi partilerin aldıkları oy oranı ile parlamentoda temsil edilme arasındaki oran temsilde adaletsizliğin en belirgin özelliği olmuştur. 1950, 1954, 1957 seçimlerinde istikrar ilkesi ön plana çıkmış ve üç seçimde de bir parti iktidar olmuştur. Ancak bu üç seçimde ne yazık ki temsilde adalet ilkesi olumsuz şekilde etkilenmiştir.

1960-1980 döneminde nispi temsil sisteminin çeşitli türleri seçimlerde uygulanmıştır. 1960 yılında silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasıyla beraber seçim sistemleri yeniden düzenlenmiş ve yönetimde istikrar yerine temsilde adalet ilkesi esas alınmıştır. 1961 seçimleriyle beraber Barajlı d’Hondt sistemi uygulanmıştır. 1965 seçimlerinde nispi sistemin en uç örneği olan Milli Bakiye sistemi, 1969 seçimlerinde Barajsız d’Hondt sistemi uygulanmıştır. Bu dönemde aynı zamanda ilk kez koalisyon hükümetleriyle karşılaşmıştır. Türkiye ekonomik bunalımlar ve siyasal anlamda bunalımların etkisi ile siyasal çalkantılara girmiş, 1971 yılında ise askeri muhtıra ile karşılaşmıştır. 1973 ve 1977 seçimlerinde Barajsız d’Hondt sistemi uygulanmıştır. Bu seçimlerin sonucunda koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Aynı zamanda 1973-1980 yılları arasında Türkiye ciddi hükümet istikrarsızlığı ile karşılaşmıştır. 1965 seçimlerinde uygulanan Ulusal Artık Sistemi küçük partilere en çok yarar sağlayan seçim sistemi olmuştur. 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde uygulanan d’Hondt sistemi de büyük partilere avantaj sağlamakla beraber küçük partileri de korumaya yönelik sonuçlar çıkarmıştır.

1983’ten sonra uygulanan seçim sistemi, nispi seçim sistemi olarak devam etmişse de, sisteme eklenen yöntemler ile çoğunluğa yakın sonuçlar doğuran bir yapı ortaya çıkmıştır. 1983 seçiminde ANAP tek başına iktidar olarak ortaya çıkarken, özellikle 1987’de uygulanan Çift Barajlı-Kontenjanlı d’Hondt Usulü ile ANAP %30’a yakın bir aşkın temsil ile tek başına iktidar olunca, büyük bir siyasal meşruiyet tartışması yaşanmıştır (Özgül, 2002:268). 1991 seçimleri, Çifte Barajlı d’Hondt Sistemi

ve Kontenjan Uygulaması ile yapılmış, istenmemesine rağmen koalisyon hükümetlerinin kurulduğu yeni bir dönem başlamıştır. 1995 seçimleri, Barajlı d'Hondt sistemine göre yapılmış ve yine koalisyon hükümeti oluşumunu beraberinde getirmiştir. Bir önceki seçimde yaşanan benzer bir durum, 1995 seçimleri sonrasında da ortaya çıkmış ve üç yıl içinde üç ayrı koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yönetimdeki istikrarsızlık nedeniyle gelenek haline gelen erken seçim alışkanlığı 1999 seçimlerinde de devam etmiş ve yirmi partinin katıldığı seçimlerde sandıktan yine bir koalisyon hükümeti çıkmıştır. 2002'de yapılan seçimler de Barajlı d'Hondt Sistemi uygulanmış, barajı sadece iki parti geçmiştir. Bu sonuçlar tek başına iktidarı ve dolayısıyla yönetimde istikrarı sağlamakla birlikte temsilde adaletsizliği hat safhaya çıkarmıştır.

2002, 2007 ve 2011 seçimlerinde de temsilde adalet ilkesinin sağlanması adına seçim sistemlerinin yenilenmesi anlamında herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu durum ise çoğulcu demokrasi anlayışına ve nispi temsil esasına dayalı seçim sistemine aykırı olduğu gibi aynı zamanda Anayasa'nın 67. Maddesinde belirtilen "seçim kanunları temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde düzenlenir." hükmüne de ters düşmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Evin (2014), *Makroekonomik Göstergeler Işığında Ulusal ve Uluslar arası Krizler: Karşılaştırmalı Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (2005), “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, *Türkiye Birliği Dergisi*, S: 60, ss. 71-96.
- ALTAN, Cemal (1998), *1973 Sonrasında Türkiye’de Yapılan Genel Seçimlerin Değişik Seçim Sistemleriyle Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, Aralık.
- ALTAN, Cemal (2005), “Genel Seçimler - Yerel Seçimler İlişkisi (1983-2004)”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S:12, ss.174-190.
- ARASLI, Oya (1977), *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Getirdikleri*, Ankara, 1977.
- ARASLI, Oya (1972), *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekilliği Adaylığı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, No.311.
- ARMAOĞLU, Fahir (1953), *Seçim Sistemleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, No.34-16.
- ATEŞ, Ferhat (2013), *Seçim Sistemleri Bağlamında Türkiye’de İki Binli Yıllarda Genel Seçimler Üzerine Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- BALCI Ş. ve BAL E. (2007), “22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*”, S:33, ss. 5-28.
- BAYRAK M. Ve KANCA O. C. (2013), “Türkiye’de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri”, *Akademik Bakış Dergisi, Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler e-Dergisi*, S:35, ss. 1-20, Kırgızistan.
- BİNGÖL, Abdullah (2007), *Yüksek Seçim Kurulu ve Yüksek Seçim Kurulu Kararlarının Demokratik Seçime Etkileri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BULUT, Nihat (2002), “Temsilde Adalet İlkesi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimleri”, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, S:10, Aralık.

- BULUT, Nihat (2007), “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 22 Temmuz 2007 Seçimleri”, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık Dergisi*, Sayı:66, Ağustos 2007.
- BULUT, Nihat (2010), “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XIV, S:3-4, ss.1-18.
- BULUT, Nihat (2015), *Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İkilemi, Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar Paneli*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Ekim 2015.
- BULUŞ, Abdulkadir ve Diğerleri (2011), *Türkiye Ekonomisi*, Lisan Yayıncılık, İstanbul.
- DURKAYA, Mehmet (1997), *Türkiye’de Seçim ve Ekonomi (1950-1993)*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- DUVERGER, Maurice (1986), *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- DOLANAY, S. Selim (2015), *1970’lerin Ekonomik Krizlerinin Işığında 1980-1990 Arası Dönemde Türk Ekonomisindeki Gelişme*.
- ERDOĞAN, Aydın (2007), *Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Türk Siyasi Yapısına Etkisi (1923-1980)*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- ERDOĞAN, Emre (1999), *Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları: İstikrar ve Temsiliyet*, Eylül.
- ERDOĞAN, Murat (2013), *Seçim Sistemleri İle Siyasal Partiler Arasındaki İlişkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EŞİYOK, Ali B. (2006), *İktisadi Dönemler İtibariyle Türkiye Ekonomisinde Kalkınma (1923-2004)*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik Araştırmalar, Şubat, Ankara.
- GÜLTEKİN, İslam (2006), *Temsilde Adalet İlkesi Bakımından Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- GÜNAL, Erdoğan(2005), *Türkiye’deki Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- GÜRBÜZ, Özer (1997), “Dünya’da ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve İdeal Seçim Sistemi İçin Öneriler”, *Ankara Barosu Dergisi*, S:1, ss.14-29.
- GÖKSEL T. ve ÇINAR Y. (2011), *12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sistemlerinin Parlamento Yapısına Etkileri*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Haziran 2011.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref (1997), *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- GÜRSEL, Seyfettin (1999), “*Toplumsal Tercih Kuramı Çerçevesinde Anayasa’nın 67. Maddesinde Yer Alan Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Değerlendirilmesi*”, *Anayasa Yargısı* 16, Ankara.
- GÜVENİR, Murat (1982), “Seçim Sistemi ve Ülkemizde Uygulama”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.37, S:1, ss.215-250.
- HACIİBRAHİMOĞLU, Zeki (2010), *Seçim Sistemleri ve Siyasi Partiler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.
- HAKYEMEZ, Yusuf, Ş.(2007), “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S:1–2,ss.17-37, Erzincan.
- KARAÇOR, Z. Ve ALPTEKİN V. (2006), “1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ss.307-342.
- KARAKAŞLI, Mehmet (2010), *Seçim Yargısı*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer (1970), *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- KARTAL, Cemile, B. (2003), “Türk Siyasal Hayatında Beyaz İhtilal 1950 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, C.3, S:4, ss. 265-280.
- KILIÇ, Özcan (2014), *Türkiye’de Seçim Sistemlerinde Yapılan Değişiklikler ve Bunların Seçim Sonuçlarına Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖZGÜL, Bülent (2002), *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- ÖZKAN, Abdullah (2007), *Siyasal İletişim Stratejileri*, TASAM Yayınları, İstanbul.
- SARIKOCA, Erem (2010), *Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Demokrasi*, Fenomen Yayıncılık, Ankara.
- SEZEN, Sami (1994), *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- SÜRÜCÜ, Mustafa (2014), *İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri*, Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TARIM, Osman (2013), *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- TEZİÇ, Erdoğan (1997), *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul.
- TORUK, İbrahim (2005), “Türkiye’de 1990-2000 Yılları Arasında Sosyo-Ekonomik Ortamın ve Kültürel Hayatın Reklamlar Üzerinden Temsili”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN:1302-1796, S:14, ss. 494-508.
- TUNCAY, Mete (1983), *Siyasal Gelişmenin Evreleri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 7, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TUNCER, Erol ve Hikmet Sami TÜRK (1995), *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi? Sistem Önerileri, Seçim Uygulamaları*, TESAV Yayınları, Ankara.
- TUNÇ, Hasan (2008), “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XII, S:1-2, ss.1113-1132.
- TÜRK, Hikmet Sami (1979), “Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.36, S:1-4, ss.39-82, Ankara.
- VARLIK, Ü. ve ÖREN B. (2001), *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Seçimler*, İstanbul.
- YAŞAR, Alparslan (2004), *Türkiye’de Seçim Ekonomisi ve Konsolide Bütçe Harcamaları Boyutu 1950-2000 Dönemi Genel Seçimlerinin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YAVAŞGEL, Emine (2014), *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, Nobel Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, Murat (2001), *Milli Egemenlik Kavramı ve Türkiye’de Seçim Sistemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, Eylül.
- YILMAZ, Hüseyin (2004), *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

YİĞİTBAŞ, Erbil (2009), *Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerine Etkisi ve Türkiye Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (1996), Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.IV, S:1-2, ss.127-135, İstanbul.

DİĞER KAYNAKLAR

ekodialog.com, “*Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi*”, <https://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/besinci-bes-yillik-kalkinma-planı-donemi.html> , Erişim Tarihi: 10.04.2016.

Kendime Yazılar (2015), *AKP'nin Ekonomide 12 Yılı*, <http://www.mahfiogilmez.com/2015/04/akpnin-ekonomide-13-yl.html> , Erişim Tarihi: 19.02.2016.

Seçim.haberler.com (2015), “*1 Kasım 2015 Türkiye Genel Seçimleri*”, <http://secim.haberler.com> , Erişim Tarihi: 23.03.2016.

Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, 2001, Erişim Tarihi: 20.03.2016.

Siyasal İletişim (2008), “*Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları*”, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDAR YAPILARIMUGEYUCE.pdf> .

TÜİK, *İstatistik Göstergeler*, 1923-2006, Erişim Tarihi: 20.03.2016.

Wikipedia(2007), “*2007 Türkiye Genel Seçimleri*”, https://tr.wikipedia.org/wiki/2007_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri , Erişim Tarihi:23.03.2016.

Wikipedia(2015), “*Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimleri*”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Haziran_2015_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri , Erişim Tarihi: 23.03.2016.

Wikipedia(2015), “*Kasım 2015 Türkiye Genel Seçimleri*”,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Kas%C4%B1m_2015_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri#cite_note-24 , Erişim Tarihi:23.03.2016.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgileri:

Adı ve Soyadı: Gülşah Çevik

Doğum Yeri: Pertek/ TUNCELİ

Doğum Yılı: 1991

Medeni Hali: Bekâr

Eğitim Durumu:

Lise: 2005-2009

Lisans: 2010-2014

Yüksel Lisans: 2014-2016

İletişim Bilgileri:

Adres: Akpınar Mah. Eğridir Sk. No:32 Eyüp/İSTANBUL

Tel: 538 378 67 99

E-Posta : gulsah91cevik@gmail.com